

ТЕОФІЛЬ ГОСТЬЕ

Панна де Мопен

РОМАН

ДРУГИЙ ТОМ

КІЇВ · ВІДЕНЬ · ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО „ЧАЙКА“

ВИДАВНИЦТВО „ЧАЙКА“.

I. Українська бібліотека.

Досі появилися:

- П. Карманський: Між рідними в південній Америці. З передмовою А. Крушельницького. З 16 малюнками 8⁰, 211 + (1) сторін.
А. Крушельницький: Орли, комедія. 8⁰, 206 + (2) ст.
— Трівога, драма. 8⁰, 132 сторін.
— Змагання, повість. 8⁰, 415 + (1) сторін
— Дужим помахом крил, роман. I. том. 8⁰, 404 сторін.
— Дужим помахом крил, роман. II. том. 8⁰, 499 сторін.
Іван А. Крушельницький: Весняна пісня, 8⁰, 83 ст.
А. Хомик: Всесильний доляр, опов., з пер. словом
М. Шаповала. 8⁰, 188 сторін. З портретом автора.
С. Черкасенко: Кавка старого млина, драма. 8⁰,
138 + (2) сторін.
— Про що тирса шелестіла, трагедія. 8⁰, 170 + (2) ст.
— Твори, том III. (Посаді.) 8⁰, 238 + (2) сторін.

Друкується:

- А. Крушельницький: Дужим помахом крил, роман.
III. том. 8⁰.

II. Бібліотека світової літератури.

Досі появилися:

- В. Гюго: Люкреція Борджія, траг., пер. В. О'Коннор-
Вілінська. З пер. дра О. Грицая. 8⁰, XVI + 94 + (2) ст.
Т. Готье: Панна де Мопен, роман, переклав М. Шраг.
З пер. дра О. Грицая. I. том. 8⁰, XX 262 + (2) сторін.
— Панна де Мопен, роман II. том. 8⁰, 298 + (2) ст.
Ч. Діксенс: Цвіркун у вапічку, опов. пер. Др. Н. Суров-
цова. З передм. дра О. Грицая. 8⁰, XVI + 120 сторін.
Г. Моласан: На воді, оповідання, переклав М. Шраг.
З передмовою дра О. Грицая. 8⁰. XX + 144 сторін.
А. Мюссе: Андреа дель Сарто, драма, пер. С. Па-
щенко. З передм. дра О. Грицая. 8⁰, VIII + 91 + (1) ст.
— Тіціанів Син, оповід.; пер. С. Пащенко. З перед-
мовою дра О. Грицая. 8⁰, XII + 79 + (1) сторін.
Стен达尔: Абатесса ді Кастро, оповід., пер. С. Па-
щенко. З передмовою дра О. Грицая. 8⁰, XVI + 160 ст
— Ченчи, оповідання, пер. С. Пащенко. З передмовою
дра О. Грицая. 8⁰, XII + 56 сторін.
Л. Толстой: На кожний день, переклав В. Тулюпа,
том I, Січень. 8⁰, 100 сторін.
— На кожний день, том II, Лютий. 8⁰, 96 сторін.
— На кожний день, том III, Березень. 8⁰, 104 сторін.

ТЕОФІЛЬ ГОСТЬЕ
ПАННА ДЕ МОПЕН

РОМАН

ДРУГИЙ ТОМ

КІІВ – ВІДЕНЬ – ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО „ЧАЙКА“

**З французької мови переклав
МИКОЛА ШРАГ**

З друкарні Христофа Райсера ў Відні.

VIII.

Hi, мій дорогий Сільвіо, ні, я не забув тебе; я не з тих, що йдуть у житті, ніколи не кидаючи погляду на пройдене; мое минуле слідкує за мною та впливає на мое сучасне, і майже іа мою будущину; твоя приязнь, це одно з тих лісць, осяяних сонцем, які найясніш видаються на зовсім уже синьому обрії моїх останніх років; часто, з тої верховини, на котрій я знаходжусь, я обертаюсь, щоб дивитися на неї з почуттям невиразної мелянхолії.'

О! який це був чудовий час! які янгольськи чисті були ми тоді! Наші ноги ледви торкались землі; ми мали немов би крила на плечах, наші бажання підносили нас, а весняний вітрець колихав навколо нашого чола біляве сяйво юнацтва.

Чи ти памятаєш цей маленький, усажений тополями острів, у тім місці, де річка робить коліно? Щоб пройти до нього, треба було перейти по досить довгій, дуже вузенькій дощечці, котра дивно згиналась на середині; справжній місток для овечок, який дійсно їм тільки й служив: це було щось чарівне.

Коротка та густа дернина, де незабудьки, мигаючи, відкривали свої гарні маленькі блакитні зіниці, жовта, як китайка, стежка, котра творила пос на зеленій сукні острова та стискала його стан, завжди зворушена тінь осик та топіль — не були найменшими прикрасами цього раю: тут були великі шматки полотна, котрі жінки приходили простягати, щоб їх білити на росі; можна б подумати, що це чотирокутники снігу; а ця маленька, зовсім чорнява та зовсім засмалена дівчина, котрої великі та дикі очі виблискували під довгими пасмами її волосся таким жвавим блиском, яка бігала за вівцями, погрожуючи їм та струшуючи свою лозинкою, коли вони, здавалось, хотіли піти по полотні, котре вона стерегла, — чи ти пам'ятаєш?

А метелики сірчаного кольору, з нерівним та тримтячим льотом, а зимородок, котрого ми стільки раз пробували зловити й котрий мав своє гніздо в цій вільховій гущині? А ці спуски до річки з їх грубо зрізаними східцями, їх стовпи та їх палі, зовсім вкриті зеленою внизу та завжди майже прикриті зверху ніби заґратованою відтулиною рослин та гілок? Яка прозора та відблискуюча була ця вода! як вона давала пізнати глибину позолоченого ґравія! і якою це втіхою було, сидячи на березі, спускати до неї кінчики своїх ніг! Водяні лілеї з золотими квітами, які граціозно розгортались на них, нагадували зелене во-

лосся, що розвівалось на агатовій спині якоїсь німфи, котра купалась.

Небо дивилося на себе в це дзеркало з блакитними посмішками та надзвичайно чарівними прозоростями кольору перлин, і в усіх годинах дня в нім виднілись невищерпаної ріжноманітності — бірюза, бльостка, бавовна та муар.

Як я любив ці ескадри маленьких качок з смарагдовими шиями, котрі без перерви плавали від одного берега до другого та утворювали на цім чистім дзеркалі кілька зморшок!

Як ми чудово відповідали тому, щоб бути фігурами цього краєвиду! Як ми достроювалися бо цієї, такої тихої й такої відпочиваючої природи, і як ми з нею легко гармоніювали! Весна назовні, молодість усередині, сонце на дернині, посмішка на устах, сніг квітів під усіми кущами, білі, розцвілі ілюзії в наших душах, соромлива червоність на наших лицах та на квітах дикої рожі, спів поезії в нашему серці, сковані, цвірінъкаючі в деревах, птахи, світло, воркотіння, парфуми, тисяча неясних шумів, серце, що стукає, вода, що зворушує якийсь каміньчик, парость травки чи думки, що росте, крапля води, що котиться вздовж чашечки, слюза, що котиться вздовж вії, зітхання кохання, шелест листа... — які вечори проводили ми там, прогулюючись повільними кроками так близько від берега, що часто ми йшли одною ногою у воді, а другою по землі.

Та бал — це не довго трівало, принаймні у мене, — бо ти, здобуваючи науку чоловіка, ти зумів зберегти невинність дитини.

Зародок зіпсованості, який був у мені, розвинувся дуже швидко, і гангрена безжалісно пожерла все те, що я мав чисте та святе.

У мене лишилась гарною тільки моя приязнь до тебе.

Я маю звичку нічого від тебе не ховати, — ні дій, ні думок.

Перед тобою я до гола роздягав найсекретніші фібри моого серця; і хоч якими чудернацькими, якими дивними, якими ексцентричними бувають рухи моєї душі, я мушу тобі їх описати; але, справді, те, що я відчуваю від якогось часу, — таке дивовижне, що я ледви смію сам собі в тому признатись. Я десь уже казав тобі, що я боюсь, щоб в силу шукання краси та моого хвилювання для осiąгнення її, я не впав зрештою в неможливе або надзвичайне. Я майже дійшов до цього; коли ж я виберусь з усіх цих течій, котрі одна другій протилежать та тягнуть мене то вліво та вправо? Коли палуба моого судна перестане здрігатись під моїми ногами та струшуватись хвилями всіх цих хуртовин? Де знайду я пристань, у котрій я зміг би кинути якорь, та непохитну скелю, якої б не могли досягати хвилі, на котрій я б зміг обсушитися та викрутити піну з моого волосся?

Ти знаш, з яким запалом я вишукував

фізичну красу, якої ваги надаю я вовнішній формі, і яку я мав любов до видимого світу: — це мабуть тому, що я занадто зіпсований і занадто пересичений, щоб вірити в моральну красу та з яким небудь наслідком шукати її.

Я цілковито втратив розуміння гарного та злого і через зіпсованість я повернувся майже до темноти дикуна та дитини. Правду сказати, мені ніщо не здається похвальним чи ганебним, і мене дуже мало дивують навіть і найдивовижніші події.

Мое сумління глухе та німе. Перелюбство здається мемі найневиннішою справою у світі; я вважаю зовсім простим, як-що молода дівчина живе розпустно; мені здається, що я зрадив би своїх друзів без найменшої гризоти, і я б не мав найлекшого сумніву в тому, чи можна штовхнути ногою до безодні тих людей, які мені заважають, коли б я йшов з ними на краю її. Я із спокійною душою дивився б на найбільш жорстокі сцени, а в стражданнях та в нещастях людства в щось таке, що мені довподоби. Коли я бачу, що на людство спадає якась біда, я відчуваю те ж почуття гострої та гіркої насолоди, яке відчувають, коли врешті мстяться за стару образу.

О світе, що ти зробив мені, що я тебе так ненавиджу? Хто ж мене так нацькував проти тебе? Чого ж я чекав від тебе, що зберіг стільки мстивости за те, що ти мене одурив?

Якій високій надії ти набрехав? Які орлячі крила ти зрізав? Які ти повинен був відкрити двері, що лишились зачинені, і котрий з нас обох не був вірний другому?

Ніщо мене не вражає, ніщо мене не хвилює; коли я чую оповідання про героїчні події, я не почуваю більш цих величних тремтінь, які пробігали колись по мені від голови аж до ніг.

Все це здається мені трохи дурне.

Ніякий вираз не є досить глибокий, щоб захопити послаблені фібри моого серця та змусити його тремтіти: я дивлюсь на те, як течуть слози у подібних до мене, тими ж очима, як і на дощ; одно хіба — що вони гарної води, хіба що в них відсвічує роскішне світло та хіба що вони течуть по гарному личку, — тоді я дивлюсь на них інакше.

Я маю ще слабенькі останки жалості тільки до тварин. Я дам немилосердно батожити селянина або слугу, але я не виніс би терпеливо, щоб те ж саме робили в моїй присутності з конем або собакою; а між тим, я не злий, я ніколи не зробив злого кому б то не було в світі, і мабуть ніколи того не зроблю; але це в скорші наслідок моїх лінощів та вищого призирства, яке я маю до всіх осіб, що мені не подобаються, і яке не дозволяє мені ними займатись, навіть, аби їм шкодити.

Я маю відразу до всіх у цілому, й, між усією цією масою, я вважаю хіба тільки двох

чи трьох гідними того, щоб їх спеціально не-
навидіти.

Ненавидіти когось, це стільки ж ним займа-
тись, як коли б його кохали; це відзначати його,
виріжнювати його зпоміж юрби; це бути зав-
дяки ньому в дражливому стані; це думати про
нього вдень та бачити його у сні вночі; це
кусати свою подушку та скреготіти зубами
при думці про те, що він істнує; що більшого
роблять для тих, кого кохають? Чи завдавали б
собі труду мати ті турботи та ріжкні старання,
які вживають на те, щоб згубити ворога, аби
подобатись коханці? Я сумніваюсь у цьому;
щоб справді когось ненавидіти, треба любити
когось іншого: а кого ж би я міг ненавидіти,
я, що нічого не люблю?

Моя ненависть, подібно до моого кохання, —
неясне й загальне почуття, котре бажав до
чогось привязатися й не може цього зробити;
я маю в собі скарб ненависті й кохання, з ко-
трим не знаю, що робити, й котрий страшенно
мене гнітить. Як-що я не зумію їх змарнувати
одної чи другого, або їх обох, я дам дуба,
я лусну, подібно до тих зарадто набиваних
грішми мішків, які розпорюються та тріскають.

О! коли б я міг мати до когось ненависть,
коли б один з цих дурніх людей, з котрими
я живу, міг мене образити так, щоб у моїх
зледенілих жилах закипіла моя стара кров
гадюки, і щоб я покинув цю замислену сплячку,

в котрій я гнию; коли б ти вкусила мене в лицо своїми пацюковими зубами та передала мені свою отруту та свою лютість, ти, стара відьмо з гнучким тілом; коли б чиясь смерть могла стати моїм життям; коли б останній стук серця якогось ворога, що корчився б під моєю ногою, міг би змусити перебігти по моїй голові чарівні здріжки, і коли б запах його крові стався присмішний моїм пажерливим ніздрям за пахощі квітів, о! як би охоче я відмовився від кохання й яким би щасливим я себе вважав!

Смертельні обійми, укушення тигра, опови-вання боа, нога слона, що ступила на груди, які тріщать від того та сплющаються, колючий хвіст скорпіона, молошний сік чортового зілля, хвилясті kriss'и Яви, ви, лезва, які виблискуєтесь вночі та згасають в крові, ви заміните мені зівялі рожі, вохкі поцілунки та обійми кохання!

Я нічого не люблю, так я сказав; гай-гай! тепер я боюсь, що я щось люблю.

Було б в тисячу разів краще ненавидіти, ніж так кохати!

Тип краси, про котрий я так довго мріяв, я його зустрів!

Я знайшов тіло свого привиду; я бачив його, він до мене звертався, я торкався його руки, він істнує; це не химера. Я добре знов, що не міг помилатись, і що мої передчууття ніколи мене не обдурювали.

Так, Сільвіо, я знахожусь поруч з мрією

мого життя; моя кімната тут, її — там; я бачу звідсіль, як тремтить фіранка її вікна та світло її лямпи. Її тінь що-йно пройшла по фіранці: через годину ми вечерятимемо разом.

Ці гарні турецькі вії, цей прозорий та глибокий позір, цей теплий кольор блідого янтару, це довге блискучо-темне волосся, цей ніс тонкого та гордовитого профілю, цей стан та ці тонкі й гнучкі кінцевости на манір Пармеджініяно, ці ніжні кривини, ця чистота овалу, котрі надають таку вишуканість та аристократичність голові, все те, чого я хотів, все те, що б я був щасливий знайти розподіленим у пяти або шести особах, все це я маю обєднане в одній однісінській!

Що я найбільш сильно кохаю між усіми річами світу, — це гарну руку. Коли б ти побачив її! яка досконалість! якої вона жвавої білявости! яка м'якість шкіри! яка проймаюча вохкість! які чарівно-тонкі кінчики її пальців! як ясно вимальовується око її нігтів! який бліск! можна б подумати, що це внутрішні листки троянди; так вихвалені, так ославлені руки Анни Австрійської супроти цих — це тільки руки гусятниці або помивачки.

А потім, яка ґрація, яке мистецтво в найменших рухах цієї руки! як ґраціозно згортається цей маленький пальчик і тримається трохи відсунутий від своїх великих братів!

Думка про цю руку робить мене божевіль-

ним та змушує мої уста тремтіти та горіти. Я заплющую очі, щоб її більш не бачити; але кінчиком своїх делікатних пальців вона бере мої вій та відкриває віки, проводить передо мною тисячу видінь слонової кости та снігу.

Ах! без сумніву, це рука Сатани одягла рукавички з цієї атласної шкіри; це якийсь насмішливий демон жартує з мене; — в цьому є чарі. Це занадто дивоглядно неможливе.

Ця рука...

Я збираюсь поїхати до Італії поглянути на картини великих майстрів, вивчити, порівняти, малювати, стати врешті малярем, щоб змогти її передати таку, як я її бачу, як я її чую; це може буде засіб позбавитись від цього роду біснуватості.

Я бажав краси; я не знав, чого прохав.

Це — бажати дивитись на сонце неприкритим оком, це бажати торкатись полуся.

Я страшенно страждаю.

Не бути всілі засвоїти собі цю досконалість, не мати змоги пройти до неї та змусити її пройняті тебе, не мати жадного засобу надати їй почуття, змусити її почувати!

Коли я бачу щось гарне, я хотів би до нього доторкнутись, сам до всього, всюди та одночасно. Я хотів би його оспівати та змалювати, зробити з нього скульптуру та описати його, бути покоханим ним так, як я його кохаю; я хочу того, що неможливе й що ніколи не стане можливе.

Від твого листу я почув біль, — дуже великий біль, — вибач мені за те, що я це тобі тут кажу.

Все це спокійне та чисте щастя, яке ти маєш, ці прогулянки в червоніючих лісах, — ці довгі, такі ніжні, такі інтимні розмови, що закінчуються чистим поцілунком у чоло; це відокремлене та ясне життя; ці дні, котрі так швидко проходять, що вам здається заскорою ніч, змушують мене вважати ще більш бурхливими ті внутрішні хвилювання, серед котрих я живу.

Так ось, ви маєте побратися через два місяці; всі перепони щезли, тепер ви певні, що навіки належите одно до одного. Ваше нинішнє раювання збільшується всим вашим майбутнім раюванням. Ви щасливі й ви маєте певність, що хутко будете ще щасливіші. — Ах, яка ваша доля!

Твоя подруга гарна, але ти кохав у ній не мертву та дотикальну красу, не матеріальну красу, а незриму й вічну красу, ту, котра ніколи не старіється, красу душі.

Вона повна ґрації та щирості; вона кохає тебе, як вміють кохати подібні душі. Ти не шукав, чи золото її волосся наблизялося до тону шевелюр Рубенса або Джіорджіона; воно подобалось тобі, бо це її волосся. Бюсь об заклад, щасливий коханче, що ти навіть не знаєш, чи тип твоєї коханки грецький чи азіятський, англійський чи італійський.

О Сільвіо! Які рідкі серця, котрі задовольняються чистим та простим коханням і котрі не бажають ані самітної хатинки в лісі, ані саду на острові Маджіорського озера.

Як-що б я мав сміливість видертись звідсіль, я б поїхав провести з вами місяць; може б я очистився в тому повітрі, котре ви вдихуєте, може б тінь ваших алей кинула трохи свіжості на моє палаюче чоло; та ні, це рай, по котрому я не повинен ступати. Може б тільки мені можна дозволити ледви-ледви поглянути здалеку та через стіну на обох гарних янголів, що гуляють по ньому, рука в руку, очі в очі. Демон може вступити до Едему тільки в виді змія, і, любий Адаме, за все небесне щастя я не хотів би бути змієм твоєї Еви.

Яка ж страхітна праця проробилась у моїй душі за ці останні часи? хто ж змінив мою кров та зробив з неї отруту? Дивовижна, страшна думко, — хто розпускає твої парости в блідо зеленім, а твої вонтики болиголову в ледяній темряві моого серця, який отруєний вітер поклав у нім насіння, з котрого ти, думко, розвинулась! Так ось що було мені призначене, так ось де повинні були завершитись усі ці, так безнадійно випробовані, шляхи!

О доле, як ти нами гравшся!

Всі ці орлині поривання до сонця, це невинне полуся, що стремить до неба, ця божественна мелянхолія, це глибоке та здержливе кохання,

ця релігія краси, ця така цікава та елегантна фантазія, ця невиснажена та завжди підіймаючася хвиля внутрішнього водозбору, цей екстаз із завжди випростаними крилами, ця мрія, що має більше квітів, ніж травневий глід, ціла ця поезія моєї молодості, всі ці такі гарні й рідкі дарі мали мені послужити тільки на те, щоб стати нижче останнього з людей!

Я хотів кохати. Я ходив, як каторжний, кличучи та благаючи кохання; я корчився від скаженої, почуваючи свою неміч; я заплював свою кров, я таскав своє тіло по багні насолод; я притискав гарну й молоду жінку, яка мене любила, до моого безплідного серця, так, що ледви її не задушував; я біг за пристрастю, котра тікала від мене. Я зробився розпустний, і я робив, як невинна діва, що пішла б до поганого місця, в надії знайти кохання між тими, котрих штовхає туди розпуста; — все це замісьць того, щоб терпеливо чекати, в стриманій та мовчазній тіні, доки янгол, борони мене Боже, зявився б мені в сяючім півсвітлі, з небесною квіткою в руці. Всі ці роки, котрі я стратив на порожнє хвилювання, на біганину взад і вперед, на бажання знасліувати природу й час, я повинен би був їх провести в самотності та спогляданні, в стараннях стати гідним кохання; це б було розумно зроблено; але я мав полуду на очах і я йшов просто до безодні. Одна моя нога висить уже над порожнечою й мені зда-

ється, що я хутко підійму над нею і другу. Скільки я не противлюсь цьому, я почиваю, що мені таки треба скотитись аж до дна цього нового провалля, яке що-йно одкрилось передо мною.

Так, саме так я й уявляв собі кохання. Тепер я відчуваю те, про що я мріяв.

Так, ось справді чарівні та страхітні безсонниці, при котрих рожі стають будяками, а будяки рожами; ось справді солодкий біль та злиденне щастя, це невиразне замішання, котре огортає вас позолоченою хмаркою та змушує форму річей тримтіти перед вами подібно до того, як це робить спянілість, це гудіння в усі, в котрому завжди згучить останній склад імені ніжно-коханої, ця збліднілість, ця червоність, ці раптові здрігання, цей гарячий та зледенілий піт: це дійсно те; поети не обдурюють.

Коли я маю війти до залі, в котрій ми маємо звичку стрічатись, мое серце так сильно стукає, що його б можна побачити крізь мою одіж, і я змушений, зі страху, щоб воно не вискочило геть, стримувати його обома руками.

Коли я її помічаю в кінці якоїсь алєї, в парку, просторонь зараз же зникає, і я не знаю, де проходить дорога: її, цю дорогу, або відносить кудись біс, або я маю крила.

Нішо не всилі відірвати мене від неї: я читаю, — її образ зявляється й став між книгою та моїми очима; я іду верхи, я скачу швидким

гальопом, і мені здається завжди, що я почуваю в курявлі, як її довге волосся змішується з моїм,чую, як до моого лиця доторкається її прискорене дихання та палкий подих. Цей образ мучить мене та всюди за мною слідує, і я його бачу й тоді, коли мені здається, що я вже не бачу.

Ти жалував мене, бо я не любив, — тепер же пожалуй мене тому, що я кохаю, і особливо, що я так кохаю. Яке нещастя, який удар сокирин по моєму, вже так розшматованому, житті!

Що за шалена, злочинна та огидна пристрасть заволоділа мною! Це сором, від котрого ніколи не згасне червоність на моїм чолі. Це найзлідніший з усіх моїх блудів, я нічого в нім не відчуваю, нічого не розумію, в мені все змішане й перевернуте; я вже не знаю, хто я такий і хто такі всі інші, я маю сумнів, чи я чоловік чи жінка, я маю жах сам до себе, я відчуваю дивовижні та непояснimi зворушення, і бувають хвилини, коли мені здається, що мене покидає розум та що мене зовсім облишав почуття моого істнування. Довго я не міг вірити в те, що було; я уважно прислухався до себе й спостерігав себе. Я намагався розплутати цей змішаний моток ниток, що заплутався в моїй душі. Врешті, крізь усі покриття, котрими вона загорталаась, я відкрив жахливу правду... Сільвіо, я кохаю... О! ні, я ніколи не зміг би тобі цього сказати... я кохаю чоловіка!

IX.

Це так. Я люблю чоловіка, Сільвіо. Я довго хотів робити собі ілюзії, я давав тому почуттю, яке відчував, інше назвищко, я вдягав його в убрання чистої і незацікавленої приязни, я думав, що це було тільки захоплення, яке я маю до всіх гарних осіб та гарних річей; я багато днів гуляв по віроломних та регоочучих стежках, які оточують кожну пристрасть, що народжується; але тепер я пізнаю, по якому я пішов глибокому та страшному шляху. Не треба цього від себе ховати: я добре випитав себе, я холодно зважив усі обставини; я усвідомив собі найменші подробиці; я обшукував усі закутки моєї душі з тою докладністю, яку дав звичка вивчати самого себе; я червонію, коли це пишу і коли про це думаю; але річ, на жаль! занадто певна, я почуваю до цього молодого чоловіка не приязнь, тільки кохання; — так, кохання.

Ти, якого я так кохав, о Сільвіо, мій гарний, мій єдиний товариш, ти ніколи не викликав у мене нічого подібного, а між тим як-що лід небом була коли-небудь тісна та жвава приязнь, як-що коли-будь дві, хоч і ріжні душі

досконало зрозуміли одна другу, так це була наша приязнь, це були наші душі. Які криласті години ми провели разом! Які безконечні розмови, але завжди занадто рано закінчені! Скільки речей, які досі ніколи не були сказані, сказали ми один другому! Один для другого ми мали на серці те вікно, яке Момюс хотів би отворити на череві чоловіка! Як я пишався, що був твоїм приятелем, я молодший від тебе, я такий божевільний, ти ж такий розсудливий!

Те, що я почиваю до цього молодого чоловіка, щось справді неймовірне; ніколи жадна жінка не зворушувала мене так надзвичайно. Згук його такого сріблистого, такого ясного голосу бе мене по нервах і хвилює мене дивовижним способом; моя душа злітає до його уст, як бджола до квітки, щоб пити мед його слів.

Проходячи коло нього, я не можу доторкнутись до нього, щоб не стрепенутись з ніг до голови; ввечері, коли ми розлучаємося і він простягає мені свою таку чарівну, таку атласну руку, все мое життя переноситься до того місця, якого він доторкнувся, і ще через годину потому я почиваю стискання його пальців.

Цього ранку я довго дивився на нього так, що він мене не бачив.

Я був скований за фіранкою. Він був біля свого вікна, що знаходиться як-раз проти моого.

Цю частину замку було збудовано в кінці

царювання Генриха IV; вона напів в цегли, напів в піскуватого каміння, як це будували в тих часах; вікно довге, вузьке, з одвіркою та камяним балконом.

Теодор, — бо ти певно вже вгадав, що мова йде про нього, — мелянхолійно спершись на поручні, здавалось глибоко марив.

Напів піднята драпировка з шовку червоного з квітами падала позаду нього широкими складками й служила йому фоном.

Який гарний він був і як чудесно визначалась його темна та бліда голова на цьому пурпуровому кольорі! Два товсті пасма чорного лиснявого волосся, подібного до виноградних кистей античного Еріона, чарівно падали вздовж його лица, привабно оправляли тонкий та правильний овал його гарного обличчя. Його округла та повна шия була цілком гола, на ньому був рід халату з широкими рукавами, який був досить схожий на убрання жінки.

Він тримав у руці жовтий тюльпан і безжалісно розривав його в своїй мрійності та кидав шматочки по вітру.

Один з світлих рогів, які сонце вирисовувало на стіні, впав на вікно й картина прикрасилась таким гарячим та прозорим відтінком, якому б могло позаздрити наймінливіше полотно Джіорджіоне.

Це довге волосся, яке ніжно ворушив вітерок,

ця так одкрита мармурова шия, це широке убрання, стягнуте навколо стану, ці гарні руки, які виступали з рукавів як маточки квітів з середини своїх пелюсток, — він мав вигляд не найгарнішого з чоловіків, але найгарнішої з жінок, і мое серце казало мені: — Це жінка, о! це жінка!

Потім раптом я згадав дурницю, про яку я тобі якось давно писав, — знаєш, — про місцевість та про спосіб, яким я мав зустріти свій ідеал: вродливу пані з парку Людовіка XIII., червоний та білий замок, велику терасу, алєї старих каштанів і побачення у вікні; я колись описав тобі це в усіх подробицях. Це було як-раз те саме, те, що я бачив, було точним здійсненням моєї мрії. Це був той же стиль будівництва, ті ж світляні ефекти, рід краси, той же колір та характер, яких я бажав: тут не бракувало нічого, тільки пані була чоловіком; — але я тобі признаюсь, що в ту мить я про це зовсім забув.

Мабуть Теодор — переодягнена жінка; інакше — це річ неможлива.

Ця надзвичайна навіть для жінки краса не в красою чоловіка, хоч би він був Антіноєм, приятелем Адріяна; хоч би він був Алексісом, приятелем Віргілія.

Чорт візьми, це жінка, і я зіхав з глузду, що так турбувався. Таким способом, усе пояснюється цілком природно і я не таке вже чудище, яким себе вважав.

Хіба Господь приклав би такі шовкові, довгі та темні френзелі до брудних вік чоловіка? Хіба він вифарбував би таким яскравим та ніжним кармазином наші огидні варгасті і щетинасті роти? Наші покраяні ударами різака та грубо влаштовані кістки зовсім не варті того, щоб їх оповівали таким білим та ніжним тілом; наші горбуваті черепи зроблені не для того, щоб купатись у хвилях такої чудесної шевелюри.

О, красо! ми створені тільки для того, щоб тебе кохати та пристрасно, навколошках любити, як-що ми тебе вже знайшли; щоб вічно тебе шукати по всьому світі, як-що це щастя нам ще не було дане; але володіти тобою, буті тобою, можуть тільки янголи та жінки. Коханці, поети, малярі, різьбарі, всі ми стремимо збульвати тобі вівтар: коханець у своїй коханці, поет у своїх співах, маляр у своїх полотнах, різьбар у своєму мармурі; але вічний одчай охоплює того, хто не може зробити дотикальною красу, яку він відчуває, той, хто огорнутий тілом, яке зовсім не здійснює думки про те, чого він би бажав, що хотів би мати.

Колись я бачив молодого чоловіка, котрий вкрав у мене ту форму, яку я повинен був мати. Цей негідник був як-раз такий, яким я хотів би бути. Він мав красу моєї виродливості, а я, біля нього, я мав вигляд його обрису.

Він мав мій зріст, але був більш стрункий та сильніший, його постать була подібна до моєї,

але мала ще елегантність та благородність, чого я не маю. Його очі були того ж кольору, що й мої власні, але вони мали вираз та сяяння, яких мої очі не матимуть ніколи. Його ніс був вкинутий у ту саму відливну форму, що й мій, тільки, здавалось, був підправлений ножницями якогось зручного різьбаря; його ніздрі були більш одкриті і більш жагучі, нерівності ясніш підкреслені, він мав щось героїчне, чого була цілковито позбавлена ця шановна частина моєї особи: можна було б сказати, що природа спробувала зробити з моєї постаті більш досконалого мене самого.

Я мав вигляд забрудненого, необробленого чорновика тої думки, якої він був написаною гарним виливанням почерком копією.

Коли я бачив, як він ступає, зупиняється, вітає дам, сідає й лягає з цією чудесною Ґрацією, яка є наслідком краси пропорцій, мене охоплював такий сум та така страшна заздрість, така, яку повинна зазнавати модель з товстої глини, що похмуро сушиться та тріскається в кутку ательє, в той час, як пихлива мармурова статуя, яка б без неї не існувала, гордо підіймається на своїй різбяній підставі та притягає увагу її хвальбу відвідувачів. Бо зрештою, цей шахрай був тільки мною, але трохи краще вдався, був краще вилитий з менш вогнетривалої бронзи та точніше пройшов у відливну форму. Я вважаю, що він дуже відважний, коли так пишається

мовою формою та коли він бував такий нахаба, наче являється оригінальним типом; зрештою він зробив тільки плягіят, бо я народився раніш за нього, і як би не було мене, природі й на думку б не прийшло створити його саме таким.

Коли жінки хвалили його гарне поводження, приемності його особи, я мав кольосальне бажання піднятись і сказати їм: „Дурні, хваліть же ж ви просто мене, бо цей добродій — це я, і ви робите непотрібний обхід, коли надсилаєте йому те, що, власне, належиться мені“. Іншим разом я мав страшне бажання задушити його, витягнути цю душу з тіла, яке належало мені, і я бродив коло нього зі стуленими устами, із стиснутими кулаками, як той господар, що бродить навколо свого палацу, в якому під час його відсутності оселилась якась негідна родина і який не знає, як її викинути геть.

До того ж цей молодий чоловік дурний, але тим більше він дістав перемог.

Інколи я заздрю його глупству більш, ніж його красі. Святе Письмо, яке сказало про дурних, що вони матимуть царство на небі, не цілком повне; я не знаю, чи вони справді царюватимуть на небі, але я напевно знаю, що вони царюють на землі; вони мають гроші і гарних жінок, себ-то дві єдині бажані речі, які тільки існують на цілому світі.

Чи ти знаєш розумного чоловіка, який був би заможний? або якого молодого чоловіка

з добрим серцем і з якими достоїнствами який мав би порядну коханку?

Хоч Теодор і дуже гарний, але все ж я не бажав його краси і я волію краще, щоб цю красу мав він, а не я.

Отже ці дивовижні кохання, якими повні елегій старовинних поетів, що нас так дивували та яких ми не могли зрозуміти, правдоподібні й можливі. В перекладах, які ми робили, ми ставили імя жінок замісць тих, які там були. Ювенціос робився Ювенцією, Алексіс перетворювався в Іантес. Гарні хлопці ставали гарними дівчатами, таким способом ми знов складали потварні гареми Катюля, Тіболя, Марція та ніжного Віртіля. Це було дуже приємне заняття, котре тільки доводило, як мало ми розуміли античного генія.

Я людина гомерівських часів, я живу не в своєму світі, я нічого не розумію в суспільстві, яке мене оточує. Христос прийшов не для мене; я такий же поганин, як Алькібіяд та Фідіас.

Я ніколи не зривав квітів пристрасти на Голгофі, а глибока річка, що тече з стегна розпятого на хресті і робить у всесвіті червоний пояс, не купала мене в своїх хвилях: — моя була гарське тіло зовсім не хоче визнати вищості душі і воно зовсім не згожується на те, щоб його мертвили.

Я знахожу землю так само гарною, як і небо, і я думаю, що правильність форми — це

доброчинність. Містицизм не моя справа, я даю перевагу статуї перед примарою, і полудневі перед присмерком. Мені подобаються три речі: золото, мармур та порфіра, — блеск, міцність, кольор. Мої мрії зроблені з цього і всі палаці, які я будує для своїх химер, складені з цих матеріалів.

Інколи я маю інші мрії, — це довгі кавалькади цілком білих коней без упряжі та без уздечки, на яких сидять голі, гарні молоді юнаки, що дефілюють на смузі темносинього кольору, як на фризах Парфенону, чи натовпи молодих дівчат, увінчаних повязками, в туніках з прямыми складками та систром із слонової кости, які наче обертаються навколо величезної вази.

Ніколи жадного туману та пару, ніколи нічого непевного та неясного. Мов небо не має хмар, або, коли воно їх і має, то ці хмари міцні, підрізані ножицями, зроблені з уломків мармуру, що відпали від статуї Юпітера. Гори з різкими перетятими гранями грубо мережать його на краях, а сонце, спершись на одну з найбільш високих верхівель, широко розплющає своє жовте, як шкіра льва, око з золотистими віямі.

Коник кричить та співає, колосок тріскається, переможена тінь, не всилі перенести спеки, згортається та скручується у підніжжя дерев: все сяє, все блищити, все виблискую. Найменша дрібниця набігає значіння і сміло визначається; кожна річ вбігається в міцні форми та кольори.

Тут немає місця вялости та мрійности християнського мистецтва.

Це є мій світ.

Джерела креєвидів падають різьбяними хвилями з різьбяної урни; між величим, зеленим та гучним очеретом, подібним до Евротаського, видніє сяюче, округле сріблистє стегно якоїсь наяди з аквамариновим волоссям. В цьому темному дубовому лісі проходить Діяна з сагайдаком на спині, з своїм летучим шарфом та в своїх черевичках з переплетеними повязками. За нею йде її швора та її німфи, які мають такі гармонійні імена.

Мої картини намальовані в чотирьох тонах, як картини примітивних майстрів, і часто це тільки кольорові барельєфи; бо я люблю доторкатись пальцями до того, що бачив, та слідувати за округлістю контурів аж до найбільш тікаючих складок; я розглядаю кожну річ з усіх боків та хожу навколо неї із світлом у руці.

Я дивився на кохання в античнім свіtlі, як на більш або менш досконалій шматок різьби. Яка є рука? Вона досить гарна. Рукам не бракує ніжності. Що ви думаете про цю ногу? Я думаю, що щиколотка не має благородства, а пятка досить звичайна. Але шия добре поставлена і гарної форми, зміста лінія досить хвиляста, плечі повні й гарні. — Ця жінка була б зносною моделю і з неї можна було б одлити кілька частин. Кохаймо її.

Я завжди був такий. Для жінок я маю погляд різьбаря, а не коханця. Ціле мое життя я турбувався формою пляшки, а не тим, що в ній було. Як би я мав у своїх руках скриньку Пандора, я гадаю, що я не відчинив би її. Тільки-що я казав, що Христос не прийшов ще для мене; Марія, вірка модерного неба, ніжна мати славетного хлопця, також ще не зявилася.

Дуже довго й дуже часто я зупинявся під камяною листвою соборів, при третячих сяяннях скла, в годину, в яку орган зітхав сам собою, коли невидимий палець торкався клявіш, а вітер віяв у комицях, — і я глибоко втоплював свої очі у бліду блакить довгих очей Мадони. Я з побожністю дивився на вихуділій овал її обличчя, на ледви вказану дугу її брів, я захоплювався її рівним, світлим чолом, її невинно прозорими висками, вилицями її щок, відтіненими скромним та непорушним кольором, ніжнішим, ніж квітка брескви; я рахував одну за другою її золотисті вії, які кидали на них свою здрігаючу тінь; в полуслітлі, яке оточувало її, я розпізнав втікаючі лінії її ніжної, скромно похиленої шиї: відважною рукою я підняв навіть складки її туніки й дивився без покривал на ці невинні й повні молока груди, до яких доторкались тільки божествені уста; я стежив за тоненькими синіми жилами аж до їх найнепомітніших розгалужень, я приклав палець, щоб з неї білими струмоч-

ками прискнуло небесне пітво; я доторкнувся моїми устами до бутона містичної рожі.

Ну й що ж! я признаюсь тобі, що вся ця духова краса, така криласта, повітряна, що чудово почуваєш, як вона зараз почне летіти, — ледви мене зворушила.

Мені більш до серця Анадіоменська Венера, в тисячу разів більш до серця.

Ці античні, закруглені в кутках, очі, ці такі чисті, так твердо вирізані, такі закохані уста, що так добре придатні до поцілунку, це повне та низьке чоло, це хвилясте, як море, недбало звязане ззаду голови еолосся, ці міцні та блискучі плечі, ця спина з тисячю чарівних кривин, ці маленькі, мало опуклі груди, всі ці округлі, пружинасті форми, ця ширина стегон, ця делікатна сила, цей вигляд надлюдської відважності в такому чарівно-жіночому тілі, все це мене захоплює, чарує до тої міри, що ти, розсудливий християнин, собі не можеш її уявити.

Марія, не дивлячись на покірливий вигляд, який вона приймає, для мене занадто горда; кінчик її ноги, оточений білими повязками, ледви торкається вже синіючої земної кулі, на якій корчиться античний дракон. Її очі найгарніші очі всесвіту, але завжди вони чи піднесені до неба, чи знижені; вони ніколи не дивляться в обличчя, вони ніколи не служили дзеркалам людській формі. — А потім, я не люблю цього сяяння посміхаючихся янголів, які оточують її

голову в світлій парі. Я ревную її до цих великих янголів, подібних до грецьких парубків, з їх волоссям та розвиваючимися убраними, котрі так закохано клопочуться коло неї на образах Успіння Пречистої; ці руки, які простягаються, щоб її підтримати, цікрила, які ворушаться, щоб її обмахувати, не подобаються мені; від цього бере мене досада. Ці такі кокетливі та побідні чепуруни неба, в туніках із світла, в перуках із золотих ниток, з своїми гарними синіми та зеленими перами, — здаються мені занадто привітливі і, як би я був Богом, я б поберігся дати таких пажів моїй коханці.

Венера виходить з моря, щоб дійти до світу, — як належить божеству, котре любить людей, — цілком гола й зовсім сама одна. Вона дає перевагу землі перед Олімпом, а між її коханцями більше чоловіків, аніж богів: вона не загортається в темні покривала містичної побожності; вона тримається просто, її дельфін ззаду неї, її нога наувігнутій перламутровій черепашці; сонце осяює її блискучий живіт, свою білою рукою вона підтримує в повітрі хвилі свого гарного волосся, в яких старий батько Океан розсіяв свої найкращі перлинни. На неї можна дивитись: вона нічого не ховає, бо соромливість зроблена тільки для виродливих, в добавку вона модерна вигадка, дочка християнської зневаги до форми й матерії.

О старий світе! отже все, що ти шанував,

звеважено; твоїх ідолів скинуто в порох; худих анахоретів вдягнено в подерте лахміття. Всі окривавлені мученики, з плечима покаліченими тиграми твоїх цирків, вилізли на п'єдестали твоїх таких гарних, таких чарівних богів: Христос обгорнув всесвіт своїм саваном. Певно й краса почервоніла сама по собі й також одягла покривало.

Гарні молоді люди з натертими олівою членами, ви, які боретесь у ліцеях чи в гімназіях під сяючим небом, при палкому сонці Атики перед захопленою юрбою; молоді дівчата Спарти, які танцюєте бібас і які голі біжите до верхів Тайgeta, накиньте на себе знов свої туніки та свої хlamidi: ваше царювання пройшло. А ви, що оживлюєте мармур, Прометеї бронзи, розбийте свої різці: більше не буде вже різьбарів.

Дотикальний світ помер. Сумна та понура думка сама наповнила величінь порожнечі.

Клеомене, йди подивися до ткачів, які вони роблять складки з матерії чи полотна.

Невинносте, гірка рослино, яка народилася на ґрунті, що набрався крові, і якої бліда та хороблива квітка болюче розцвітає в вохкій тіні монастирів під холодним очищаючим дощем, роже без запаху, вся щетинаста від колючик, ти замінила для нас гарні, радісні рожі, утопаючи в нардах та фалернах танцюристок Сібаріса.

Античний світ не знав тебе, неплодюча
Панна де Мопен, II.

квітко; ти ніколи не входила в його вінці із спянючими запахами: в цьому сильному, здоровому суспільстві тебе зневажливо стоптали б ногами. Непорушності, містицизму та мелянхолів, — три незнайомих слова, — три нові хвороби, занесені Христом. Бліді примари, ви затопляєте наш світ своїми ледяними слізами, ви, з ліктем на хмарі, з рукою на грудях, кажете тільки одно: О смерте! о смерте! Ви не могли б поставити ноги на цю, так добре заселену поблажливими та грайливими богами землю.

Я дивлюсь на жінку античним поглядом, як на гарну невільницю, призначену для наших утіх. Християнство не регабілітувало її в моїх очах. Для мене це завжди щось неподібне та нижче, що кохають, чим бавляться, забавка більш розумна, ніж якась інша, зроблена з слонової кости чи з золота, яка сама підіймається, як-що її упустити на землю. І саме через це мені сказали, що я поганої думки про жінок; але навпаки, я вважаю, що я про них дуже гарної думки.

Справді, я не знаю, чому жінки так хочуть, щоб до них ставились як до чоловіків. Я розумію, що можна бажати бути змієм боа, львом, слоном, але мати бажання бути чоловіком, це для мене цілком не зрозуміле. Як би я був у раді Тридцяти, коли в ній обговорювали це важне питання: чи жінка в чоловіком, я певно голосував би негативно.

У своєму житті я написав кілька любовних віршів, принаймні таких, які мали претензію називатись ними. Я саме перечитав частину їх. Почуття модерного кохання цілковито в них бракувє. Як би вони були написані не французькими римами, а латинськими двостихами, їх можна було б прийняти за твір поганого поета часів Августа. І я дивуюсь, що жінки, для котрих я їх написав, замісць того, щоб ними зачаровуватися, не розгнівалися від них серіозно. Правда, в поезії жінки розуміють не більше, ніж капуста та рожі, і це дуже природно й просто, — бо вони сами — поезія чи, принаймні, найкращі струменти поезії: флейта не чує й не розуміє арії, яку на шій грають.

У цих віршах йде мова тільки про золото та темне волосся, про чудесну тонкість шкіри, про округлість руки, про маленькі ноги, про ніжну форму кисти, і все це закінчується покірливим благанням до божества, щоб воно як найшвидче подарувало мені у власність всі ці гарні речі. В тріумфальних місцях моїх віршів я співаю тільки про Гірлянди, підвішені до порога, про дощ квітів, спалені парфуми, про поцілунки, білі й чарівні ночі, про звертання до Аврори з наказами їй повернутись і сховатись за шафрановими фіранками старого Титона; — це блиск без тепла, це згучність без вібрації.

Все це точне, ввічливе, зроблене з рівною цікавістю; але крізь усі витонченості та при-

криті вирази вгадується різкий та твердий голос господаря, який намагається стати мякшим, коли розмовляє з невільницею.

Це не те, що є в еротичних поезіях, зроблених у християнській добі, це не душа, яка прохаб другу душу покохати її тому, що сама вона любить; це зовсім не є блакитне озеро, що пропонує струмочкові розтаяти на його грудях, щоб разом відсвічувати небесні зорі; це не пара горлиць, які одкривають свої крила, щоб полетіти до одного й того самого гнізда.

Цінтіє, ви гарна; кваптеся. Хто знає, чи ви будете завтра ще жити? Ваше волосся чорне, як блискуча шкіра етіопської діви. Кваптеся; через кілька років тоненькі срібні нитки просквознуть до ваших густих кіс; сьогодня ці рожі пахнуть добре, завтра вони матимуть запах смерти й будуть тільки мертвяками рож. Вдихаймо твої рожі, поки вони подібні до твоїх щок; цілуймо твої щоки, поки вони подібні до твоїх рож. Коли ви будете стара, Цінтіє, ніхто не схоче вас, навіть лъокаї лікторів, коли б ви їм і платили, й ви будете бігти за мною, якого тепер ви відштовхуєте. Дочекайтесь, доки Сатурн виполосув своїм нігтем ваше чисте й блискуче чоло, і ви побачите, як ваш поріг, який тепер такий пошукуваний, якого так благають, який теплий від сліз і увесь у квітах, буде проклятий, вкритий травами та терновими вітками, як його уникатимуть.

Кваптесь, Цінтіє; найменша зморшка може зробитись ровом у найбільшім коханні.

В цій грубій та наказуючій формулі міститься вся антична елегія; вона весь час вертає до цього: це найголовніший довід і найсильніший, це Ахіл її аргументів. Після цього вона не має багато чого казати, і коли вона приобіцяла два вифарбовані убрани висону та ланцюжок перлів рівної величини, вона вже при кінці свого звитку. Це майже й усе те, що я знахожу найбільш переконуючим у подібнім випадку. Але я не зажди тримаюсь цього досить невистарчаючого програму і я вишиваю по своїй тонкій канві кількома шовковими, ріжнобарвними нитками, які я десь, то там, то тут, вишукав. Але ці шматочки занадто короткі або з двадцять разів ново завязані і зле тримаються на ткацькій основі. Я досить виборно розмовляю про кохання, бо я читав про нього багато гарних речей. Для цього потрібний тільки талант актора. Для багатьох жінок цього вистарчав; звичка писати та уявляти робить те, що я не лишаюсь тільки на цих ось темах; кожний, трохи вправлений розум, при дбайливості, свободно досягне цього ж результату; але я не почиваю ні слова з того, про що я кажу, і дуже тихо повторяю, як античний поет: — Цінтіє, кваптесь.

Мене часто обвинувачували в тому, що я лукавий та нещирій. Ніхто в світі не хотів би так, як я, розмовляти отверто та розкрити

свое серце! Але, що я не маю жадної думки та жадного почуття подібного до тих, які мають ті люди, котрі мене оточують, що при моєму першому широму слові підняли б гармидер і загальне обурення, — я волію краще мовчати або, як-що вже казати, то виливати з пельки тільки прийняті дурниці, які мають права горожанства у буржуазії.

Добре б мене вітали, коли б я казав паням те, що що-йно тобі написав! Не думаю, щоб їм дуже подобалась моя манера бачити та мій спосіб розглядати кохання.

Так само я не можу просто сказати й чоловікам, що вони даремно не ходять на чотирьох лапах; а, по правді казати, це ще найблажливіше з усього того, що я про них думаю.

Я не маю бажання сваритись при кожному слові.

А зрештою, хіба важно те, що я думаю, чи те, що я не думаю; що я сумний, коли здаєсь веселим; що я радісний, коли маю мелянхолійний вигляд? Ніхто не дорікає мені, що я не хожу голий: хіба я не можу вдягати свого обличчя, подібно до свого тіла? Чому маска більш варта ганьби, ніж штани, а брехня — ніж корсет?

Та ба! земля крутиться довкола сонця, підсмажена з одного боку, морожена з другого. Йде бій, в якому шістьсот тисяч чоловіків ріжуть один одного; погода найкраща в світі; кеїти надзвичайно, незрівняно кокетливі, вони нахабно

підносять свої роскішні шийки аж до ніг коней. Сьогодня трапилася нечувана кількість добрих учинків; іде ливний дощ, сніг і грім, блискавки й град; можна б сказати, що світ ось-ось уже зникне. Добротворці людськості в бруді аж до живота, як собаки, хіба що мають карети. Природа немилосердно насліхаеться над твариною й що хвилі кидає в неї криваві сарказми. Все байдуже до всього, й кожна річ живе або животіє по власному закону.

Чи я буду робити те або інше, чи буду я жити чи вмру, буду я страждати чи наслоджуватись, буду я лукавий чи щирий, хіба це обходить чим небудь сонце та буряки й навіть людей? Соломінка впала на комашку й зломала їй другий сустав третьої лапки; скеля впала на село і знищила його: я не думаю, що одно з цих нещасть викличе на золотих очах зірок більше сліз, ніж друге. Ти — мій найкращий приятель, як-що тільки це слово не таке ж нікчемне як брязкало; я вмру, це зовсім ясно, а ти, хоч і будеш плакати, ти не обійдешся без обіду навіть два дні, і, невважаючи на цю страшну катастрофу, ти все ж дуже приємно продовжуватимеш грати в трікtrak.

Який з моїх друзів, яка з моїх коханок, хто з них памятатиме через двадцять років мое імя та прізвище, і хто пізнав би мене на вулиці, коли б я йшов у подертому на ліктях убрани? — Забуття та ніщо, це її є чоловік.

Я почуваю себе таким самітним, яким тільки можна бути, і всі нитки, які йшли від мене до річей, та від річей до мене, розірвались одна за другою. Є мало прикладів, щоб чоловік, що зберіг розуміння того, що в ньому робиться, дійшов до подібного ступня звірства. Я нагадую пляшку лікеру, яку лишили одкритою, і якого спірт цілком випарився. Питьво має ту саму зовнішність, той самий кольор; покоштуйте його, ви знайдете в нім тільки несмачну воду.

Коли я думаю про це, я жахаюсь швидкості цього розкладу; коли це буде продовжуватись, треба буде себе посолити, інакше я неминучо зогнію і в мені заведуться черви; бо я ж не маю душі, а вона й робить єдину ріжницю між тілом та мертвяком.

Не більш, як рік тому, я мав ще щось людське; я хвилювався, я шукав. Я мав леліяну між усіми думку, свого роду мету, ідеал, я хотів бути покоханим, я мріяв про те, про що мріють у цей вік; правда, мої мрії були менш повітряні, не такі чисті, як думки звичайних молодих людей, але все ж стримані в певних межах. Помалу все, що було нетілесного, визволилось і розвіялось, і на дні в мене лишився тільки грубий шар товстого намулу. Мрія стала кошмаром, химера — злим духом в образі жінки; духовий світ закрив перед мною свої двері з слонової кости; тепер я розумію виключно те, до чого доторкаюсь руками; я маю камяні сни, довкола

мене все згущається та твердіє, ніщо не розвивається, ніщо не тримтить; матерія давить мене, наповнює мене, нищить; я, як мандрівник, який одного літнього дня заснув з ногами у воді, а прокинувся в зимі з окруженими та вдягненими у лід ногами.

Я не бажаю більш нічиєго кохання, нічиєї приязні; навіть слава, це блескуче сяйво, якого я так бажав для моого чола, мене вже не приваблює. Гай-гай! ніщо не тримтить у мені, крім жахливого бажання, яке тягне мене до Теодора.

Ось до чого зводяться всі мої моральні основи. Все, що фізично гарне — те добре, все що виродливе — погане. Як би я побачив гарну жінку, про котру б я знав, що вона має найнегіднішу душу у світі, яка б була чужелюбницею та отруйницею, я признаюсь, що це було б мені цілком байдуже, і ніскільки не завадило б їй подобатись мені, коли б я знаходив форму її носа пристойною.

Ось як я уявляю собі найвище щастя: це велика чотирокутна будова без вікон зовні, великий двір, оточений кольонадою з білого мармуру, посередині кристалевий водограй з струмком живого срібла на арабський лад, горшки з помаранчовими та гранатовими деревами, поставлені суміш; там, нагорі, на дуже синьому небі дуже жовте сонце; великі хортові песі зі щучиними мордами спали б по ріжних кутках; час від часу мурини з голими ногами, прикраше-

ними золотими браслетами, гарні, білі й стрункі служниці, одягнені в багате, вередливе убрання, проходили б між обточеними арками, з якимись кошиками на руці чи з якоюсь амфорою на голові. Я був би тут, нерухомий, мовчазний, під роскішним наметом, оточений сяянням шкла, з великим прирученим львом під моїм ліктем; під моєю ногою, замісць підніжжя були б груди молодої невільниці; я був би тут, палючи опіюм з великої нефритової люльки.

Я не можу уявити собі раю ішакшим, і якщо Господь схоче, щоб я попав до нього після своєї смерті, він по цьому пляну збудув мені на розі якоїсь зірки маленьку альтанку. Рай такий, як про нього кажуть, здається мені зарадто музичний і я — при всій покірливості — признаюсь, цілком нездатний терпіти сонату, яка б продовжувалась коло десяти тисяч років.

Ти бачиш, яке мое Ельдорадо, моя обітана земля: це мрія, як і всяка інша; але вона мав те особливс, що я ніколи не ввожу до неї жадного знайомого обличчя; що ні один з моїх приятелів не перейшов порогу цього уявлениго палацу; що жадна з тих жінок, яких я мав, не сидить коло мене на оксамиті подушок; я там один посеред привидів. Всі ці обличчя, всі ці ґраціозні тіни молодих дівчат, якими я його населяю, — я ніколи не мав на думці кохати їх; я ніколи не припускав, що хоч одна з них буде закохана в мене. В цьому фантастичному

гаремі я не створив собі гоханої султанші. В ньому маються муринки, мулятки, Єврейки з синьою шкірою, з рудим волоссям, Грекині, Черкески, Еспанки, Англійки; але для мене вони тільки символи кольору та рас, і я їх маю, як мають у своєму погребі всі роди вин, як мають у своїй колекції всі роди колібрі. Це машини втіхи, це картини, що не потрібують рами, статуй, що підходять до вас, коли ви їх кличете і коли маєте бажання подивитися на них ізблизу. Жінка має ту незаперечну перевагу перед статую, що вона сама повертається в бік, у який хочуть, тоді як статую доводиться обходити самому і самому ж треба ставати на місце, з якого краще її видко, а це дуже стомлює.

Ти добре бачиш, що з подібними думками я не можу лишатись ні в цій добі, ні на цьому світі; бо неможна ж так істнувати поза часом та поза простором. Мені треба знайти щось інше. Коли так розміркуєш, — просто і логічно, то кінчаєш подібним висновком.

А що ти шукаєш тільки задоволення ока, близку форми та чистоти рис обличчя, приймаєш їх скрізь, де їх зустрічавши. Це їй пояснює дивовижні блукання античного кохання.

Від часів Христа не було вже зроблено ні одної статуї чоловіка, в якій юнацька краса була б ідеалізована та передана з тією дбайливістю, яка характеризує старовинних різь-

барів. Жінка стала символом моральної і фізичної краси; чоловік дійсно занепав з того дня, коли в Вифлеємі народилась мала дитина. Жінка — королева творіння; зірки зіднуються у вінець на її голові, місяць вважає за славу округлиться попід її ногою, сонце відступав їй своє найчистіше золото, щоб зробити з нього дорогоцінності, малярі, що хочуть улестити янголів, надають їм жіночі обличчя; звичайно, я не буду їх за це ганьбити.

До ніжного та привітливого оповідача притч було як-раз навпаки; богів та героїв не розслабляли, коли їх хотіли зробити чарівними; вони мали свій тип одночасно міцний і делікатний, але завжди чоловічий, які б закохані не були їх контури, якими б блискучими та позбавленими мясів та жил не зробив майстер їх божественні ноги та руки. Охотніш надавали цього характеру й спеціально жіночій красі. Плечі робили ширшими, стегна зменшували, надавали більш міці й підкреслювали зіднання рук та стегон. — Між Парисом і Оленою майже немає ріжниці. Таким способом гермафродитство є одна з найпристрastніш коханих химер поганської античності.

Дійсно, цей син Гермеса і Афродити це одно з найприємніших творінь поганського ґенія. Не можна собі уявити нічого чарівнішого в світі над ці два досконалі тіла, так гармонійно змішані до купи, над ці дві краси, такі рівні і такі

ріжні, які творять тільки одну, вищу ніж обидві, бо вони змягчують та підтримують обопільну вартість. Чи існує для прихильника виключно форми якась непевність приємніша ніж та, яка вас охоплює, коли ви бачите цю спину, ці підо-зрілі стегна, ці такі тонкі і сильні ноги, що й не знаєш, кому вони належать: Меркурієві, що готов полетіти, чи Діяні, що виходить з купелі? Тулуб складається з самих чарівних диво-глядностей: на пухких, повних, мужніх грудях викружляються з дивною привабою лона молодої дівчини. Під розгиненими, цілком по жіночому вялими боками, вгадуєш визубені та ребра, як на боках молодого хлопця; живіт трохи за-плоский для жінки, трохи за округлий для чоловіка і весь характер тіла має щось хмарне, нерішуче, що неможливо передати і що має зовсім особливу принаду.

Без сумніву Теодор був би чудесною моделлю для цього роду краси; але я знаюжу, що в ньому переважає жіноча частина і що в ньому більш лишилось від Сальмаціс, ніж від Гермафродита з Метаморфоз.

Що в в цьому дивного, так це те, що я майже ніколи більше не думаю про його пол, і що я його кохаю з цілковитою безпекою. Инколи я пробую переконати себе, що це кохання огидне, і я кажу собі це як тільки можна суверо; але це йде тільки від уст, це міркування, котре я роблю, але якого не від-

чуваю; в дійсності ж це здається мені зовсім простою річю, і я певний, що кожний інший робив би на моєму місці те ж саме.

Я бачу його, я слухаю, як він розмовляє або співає, бо він чарівно співає, і це мені дав невимовну втіху.

Він остильки здається мені жінкою, що одного дня, в запалі розмови, я назвав його — пані; він розсміяється, але, як мені здалось, досить силуваним сміхом.

Проте, як би це була жінка, які спонуки могли привести її до цього переодягання? Я не можу собі пояснити їх жадним способом. Що кавалір дуже молодий, дуже гарний і цілковито безбородий переодягається жінкою, це ще зрозуміло; перед ним одчиняються тисячі дверей, які інакше вперто лишались би зачинені, а несподівані непорозуміння можуть кинути його в цілком дедалянську та втішаочу плутанину пригод. Таким способом можна досягти жінки, яку пильно стережуть, або несподіванкою прискорити якийсь щасливий випадок. Але я не можу собі уявити, яку перевагу має гарна та молода жінка в гасенні по країні в чоловічому вбрани; від цього вона може тільки програти. Жінка не може так відмовлятись від привільності бути палко покоханою, чути похвали й знати, що за нею впадають; вона скоріше відмовиться від життя, і мала б рацію, бо що для жінки життя без усього цього? Ні-

чого — або щось гірше за смерть. І я завжди дивуюсь, що жінки, які мають тридцять років, або віспу, не кидаються униз з гори дзвіниці.

Не зважаючи на все це, щось, сильніше, ніж усі мої міркування, кричить мені, що це жінка, що це та, про котру я mrяв, та едина, яку я повинен покохати і яка покохасє єдино мене: — так, це вона, богиня з орлиним позором, з гарними королівськими руками, яка з поблажливістю посміхається до мене з гори свого трону з хмар. Вона зявилася мені переодягнена, щоб випробувати мене, щоб побачити, чи я пізнаю її, чи пройде мій закоханий погляд під ті покривала, якими вона обгорнулася, подібно до цих чудесних казок, де феї зявлялись спершу під видом жебрачок, а потім раптом сяяли золотом та дорогоцінним камінням.

Я впізнав тебе, о моя кохання! Я побачив тебе, і мое серце скочило в моїх грудях, як святий Іван у череві святої Анни, коли її відвідала Діва; палаюче світло розповсюдилось у повітрі, я ніби почув запах божественної амвросії; я побачив у твоїх ніг слід вогню і зараз же зрозумів, що ти не була звичайною смертною.

Мельодичні звуки віолі святої Цецилії, що їх слухали янголи в захопленням, хриплі й недоладні в порівнянні з тими перлистими переливами, які вилітають з твоїх рубінових уст; молоді та привітливі Грації танцюють навколо тебе постійний танок; коли ти проходиш по

лісах, птиці, цвірінкаючи, схиляють свої маленькі ріжнокольорові головки, щоб краще бачити тебе, і висвистують тобі свої найкращі приспіви; закоханий місяць підіймається раніш, щоб поцілувати тебе своїми блідими срібними устами, бо ради тебе він покинув свою пастушку; вітер не сміє змітати з піску ніжний слід твоєї чарівної ніжки; коли ти схиляєшся над водограєм, він стає рівніший за кришталль, бо боїться зморщитись і знівечити відбиток твого небесного обличчя; навіть соромливі фіялки відкривають перед тобою своє маленьке серце та кокетують з тобою на тисячу способів; заздрусна сунниця хоче з тобою суперничати й намагається зрівнятись з божественною червоністю твоїх уст; непомітні мушки радісно гудуть та плещуть тобі, бючи крилами. Вся природа кохає тебе й захоплюється тобою, о ти! найкраще з її створінь.

Ах! я живу тепер; досі я був тільки мертвяком: тепер я позбавився свого савана і простягаю через рівчак свої обидві худі руки до сонця; мій синій кольор привида покинув мене. Моя кров швидко кружляє по моїх жилах. Жахливе мовчання, яке царювало навколо мене, врешті перерване. Непрозоре та чорне склепіння, що давило в мое чоло, освітилось. Тисяча таємничих голосів шепоче мені на вухо; чарівні зірки миготять надо мною й вкривають своїми золотими піскчинами закрути моого

шляху; стократки солодко посміхаються до мене, а дзвіночки лепечуть мое імя своїми маленькими завиваними язичками: я розумію силу річей, яких досі не розумів, я знахожу надзвичайні споріднення та симпатії, я розумію мову троянд та соловіїв, я швидко читаю книжку, якої не міг навіть прочитати по складах. Я пізнав, що маю приятеля в цьому старому поважному дубі, цілком вкритому гніздами та паразитними рослинами, що цей барвінок, такий делікатний, такий ніжний, якого велике синє око завжди проливає слізки, вже давно почуває до мене стриману та постійну пристрасть. Це кохання, кохання вивело мене з заблуди й дало пізнати розгадку.

Кохання спустилося до дна моого льоху, де вмлівала моя зігнута, сонлива душа; воно взяло її за кінець руки й примусило її піднятись по вузьких та крутих сходах, які вели на повітря. Всі двері вязниці одчинилися і ця бідолашна Психея вийшла з мене, де вона була заперта досі.

Якесь інше життя зробилось моїм. Я дихаю грудьми когось другого, і той удар, який зруйнув би його, вбив би мене. Перед цим щасливим днем я був подібний до цих похмурих, японських ідолів, які безперестанно дивляться на свій живіт. Я був глядачем самого себе, партером комедії, яку я грав; я дивився, як я живу, і прислухався до коливань свого серця, як до

стукання годинника. Ось і все. Картини малювались перед моїми розвіяними очима, звуки вдаряли мое неуважне вухо, але ніщо з зовнішнього світу не доходило до моєї душі. Нічия істнування не було мені потрібне; я навіть сумнівався, чи справді живуть якісь інші істоти крім моєї, та й у своюму істнуванні був я не дуже певний. Мені здавалось, що я був один у всесвіті, і що все останнє — це дим, уявлення, порожній ілюзії, втікаючі привиди, які були призначенні для заселення цієї порожнечі. — Яка ріжниця!

А все ж, що буде, як мое передчуття обдурює мене, що буде, як Теодор дійсно чоловік, так як усі в це вірять! Инколи можна побачити таку надзвичайну красу; рання молодість допомагає цій ілюзії. Це річ, про яку я не хочу думати яка мене робить шаленим; це насіння, яке від учора впало на безплідну скелю моого серця, вже пройшло в нього в усіх напрямах тисячами своїх ниточок; воно міцно причепилось до нього і немає можливості його одірвати. Це вже дерево, котре цвіте й зеленіє, скручуючи своє мя滋исте коріння. — Як би я напевне довідався, що Теодор не жінка, що ж! я не знаю, чи я не любив би його й тоді.

X.

Моя гарна подруженько, ти мала цілковиту рацію, коли одраджувала мене від проєкту, який я задумала, щоб побачити чоловіків і добре їх вивчити, раніш ніж віддати кому-будь з них своє серце. Я назавжди знищила в собі кохання і навіть можливість кохання.

Які ж ми бідолашні молоді дівчата; виховані з такою дбайливістю, непорушно оточені по-трійною стіною осторог та замовчувань, — ми, яким не дозволяють нічого чути, нічого запідоозрювати, яких головним знанням є нічого не знати, в яких дивовижних помилках ми живемо і які віроломні химери колишуть нас у своїх руках!

Ах! Іраціозо, нехай буде тричі проклята та хвилина, коли мені прийшла думка переодягтися; скільки жаху, скільки підлостей, скільки грубостей я мусіла бути свідком чи слухачом! який скарб невинного та дорогоцінного не-знання розтратила я в такий короткий час!

Це було при гарному свіtlі місяця, чи ти пригадуєш? Ми проходжувались разом у глибині саду, по цій сумній та мало відвідуваній алєї,

яє кінчачеться з одного боку статусю граючого на флейті фавна, що вже не має носа й якого усе тіло вкрите товстою проказою чорнуватого моху, а з другого боку — намальованим на стіні і напів стертым від дощу мудрованим краєвидом. Через ще рідку листву букової ялеї було видно місцями блукаючі зірки та закруглений срібний серп. Пахощі молодих паростків та нових рослин доходили з квітника разом з вялими подихами маленьького, легенького вітру; схований птах висвистував дивовижний та ніжний спів; ми, як справжні молоді панночки, розмовляли про кохання, про приємности, про одружіння, про гарного каваліра, якого ми бачили на Божій службі; ми ділились тим невеликим знанням світа та річей, які ми могли мати; ми на сотню способів перевертали фразу, яку десь випадково почули і значіння якої нам було неясне й дивовижне; ми задавали собі тисячу цих смішних питань, які може вигадати тільки абсолютна невинність. Скільки примітивної поезії, скільки чудових дурниць у цих таємних розмовах двох маленьких простушок, які напередодні вийшли з пансіону!

Ти хотіла, щоб твій коханець був відважний, гордий молодий чоловік з чорними вусами та волоссям, з великими острогами, з великими перами, з великою шпагою, — рід закоханого сміливця; ти захоплювалась героїчним та побідним: ти мріяла по поединки, про наступи,

про дивовижну відданість і з охотою кинула б свою рукавичку між левів, щоб твій Еспландіян пішов її там шукати; це було дуже комедіо бачити, як молода дівчина, якою ти тоді була, зовсім білява, вся червоніюча, що зовсім згиндалась при найменшому подихові вітра, — одним духом вимовляла ці сміливі тиради з найвоєвничішим у світі виглядом.

Я, хоч була на шість місяців старша, ніж ти, я була років на шість менш романтична; мене головно турбувала одна річ, це — знати, що говорять чоловіки між собою і що вони роблять після того, як виходять із сальонів та з театрів: я передчуvalа, що в їх житті є багато виродливих та темних сторін, котрі оглядно від нас затаювались, і які нам дуже важно було знати; инколи, заховавшись за фіранку, я стежила здалеку за кавалірами, що приходили до нас, і мені здавалось тоді, що в їх постаті є щось огидне та цинічне, груба безпечність або жорстока заклопотаність, котрої я не помічала в них більш, як тільки вони були вже у нас, і якої вони немов наче якимось чарівництвом поズбавлялись на порозі кімнати. Всі, молоді так само як і стари, здавалось мені, надягали на себе якусь встановлену, умовлену маску, переймались умовленими почуттями та говорили умовленою мовою, коли вони знаходились у товаристві жінок.

З кутка сальону, в котрому я трималась прямо як лялька, не спіраючись спиною до

спинки свого крісла, згортаючи свій букет у своїх пальцях, я слухала, я дивилася; між тим мої очі були спущені, але я бачила все право-руч, ліворуч, передо мною і ззаду мене: — як казкові всепроймаючі очі, мої очі пронизували стіни, і я б могла сказати, що діялось у сусідній кімнаті.

Я помітила також значну ріжницю в тім, як говорили з одруженими жінками; це вже не були ті здержані та ввічливі речення, стидливо оправлені, з якими звертались до мене чи до моїх подруг, це було вільніше поводження, менш стримані та розвязніші манери, ясні замовчування та натяки, що свідчили про зіпсованість, котра знала, що має перед собою подібну ж зіпсованість; я чудово почувала, що між ними є спільність, котрої не було між нами, і я б усе віддала, щоб тільки дізнатись — у чим полягала ця спільність.

З яким неспокоєм та з яким цікавим запалом стежила я очима й вухами за гудінням та сміхом груп молодих людей, котрі, поговоривши між собою в якомусь кутку, знов починали свою прогулянку, все ще розмовляючи та мимохід кидаючи двозначні погляди! По їх зневажливо чванливих устах перебігали недовірливі по-смішки; вони наче кепкували з того, про що тільки-що розмовляли, та відмовлялись від компліментів та приемних речей, які вони нам перед тим так привітливо казали. Я не чула їх слів;

але по руках їх уст я розуміла, що вони вимовляли якісь слова на незнаній мені мові, якої ніхто не вживав при мені. Ті самі, що мали такий страшенно лагідний та дуже покірливий вигляд, підносили голову з дуже чутливим відтінком бунту й нудьгою; проти волі з їх грудей виривалось зітхання задухи, подібне до зітхання якогось актора, котрий дійшов до кінця якогось довгого монольоға, і коли вони нас залишали, вони робили півповорот на закаблуках, так жваво та поспішно, що це виявляло щось подібне до внутрішнього задоволення від того, що позбавляються від страшної кріпацької праці бути чесними та галантними.

Я б віддала рік свого життя за те, щоб могла непобачена слухати впродовж години їх розмову. Часто я розуміла по де-яких манерах поводження, по де-яких прикритих руках, по скоса кинутих поглядах, що мова йшла про мене й що говорилось або про мій вік, або про моє обличчя; тоді я почувала себе немов на гарячому вугіллі; кілька неясних слів, кілька шматочків речення, котрі час від часу долітали до мене, надзвичайно зворушували мою цікавість, але не могли її задовольнити, і мене охоплювали дивні сумніви та замішання.

Найчастіш те, що казали, мало приязнний вигляд і не це мене турбувало: мене досить мало турбувало, чи мене знаходили гарною; але я б хотіла знати, від чого походили незначні

заміти, які говорились на вухо та за якими майже завжди слідували довгі посмішки та дивні підморгування очима; і, за одне з цих речень, які зовсім стиха говорились за фіранкою або в заглибленні якихось дверей, я без жалю лишила б найквітчастішу та найбільш парфумовану у світі бесіду.

Як би я мала коханця, я б дуже хотіла знати спосіб, яким він говорив би про мене з яким-будь іншим чоловіком і в яких би він виразах пишався своїм щастям перед своїми товарищами по оргії, трохи на підпитку й поклавши лікті на обрус.

Тепер я це знаю, і, справді, я лиха, що це знаю. — Це завжди так.

Моя ідея була божевільна, але те, що зроблено — зроблено; неможна забути того, що пізнав. Я не послухалась тебе, моя дорога Граціозо, я каюсь у цьому; але не завжди слухають розуму, особливо коли він виходить з таких гарненьких уст, як твої; бо, не знаю чому, неможна собі уявити, що порада може бути розумна, коли тільки вона не дана якоюсь старою, зовсім сивою та сірою головою, так наче б від того, що хтось був дурний впродовж шестидесяти років, він міг зробитись розумний.

Але все це мене занадто хвилювало, і я не могла стримуватись, я смажилася у своїй маленькій шкірі, як каштан у печі. Фатальне яблуко обкруглювалось у листві понад моєю головою,

і таки треба ж було вкусити його зубами, з тим, щоб кинути його потім, коли б його смак видався мені гірьким.

Я зробила як білява Ева, моя дуже дорога прабабка, — я вкусила.

Смерть моого вуйка, єдиного моого родича, який ще лишався, дала мені волю в моїм посту-пованні, і я зробила те, про що вже так здавна мріяла.

Я з найбільшою обережністю подбала про те, щоб ніхто не зміг мати сумніву що до моого полу; я навчилась битись на шпагах та стріляти; я досконало їздила верхи, з такою сміливістю, на яку були б здатні не багато з найвправніших їздців; я добре вивчила манеру носити плащ та змушувати свистіти нагай, і, через кілька місяців, я досягла того, що зробилася з дівчини, яку знаходили досить гарною, значно красивішим каваліром, якому навіть не бракувало вусів.

Я зреалізувала те, що мала гарного, і покинула місто, маючи постанову вернутись до нього тільки з найповнішим досвідом.

Це був єдиний засіб вияснити мої сумніви. Мати коханців, — це б мене нічого не навчило, або, принаймні, це дало б мені тільки недосконалі висвітлення, а я хотіла виявити чоловіка до глибини, занатомізувати його фібр за фібром, з невмолимим скальпелем та тримати його живого та здрігаючого на моїм столі для требушиння; для цього треба було бачити його один

на один у нього, не вдягненим, слідкувати за ним на прогулянках, у трактирах і де-инде.

Переодягшись, я могла йти всюди, не звертаючи на себе уваги; передо мною не ховались, відкидали на бік всяку стриманість та неприродність, я чула довірочні признання і сама робила їх, але фальшовані, щоб спровокувати правдиві. Ба! жінки читали тільки романі чоловіка, але ніколи не читали історії його.

Страшна річ помислити, і це річ, про яку ми не думабмо, оскільки ми глибоко не знаємо життя й поводження тих, які наче б то нас кохають і з якими ми поберемось. Їх справжнє істнування нам так цілковито невідоме, немов би вони були мешканцями Сатурна або якоєсь іншої планети в сто міліонах лє від нашої підмісячної кулі; можна б подумати, що вони іншого гатунку, і що нема найменшого інтелектуального звязку між обома полами; що доброчинності одного — це вади іншого, а те, що змушує вахоплюватись чоловіком, безчестить жінку.

Що до нас, то наше життя ясне і його можна роздивитись з першого погляду.

За нами легко слідкувати від дому до пансіонату, від пансіонату до дому; те, що ми робимо, не є таємницею ні для кого; кожен може бачити наші злі малюнки тушом, наші зроблені аквареллю букети з одного полуцвітку та великої, як капуста, рожі, та галантно звязані в кінці стрічкою ніжного кольору; пантофлі, котрі ми

вишиваемо на свято наших батьків чи дідів, не містять в собі нічого дуже таємного та дуже турбуючого.

Ми виконуємо наші сонати та наші романси з найбільш бажаною холодністю. Ми добре й відповідним способом пришили до спідниць наших матерей, і, в девять або що найбільш в десять годин, ми лягаємо до наших маленьких, зовсім білих ліжок, у глибині наших чистеньких і невинних кімнаток, у котрих нас доброчинно зачиняють на ключ та замикають на засув аж до завтрашнього ранку. Навіть і найбільш збуджена та заздрісна підозрілість нічого б у цьому не знайшла.

Найчистіший кришталь не має все ж прозорости подібного життя.

Той, хто нас берсе, знає, що ми робили від хвилини, коли ми лишили груди матери і навіть раніш, коли він захотів би посунути свої шукання аж до цього.

Наше життя — це не життя, а своєрідний ріст, як ріст моху та квітів; льодяна тінь материного стебла розвивається навколо нас, бідних, заглушених бутонів рож, котрі не сміють розкритись. Наша головна справа, це триматись дуже прямо, дуже ставно, дуже затягнутими, з пристойно зниженими очима, та перевищувати в нерухомості й занімінні манекени й ляльки на пружинах.

Нам заборонено брати слово, вмішуватись

до розмови, крім тих випадків, коли нас запитують і коли ми мусимо відповісти на запити: „так“ або „ні“. Як тільки хочуть сказати щось цікаве, нас відсилають вправлятись на нашій арфі чи на наших клавесинах, а наші вчителі музики мають не менше шестидесяти років та страшенно нюхають табаку. Розставлені в наших кімнатах моделі — дуже неясні та дуже ухильчиві в своїй анатомії. Грецькі боги, щоб зявитись у пансіонаті для панночок, прикладають старання до того, щоб купувати собі в склепах старої одіжі дуже просторі англійські сурдути та відзначувати себе точкуванням, що надає їм вигляд портьє або візників фіякрів і робить їх мало здатними запалювати нам уяву.

Нас стільки намагаються уберегти від романтизму, що з нас роблять нарешті ідіоток. Час нашого виховання проходить не в тому, що нас чогось навчають, а в тому, що нам заважають чого-будь навчитись.

Ми дійсно вязні тілом і розумом; але молодий чоловік, вільний у своїм поступованию, котрий виходить ранком, щоб ранком же й вернутись, котрий має гроші, котрий може заробити їх та розпоряджатись ними, як хоче, — як міг би він виправдати вжиток свого часу? Де той чоловік, що захотів би сказати коханій особі, що він робив впродовж дня та впродовж ночі? Такого нема навіть між тими, що мають репутацію найчистіших.

Я надіслала свого коня та свое вбрання до невеличкого хутора, який маю недалеко від міста. Я вдяглась, сіла на коня та поїхала, не без дивного стискання серця.

Я нічого не жалувала, я нічого не лишала за собою, ні рідних, ні друзів, ні одного пса, ні кицьки, а між тим мені було сумно, я майже мала слози на очах; цей хутір, на якому я була тільки п'ять або шість разів, не мав для мене нічого особливого чи дорогоого, і це не була привязаність, яку почуваєш до певних місць та яка вас розійжує, коли їх доводиться покидати, але я обернулась два або три рази, щоб побачити ще здалеку, як свердлом підіймається між деревами його синюватий дим.

Тут, так тут, я лишила разом з моїми сукнями та спідницями мій жіночий титул; у кімнаті, в котрій я зробила свій туалет, я сковала двадцять років моєго життя, які не мусіли більш рахуватись і які мене зовсім не торкались. Можна було б написати на дверях: тут спочиває Маделена де Мопен; — бо справді, я не була вже Маделеною де Мопен, але Теодором де Серан, — і ніхто більш не мав мене називати цим піжним іменем: Маделена.

Шухляда, де були сковані мої сукні, відтепер испотрібні, здалась мені труною моїх білих ілюзій; я була чоловіком, або, принаймні, я мала цей вигляд: молода дівчина вмерла.

Коли я зовсім згубила з очей верхівя каш-

танових дерев, що оточують хутір, мені здається, що я не була вже собою, тільки кимось другим, і я згадувала про свої старі вчинки, як про вчинки якоїсь сторонньої людини, при яких була присутня, або як про початок роману, котрого читання не закінчила.

Я поблажливо згадувала тисячу маленьких деталів, дитинча наївність яких викликала в мене на устах інколи трохи глузливу посмішку потурання, подібну до тої, яка буває у молодого розпustника, що слухав би невинних та пасторальних довірочностей шкільника третьої кляси; і в мить, коли я назавжди визволялась від них, всі мої блазенства маленької дівчинки та молодої дівчини прибігли на край шляху, роблячи мені тисячу знаків приязні та надсилаючи мені поцілунки кінчиками своїх білих та тонких пальчиків.

Щоб втікти від цих зворушливих вражінь, я стиснула свого коня острогами; швидко бігли ліворуч і праворуч дерева; але жвавий рій, який гудів голосніш за рій бджіл, почав бігти по бічних аллях та кликати мене: — Маделено! — Маделено!

Я сильно вдарила нагаєм по шиї коня і це подвоїло його скорість. Моє волосся майже просто стояло за моєю головою, мій плащ розвивався повзemo, наче складки його були вирізьблені на камені, такий швидкий був біг моого коня; я поглянула назад і побачила дуже

далеко на обрію — наче білу хмарку — порох,
який підняли ноги моого коня.

Я трохи спинилась.

В кущах дикої рожі, на краю дороги, я побачила, як зворушилось щось біле, і тихенький голосок, ясний та мягкий, як срібло донісся до моїх вух:

— Маделено, Маделено, куди ви їдете так далеко, Маделено? Я ваша невинність, моя люба дитино; ось чому на мені біле убрання, білий серпанок та біла шкіра. Але ви, чому ви в чоботях, Маделено? Мені здавалось, що ви мали надзвичайно гарну ніжку. Чоботи, і штані, і великий капелюх з пером, як у каваліра, що йде на війну! І для чого ця довга шпага, що бе та мертвить ваше стегно? У вас дивне убрання, Маделено, і я непевна в тому, чи повинна за вами йти.

— Як-що ти боїшся, моя люба, то вертайся додому, йди поливати мої квітки й пильнувати моїх горлиць. Але справді ти не маєш рації, ти будеш у більшій безпеці під убранням з гарного сукна, ніж під своїм фльором та льоном. Мої чоботи заважають бачити, чи я маю гарну ногу; ця шпага для того, щоб боронитись, а перо, яке хвилюється на моєму капелюсі, для того, щоб лякати соловів, які приходили б співати мені на вухо фальшиві співи кохання.

Я продовжувала свій шлях; в подихах вітру я, здавалось, пізнавала останні акорди сонати,

яку я вивчила на день Янгола моого вуйка, а в широкій троянді, яка підіймала свою розквітлу голову понад маленьким тином — модель великої рожі, з якої намалювала стільки акварелів; проїзжаючи біля якогось будинку, я побачила, як коло одного з вікон розвивалась примари моїх фіранок. Здавалось, все мое минуле вчепилось за мене, щоб перешкодити мені йти вперед та дійти до нового майбутнього.

Я вагалась двічі чи тричі й повернула голову свого коня в другий бік.

Але маленький, блакитний змій цікавости зовсім солодко наєвиствував мені облудні слова й казав: — Йди, йди, Теодоре; це гарна нагода навчитись; як-що ти не дізнаєшся сьогодня, ти не знатимеш ніколи. І твоє благородне серце буде віддане випадкові, першій порядній та палкій зовнішності? Чоловіки ховають від нас надзвичайні таємниці, Теодоре!

Я знову поїхала гальопом.

Штани були дійсно на моєму тілі, а не в моєму розумі; в темному місці лісу я відчула певну незручність, ніби здріг від страху, щоб назвати річ своїм іменем; стріл рушниці якогось браконьєра ледви не довів мене до зомління. Як би це був злодій, то пістолі, заховані в моєму кабурі, та моя грізна шпага напевно не дуже б мені допомогли. Але потроху я призвичаюсь до війни і труднощів і не буду звертати на них уваги.

Сонце помалу спускалось під обрій, як театральна заслона, яку опускають, коли скінчилась вистава. Час від часу повз шлях перебігали зайці та перелітали фазани; тіні розтягались і всі далечини відтінялися червоним. Де-які частини неба були дуже ніжного та дуже неясного бузкового кольору; інші мали цитриновий та жовтогарячий відтінок; починали співати нічні птахи; з лісу надходила сила дивовижних шумів; трохи світла, яке ще лишалось, згасло зовсім, темрява, ще побільшена тінню дерев, зробила цілковитою. Я, що ніколи не виходила сама вночі, тепер знаходилася сама у великому лісі у вісім годин вечора! Чи розумієш ти це, Граціозо, я, яка вже вмірала від остраху на краю саду? Мене зовсім захопив жах, серце страшенно стукало; я тобі признаюсь, що з великим задоволенням побачила на повороті пригорку світаючі та блукаючі вогні міста, до котрого я їхала. Як тільки я побачила ці сяючі крапки, подібні до земних зірок, мій острах зовсім перейшов. Мені здавалось, що ці байдужі світла — це були одчинені очі стількох же друзів, які пильнували мене. Мій кінь був не менш задоволений від мене, і вдихаючи солодкий запах стайні, приемніший для нього, ніж усі аромати лісних стокроток та суниць, він просто побіг до готелю „Червоного Льва“.

Біляве світло сяяло повз шкляні двері
Панна де Мопен, II.

готелю, якого вивіска з бляхи колихалась направо й наліво та охала, як стара жінка, бо вітер починав свіжіти.

Я передала коня до рук конюха й увійшла до кухні.

Величезний камін, що відкривав у глибині свою чорну та червону пащу, глитав при кожному ковтку вязку дерева; по обох боках камяного тагану сиділи два пси, майже такі великі, як люди, і грілись із найбільшою байдужістю, обмежуючись тільки тим, що трохи підіймали лапи та ніби зітхали, коли спека робилась сильніша; але певно вони воліли б краще обернутись у вугілля, ніж одсунутись хоч на один крок.

Моеявлення, здавалось, не зробило їх приємности й я даремно погладила їх рукою по голові, щоб зазнайомитись з ними; вони кидали на мене знизу погляди, які не означали нічого гарного. Це мене здивувало, бо тварини підходять до мене охоче.

Господарь готелю підійшов до мене, щоб запитати, чого хочу на вечерю.

Це був чоловік з великим червоним носом, неоднаковими очима, та посмішкою у ввесь рот. При кожному слові, яке він казав, він показував подвійний ряд гострих та відокремлених, як у людоїдерів, зубів. Великий кухонний ніж, що висів на його боці, мав підозрілий вигляд і, здавалось, міг служити для ріжного вжитку. Коли я сказала йому, чого бажаю, він пішов до

одного з псів та вдарив його ногою. Собака піднявся, направився до чогось, подібного до коліщята і війшов туди з жалібним та похмурим виглядом, кидаючи на мене докірливий позір. Врешті, бачучи, що неможна було надіятись на помилування, він почав крутити колесо, а тим самим і рожен, на якому було начеплене курча, котре я мала повечеряти. Я пообіцяла собі кинути йому кістки, щоб заплатити за працю, і, чекаючи доки буде готове курча, почала роздивлятись у кухні.

Широкі дубові сволоки, вимальовані бистром та почорнілі від диму огнища і свічок, перевізували стелю. На креденсі сяяли в темряві оливяні блюда, світліші від срібла, та фаянсовий білий з синіми букетами посуд. Здовж стін — численні ряди добре вичищених мідниць, котрі нагадували античні щити, які можна бачити подвішеними у ряд здовж грецьких чи римських галер (вибач, Граціозо, епічну пишність цього порівняння). Одна чи дві товстих служниці хвилювались біля великого столу і ворушили начиння та вилки, — музика приємніша за всяку іншу, коли маєш голод, бо слух шлунка робиться тонший за слух вуха. А загалом, не зважаючи на рот-карнавки та на зуби-пили господаря готелю, їdalня мала досить пристойний та веселий вигляд; і як би навіть посмішка господаря мала на шість футів більше, а його зуби були втрічі довші та біліші, все одно

— дощ, що почав дзвонити по вікнах, та вітер, що так завивав, позбавляв вас великого бажання піти кудись звідси; я не знаю нічого сумнішого за ці стогнання темної та дожджевої ночі.

Мені прийшла думка, яка примусила мене посміхнутись: що ніхто в світі не прийде мене шукати сюди, де я є. Дійсно, хто б міг подумати, що маленька Маделена, замісць того, щоб лежати в своєму теплому ліжку, з любайстровим нічним каганцем біля себе, з романом під подушкою, з покоївкою в сусідній кімнаті, яка готова прибігти при найменшому нічному переляку, що ця Маделена гойдається на соломяному стільці в сільськім готелі, за двацять ле від дому, з взутими в чоботи і покладеними на таган ногами і з хватсько засунутими до кишень руками.

Так, Маделена не лишилась, як її подруги, з ліктем лініво спертим на край балькона між віонком та жасмином вікна, стежучи за фіялковими френзелями обрію на краї рівнини, чи за якоюсь хмарою рожевого кольору, закругленою вітром травня. Вона не прикрашувала листками лілей палаці перламутрового бисеру, щоб оселити в них свою химеру; вона не вдягала, як ви, гарні мрійниці, порожнього привиду у всі, які тільки можна собі уявити, гідності; вона хотіла знайти чоловіків перед тим, як віддатись чоловікові; вона все покинула: свої гарні оксамитові та шовкові убрання

яскривих кольорів, свої колі, свої браслети, своїх птах і свої квіти; вона добровільно відмовилася від залишань, від приємних речей, які кажуть, стоячи навколошках, від букетів і мадригалів, від утіхи, що її знайдуть красивішою та краще одягненою за вас; від свого ніжного, жіночого імені, від усього, що було нею, і вона пішла, відважна дівчина, зовсім одна, щоб наочатись у світі великої науки життя.

Як би це знали, то сказали б, що Маделена божевільна. Ти павіть сама це сказала, моя люба Іраціозо; але справжніми божевільними являються ті, що розкидають свої душі по вітру й сіють своє кохання випадково на камінні й на скелі, не знаючи, чи хоч одно зерно дасть росток.

О, Іраціозо! Ось думка, при котрій мене завжди охоплював жах: кохати когось, хто негідний кохання! показати свою зовсім голу душу нечистим очам та впустити профана до святині свого серця! нести якийсь час свої прозорі хвили з брудною водою! Як би потім досконало не розлучились, завжди лишається щось від цього багна і струмок не може повернути собі первісної прозорости.

Думати, що якийсь чоловік вас цілував і доторкався до вас; що він бачив ваше тіло, що він може сказати: вона така чи така; вона має таку ось ознаку в такому ось місці; в душі у неї такий ось нюанс; вона сміється від цього,

плаче від того; її мрія така; ось у мосму портфелі пірря з крил її химери; цей перстень оплетений її волоссям; шматок її серця запечатаний у цім листі; вона голубила мене таким способом, і ось її звичайне слово ніжності!

Ах! Клеопатро, я розумію тепер, чому ти наказувала вбивати ранком коханця, з котрим ти провела ніч. Вища жорстокість, котру колись я так проклинала! Велика ласощолюбниця, як добре ти знала людську природу, і скільки в глибини в цьому варварстві! Ти не хотіла, щоб хтось живучий розголосував таємниці твоого ліжка; ті слова кохання, що злетіли з твоїх уст, не сміли бути повторені!

Таким способом ти зберегала свою чисту ілюзію. Досвід не оббирає по частині цього чарівного привиду, який ти колихала в своїх руках. Ти краще воліла розлучитися з ним швидким ударом сокири, ніж повільною огидою.

Дійсно, яка мука бачити, що людина, яку ви обрали, в кожну хвилину зраджує опінію, яку ви собі склали про неї; одкривати в його характері тисячу низостей, яких ви не запідозрювали; помічати, що те, що вам здавалось таке гарне крізь призму кохання, в дійсності дуже виродливе, і що той, кого ви вважали справжнім героєм роману, зрештою тільки прозаїчний буржуа, котрий вдягає пантофлі та халат!

Я не маю могутності Клеопатри, і як би я її навіть і мала, певно не мала б сили її вико-

ристати. Отже, не маючи можливості та бажання відрубувати голови моїм коханцям при залишенні ними моого ліжка, і не маючи також охоти переносити те, що переносять інші жінки, я повинна добре розглянутись раніш, ніж взяти собі коханця; я скорше тричі піж двічі погляну на його заздалегідь, як-що забажаю справді його мати, в чому, після того, що я бачила й чула, сильно сумніваюсь; хіба що зустріну в якісь невідомій щасливій країні серце подібне до моого, як кажуть романі, якє було б невинне та чисте, яке ще ніколи не любило, але здатне кохати, в справжньому змислі цього слова; та це, врешті, не легка річ.

До ї дальні війшло кілька кавалерів: буря та ніч перешкодили їм продовжувати шлях. Вони були зовсім молоді; старший з них певно не мав більше тридцяти років; їх одіж свідчила, що вони належать до вищої кляси, але як би їм бракувало одіжки, це саме давала зрозуміти нахабна легкість їх поводження. Один чи два з них мали цікаві обличчя; всі інші в більшій чи меншій мірі були охоплені цим родом брутальністі веселості та безпечної добродушності, який чоловіки мають у виключно мужеському товаристві та який вони цілком гублять у нашій присутності.

Як би вони могли припустити, що цей крихкотілий молодий чоловік, що напів заснув на кріслі в кутку біля каміну, був зовсім не

тим, чим він здавався, а молодою панною, королівським шматочком, як вони кажуть, то, певно вони б дуже швидко змінили свій тон, і можна було б побачити, як вони зараз же почали б принидитись та перекидатись мов колесо. Вони б наблизились з низькими вклонами, з вигнутими ногами, з одставленими ліктями, з посмішкою в очах, на устах, на носі, у волоссі, у всьому положенні свого тіла; вони б стежили за словами, котрих вживали, вони розмовляли б тільки атласними та оксамитовими фразами; при найменшому з моїх рухів вони ніби розтягувались би на підлозі замісць килима, з остраху, що мої піжні ноги можуть бути ображені її нерівностями; всі руки випростовувались би, щоб мене підтримати; наймякше крісло було б поставлено на найкраще місце; — але я мала вигляд гарненького хлопця, а не гарненької дівчини.

Признаюсь, що бачучи, як мало вони звертають на мене уваги, я ледви не почала жалкувати, що не маю своїх спідниць. Одну хвилину я була зовсім ображена цим; бо час від часу траплялось, що я забувала про своє чоловіче убрання і, щоб не зіпсувати собі настрою, я повинна була думати про це.

Я знаходилась тут, не кажучи ні слова, з схрещеними руками, дивлючись з ніби дуже уважливим виглядом на курча, яке відтінялось все більш румяним кольором, та на бідолаш-

пого пса, якого я так нещасливо потурбувала і який лютувався у своєму колесі, як кілька чортів в одному й тому ж кропилі.

Наймолодший з товариства підійшов та так вдарив мене по плечі, що бігме зробив мені дуже болюче, так що я проти волі трохи скрикнула; він запитав мене, чи я не хочу краще вечеряти разом з ними, бо, мовляв, разом краще п'ється. Я відповіла йому, що це приємність, на яку я не сміла надіятись, і що я це зроблю з великою охотою. Мое накриття поставили разом з їхнім і ми сіли за стіл.

Цілком засапаний пес, випивши у три ковтки повну величезну миску води, зайняв знов своє місце проти другого пса, який лежав так спокійно, ніби був зроблений з порцеляни, бо, по цілком особливій милості неба, новоприбувші не замовили курчати.

З кількох промовлених ними слів я довідалась, що вони їхали до королівського двору, який знаходився тоді в***, де вони повинні були приєднатись до інших своїх приятелів. Я сказала їм, що я молодий шляхтич, що повертаюсь з університету до рідних, которых маю на провінції, але їду справжнім шляхом школлярів, себ-то найдовшим, який зумів винайти. Це розсмішило їх і, після кількох заміток про мій невинний та наївний вигляд, вони запитали мене, чи я маю коханку. Я відповіла їм, що нічого про це не знаю, і це викликало ще

більший сміх. Пляшки швидко зникали одна за другою, і хоч я дбала про те, щоб моя шклянка майже завжди лишалась повна, моя голова ставала трохи гаряча; але, не забуваючи своєї мети, я перевела розмову на жіночок. Це не було важко, бо чоловіки, коли вони пяні, після теології та естетики, найохочіше розмовляють про жіночок.

Власне мої товариші не були зовсім пяні; але вони починали вести безконечні суперечки про мораль, та безцеремонно ставити на стіл лікті. Один з них узяв навіть в обійми товстий стан котроєсь із служниць і дуже закохано хитав головою. Другий поклявся, що він зараз же здохне, як жаба, яку нагодували тютюном, коли Жанета не дозволить йому поцілувати обидва великі червоні яблука, що служили їй за лиця. І Жанета, не бажаючи, щоб він здох, як жаба, милостиво дозволила йому це, і навіть не спинила руки, яка відважно пройшла між складками її косинки до вохкої долини її грудей, дуже зле пильнованих маленьким золотим хрестиком; він дозволив їй прибрать тарілки тільки після коротких переговорів, ведених тихим голосом.

А це ж були люди з королівського двору, люди елегантських звичаїв, і певно, як би я цього не бачила, я б ніколи не подумала, що вони здатні на подібні фаміліярності з служницями готелів. Можливо, що вони що-йно покинули ча-

рівних коханок, яким давали найкращі у світі клієнти; дійсно, я ніколи не гадала, що треба прохати свого коханця, щоб не бруднив товстими щоками нехлюї уст, до яких я доторкалась би своїми.

Пустун, здавалось, мав у цьому поцілунку велику втіху, не більшу й не меншу, як ніби поцілував Філісу чи Оріяну: це був дзвінкий, міцний та щирий поцілунок, який лишив два маленькі білі знаки на палаючих щоках безсоромної жінки, і сліди яких вона витерла відворотною стороною руки, якою саме перед цим мила начиння.

Я не думаю, щоб він коли-будь дав такий природно ніжний поцілунок чистій богині свого серця.

Мабуть це була його гадка, бо він в півголоса сказав із зовсім заневажливим рухом ліктя:

— Ну, їх до біса, худорлявих жінок та високі почуття!

Ця мораль, здавалось, прийшла до смаку зборам і всі захитали головою на знак згоди.

— Бігме, — сказав той, продовжуючи свою думку, — я в усьому маю нещастя. Панове, я мушу довірити вам під великим секретом, що я, котрий розмовляю з вами, я маю в дану мить пристрасть.

— О! о! — промовили інші. — Пристрасть! Це надзвичайно сумно. І що ж ти робиш з пристрастю?

— Це порядна жінка, панове; не треба сміятысь, панове; бо зрештою чому б я не мав чесної жінки? Хіба я кажу щось дуже смішне?... Слухай, ти там, я кину тобі в голову будинок, як-що ти не кінчиш.

— Добре! а далі?

— Вона божевільна від мене; це найкраща душа на світі; що до душ, то я тут знавець, я в них знаюсь принаймні так же добре, як на конях, і я вас запевняю, що ця ось першого сорту. Це все величності, екстази, відданості, жертви, витонченості, ніжності, все, що можна уявити високо-гарного; але вона майже не має грудей, вона навіть зовсім їх не має, як дівчинка що-найбільш п'ятнадцяти років. — Зрештою вона досить гарненька; її рука тонка, а нога маленька; вона має забагато розуму і замало тіла й інколи я маю бажання її покинути. Чорт візьми! з розумами не сплять. Я дуже нещасливий; пожалуйте мене, мої дорогі друзі.

І розпіканий вином, яке він випив, почав плакати гарячими слізами.

— Жанета втішить тебе від нещастя спати з сільфідами, — сказав Йому його сусід, наливаючи Йому повну шклянку. — Її душа така товста, що з неї можна б зробити тіло для других; і вона має досить мяса, щоб вдягти кістяки трьох слонів.

О чиста і благородна жінко! як єї ти знала,

що каже про тебе в шинку, при оказії, перед особами, яких він не знає, чоловік, котрого ти любиш найсильніше в світі, котрому ти все принесла в жертву! Як безсorомно він тебе роздягає й нахабно віддає тебе, цілком голу, п'яним поглядам своїх товаришів, тоді як ти стоїш тут, сумна, з підборіддям, спертим на руку, з очима направленими на шлях, по котрому він повинен вернутись.

Як-що хто-небудь прийшов би тобі сказати, що твій коханець, який покинув тебе може двадцять-чотири години тому, залишається до огидної служниці, й що він улаштувався провести з нею ніч, ти б запевняла, що це неможливе, ти б не хотіла вірити; ти б ледви довірила своїм вухам і своїм очам. І все ж це було.

Найбожевільніша та найрозпустніша в світі розмова протяглася ще якийсь час; але крізь усі ці блазенські перебільшення, ці часто соромицькі жарти просякало щире та глибоке почуття досконалості зневаги до жінки, і в цей вечір я пізнала більше, ніж коли б прочитала двадцять возів моралістів.

Ці непоміrnі й нечувані речі, які я чула, надали моєму обличчю сумний та суворий відтінок, який помітила решта гостей і якому вони охоче обявили війну; але моя веселість не змогла вернутись.

Я звичайно запідозрювала, що чоловіки не такі, якими вони з'являлися перед нами, але я

ніяк не думала, що вони до того відмінні від своїх масок, і мое здивування було рівне моїй огиді.

Щоб назавжди позбавити романтичну молоду дівчину її романтизму, я б побажала їй тільки пів години подібної розмови; це більше варте, ніж усі материнські перестороги.

Одні хвалилися, що мають стільки жінок скільки хочуть, і що для цього їм досить сказати одно слово; інші переказували рецепти, як придбати собі коханок, чи розумували про тактику, яку треба вживати при облозі доброчинності; де-які глузували з жінок, які були їх коханками, і заявляли, що вони мусять бути найправдивішими дурнями на землі, коли поласились на подібних шльондр. Всі дуже пізько цінили кохання.

Так ось яку думку ховають вони перед нами під таким гарним виглядом. Хто коли-будь зміг би це сказати, бачучи їх такими покірливими, такими плаваючими, такими готовими на все? Ах! як сміло підіймають вони голову після побіди, і як нахабно ставлять закаблуки своїх чобіт на чоло, яке вони кохали здалека й навколошках! як мстяться вони за своє тимчасове приниження! як дорого примушують вони оплачувати свою ввічливість і скільки образ вони роблять, щоб відпочити від тих мадригалів, які складали! Яка скажена брутальність виразів та думки! яка неелегантність у манерах та в поводженні! Це повна зміна, яка не промовляє на їх користь.

Хоч як далеко заходили мої здогади, але вони далеко не дійшли до дійсності.

Ідеале, блакитна квітко з золотим серцем, хто розгортав тебе, всю в перлинах роси під весняним небом, при душистому вітрі піжніх мрій; квітко, волокнисте коріння якої, в тисячу разів тонше за шовкові коси фей, занурюється в глибину нашої душі тисячю своїх волохатих голов, щоб пити найчистіше ество; така солодка та така гірка квітко, тебе неможна вирвати без того, щоб не окривавити серця у всіх його тайниках, і щоб зі зломаної стеблини не почали точитись червоні краплі, які, падаючи одна за другою до озера наших сліз, допомагають нам міряти криві години похоронного пильнування коло ліжка агонізуючого кохання.

Ах! проклята квітко, як ти росла в моїй душі! твої гілки намножились там більш, як кропива на руїнах. Молоді соловейки прилітали пити з твоєї чашечки та співати під твоєю тінню; діамантові мстелики з крилами зі смарағдів та очима з рубинів кружляли та танцювали навколо твоїх ніжних маточників, вкритих золотою пудрою; натовпи світлих бджіл без недовірря ссали твій отруйний мед; химери згортали свої лебедині крила та скрещували свої львині пазури під свою гарною шицею, щоб спочити біля тебе. Дерево Єсперідів не було краще пильноване; сильфіди збирали сліози зірок до лілейних урн і кожної ночі поливали тебе з своїх чарівних коновок.

Рослино ідеалу, отруйніша за манценіль чи за дерево юпас, хоч мені це коштує, але не зважаючи на облудливі квіти та отруту, яку вдихуєш із своїм запахом, я вирву тебе з моєї душі! Ні ливанський кедр, ні велетенський баобаб, ні високі в сто футів пальми не змогли б разом укупі заповнити того місця, яке ти займала зовсім одна, ти малесенька блакитна квітко з золотим серцем.

Нарешті вечеря скінчилася, і почалась розмова про те, щоб іти спати; але, через те, що кількість осіб вдвічі перевищувала кількість ліжок, природно прийшли до висновку, що треба спати по черзі удвох разом. Річ була зовсім проста для решти товариства, але зовсім не така була вона для мене — особливо коли приняті на увагу певні опукlosti, які були досить пристойно сховані камізелькою без рукавів та курткою, але які проста сорочка дозволила б бачити у всій їх клятій округlosti, а я, певно, зовсім не мала охоти зрадити своє інкоїніто на милість жадного з цих панів, які в цю мить здавались мені справжніми і наївними почварами, і яких згодом я пізвала як дуже добрих хлопців, вартих принаймні стільки ж, як і всі з їх роду.

Той, з котрим я повинна була поділити ліжко, був досить п'яній. Він кинувся на матрац, одна нога й одна рука його звісились на підлогу, і він зарав же заснув, не сном праведних, але таким глибоким, що коли б янгол останнього суду при-

йшов із своєю трубою дуги йому над вухом, то він і від цього не прокинувся б. Цей сон значно полекшував труднощі; я розтягла тільки мою куртку та чоботи, переступила повз тіло сплячого і простяглася на простирадлах з боку проходу.

Отже я спала з чоловіком! Це було не погано для початку! Признатись, не дивлячись на всю мою певність, я була дивовижно схвилювана та зворушена. Становище було таке дивовижне, таке нове, що я ледви могла припустити, що це не сон. — Той спав як найкраще, але я не могла заплющити очей впродовж цілої ночі.

Це був молодий чоловік, приблизно двадцяти чотирьох років, з досить гарним обличчям, з чорними бровами і майже світлими вусами; його довге волосся огортало його голову, як хвилі перекинутої урні річки, легка червоність проходила під його блідими щоками, як хмарка попід водою, його уста були напів одкриті й посміхались неясною, ніжною посмішкою.

Я підвелаась на лікоть і довго дивилася на нього при бликаючому свіtlі свічки, з якої витекло майже все сало широкими плямами, а гніт бувувесь вкритий чорною пліснею.

Нас віddіляв досить значний перемежок. Він займав крайній бік ліжка; з перебільшеної обережності я кинулась на зовсім другий край.

Певно, те, що я чула, не могло мене прихилити до ніжності та насолоди: чоловіки жахали мене. А в той же час, я була неспокійна та зворушена

більш, ніж я повинна була бути: мое тіло не поділяло огиди моого розуму в тій мірі, в якій це повинно було б бути. Мое серце сильно стукало, мені було гаряче, і в який бік я не оберталась, я не могла знайти спокою.

В кімнаті царювало найглибше мовчання; було чути тільки глухий шум, який робив кінь, стукаючи по помості стайні, або згук краплі води, що падала на попіл через димаръ каміну. Свічка, дійшовши до кінця гнота, задимила і згасла.

Найгустіша темрява спустилась над нами, немов фіранки.

Ти не можеш собі уявити того враження, яке зробило на мене раптове зникнення світла. Мені здавалось, що все скінчилось, що я ніколи в своїм житті не зможу вже ясно бачити. Одну мить я мала бажання встати; але що ж би я робила? Було тільки дві години ранку, світло всюди було згашено, я ж не могла блукати, як примара по незнайомому домі. Отже я мусіла лишатись на місці й чекати дня.

Я лежала так, на спині, схрестивши обидві руки, намагаючись думати про інші речі і весь час вертаючись до того ж, себ-то, що я спала з чоловіком. Я майже хотіла, щоб він прокинувся й помітив, що я була жінка. Безумовно, вино, яке я випила, хоч і в маленькій кількості, грато також ролю в цій божевільній думці, але я не могла заборонити собі знов вертатись до неї. Я вже майже простягла руку в його бік, щоб

збудити його та сказати, хто я така. Складка ковдри, яка спинила мою руку, була причиною, яка завадила мені довести справу до кінця: це дало мені час на розміркування; і коли я визволяла свою руку, розум, який я цілковито згубила, повернувся, коли й не зовсім, то принаймні досить, щоб мене здергати.

Чи не було б цікаве, коли б я, роскішна гордівниця, я, яка хотіла знати десять років життя чоловіка раніш, ніж дати йому поцілувати свою руку, коли б я віддалась в готелі, на поганому ліжку, першому стріннутому! а, прецінь, до цього було недалеко.

Чи може раптовий запал, кипіння крові, в такій степені знищити найчудесніші постанови? чи промовляє голос тіла голосніше за голос розуму? — Кожного разу, як моя пиха надсилає забагато поривань до неба, я кличу цей спомин перед її очі, щоб таким способом повернути її на землю.— Я починаю погоджуватись з опінією чоловіків: яка бідна річ доброчинність жінок! I від чого вона залежить, о Боже мій!

Ах! дарма хоту розгорнути крила, вони западто обтяжені брудом: тіло це якор, котрій затримує душу на землі; марно відкриває вона свої вітрила вітрові найвищих думок, корабель лишається нерухомий, ніби всі перешкоди Океану причеплені до його килю. Природі подобається глувувати з нас таким способом. Коли вона бачить, що думка стоїть на своїй чвані, немов

на якійсь високій колоні і майже доторкається головою до неба, вона потихеньку каже червоному плинові прискорити свій крок та притиснутись до дверей артерій; вона наказує вискам свистати, вухам дзвонити і ось гордовиту думку охоплює головокрут: всі уяви змішуються та плутаються, земля наче гойдається, як палуба байдака під час хуртовини, небо крутиться, а зірки танцюють сарабанду; ці уста, що вимовляли тільки суворі правила, складаються та витягаються ніби для поцілунку; ці руки, які можуть так міцно відштовхувати, змягшуються та стають більш гнучкі й обвиваючі ніж шарф. Додайте до цього дотик до шкіри, подих дихання крізь ваше волосся і все загублено. Часто навіть і цього непотрібно: запах листви, що дійшов з піль через ваше напів одчинене вікно, дві пташки, що цілуються, стокротка, що розквітчується, старовинна пісня кохання, яку ви згадуєте проти волі й яку ви повторюєте, не розуміючи її змислу, теплуватий вітер, чкий вас зворушує та спяняє, мнягкість вашого тіжка чи вашої кімнати — досить одної з цих обставин; навіть самітність вашої кімнати примушувє вас гадати, що в ній добре було б бути вдвох, що неможна було б винайти чарівнішого гнізда для кохання, для насолоджування втіхами. Ці стягнуті фіранки, ці сутінки, це мовчання, все наводить вас на згубну думку, яка доторкується вас своїми віроломними крилами горлиці та дуже

піжно вуркоче навколо вас. Тканина, яка вас дотикається, здається голубить вас та закохано наліплює свої складки здовж вашого тіла. Тоді молода дівчина відкриває обійми першому лъкаєві, з яким лишилась на самоті; фільософ кидас піскінчену сторінку й біжитъ, дуже поспішаючи, до найближчої розпустної жінки.

Я, звичайно, не любила чоловіка, який викликав у мене такі дивовижні зворушення. Він не мав інших чарів, ніж ті, що не був жінкою, а при тому стані, в якому я була, цього було досить! Чоловік! це таємнича річ, яку від нас так дбайливо ховають, це дивовижне створіння, якого іст. рію ми так мало знаємо, цей діявол чи цей бог, який єдиний може здійснити всі мрії нерішучої насолоди, весна якої гай дає наш сон, єдина думка яку мають з пятнадцятирічного віку!

Чоловік! — Неясна уява носилась у моїй обважнілій голові. Те трохи, що я знала, ще більше запалювало мое бажання. Жагуча цікавість штовхала мене вияснити раз на завжди всі сумніви, що турбували мене й безупинно знов заявлялись у моєму розумі. Розв'язання загадки було на другій сторінці: треба було лише перегорнути листок, книжка була біля мене. — Лицаръ досить гарний, ліжко досить вузьке, ніч досить темна! — молода дівчина з кількома шклянками шампанського в голові! — яке підозріле поєдання! — Ну й що ж! У результаті всього цього було тільки дуже чесне ніщо.

На стіні, в яку я втопила очі, бо вона не була така темна, я почала розпізнавати місце вікна; шкло робилось менш непроникливе, і сіре світло дня, яке падало ззаду, робило його прозорим; потроху пробивалось сонячне світло: прийшов день. Ти не можеш собі уявити, яку радість зробив мені блідий промінь на зеленому кольорі саржі Омаля, яке оточувало славне поле битви, на котрім моя доброчинність одержала перемогу над моїми бажаннями! Мені здалось, що це був мій побідоносний вінець.

Що ж до моого компаньона, то він зовсім упав на землю. Я встала, одяглась як найшвидше і побігла до вікна; я одчишила його, ранішній вітрець добре впливув на мене. Щоб засватись, я стала перед дзеркалом, і мене здивувала блідість моого обличчя, яке, мені здавалось, мусіло б бути пурпурове.

Увійшли другі, щоб побачити, чи ми ще спали; вони штовхнули ногою свого приятеля, який, здавалось, зовсім не здивувався, що знаходиться там, де він був. Ми осідлали коней і знову пустилися у дорогу.

Але досить на сьогодня; мое перо більш не пише, а я не маю бажання загострювати його; в другий раз я оповім про решту своїх пригод; а поки-що, люби мене, як я тебе люблю, Граціозо, що правдиво названа таким гарним ім'ям, і не май, після того, що я тобі оповіла, дуже злої опінії про мою доброчинність.

XI.

Є багато нудних річей: нудно повертати гроші, які позичив і на які звик дивитись, як на свої; нудно голубити сьогодня ту жінку, яку кохав учора: нудно йти до якоєсь родини в годину обіду й довідатись, що господарі вже місяць тому виїхали на село; нудно писати роман і ще нудніше його читати; нудно мати прища на носі та потріскані уста в день, коли йдеш відвідати ідола свого серця; нудно бути вдягненим у кумедні чоботи, що посміхаються до бруку всіми своїми швами; а особливо давати пристановище порожнечі за павутиною кишени; нудно бути дворником; нудно бути імператором; нудно бути самим собою, і навіть бути іншим; нудно йти пішки, бо від того болять ноги; нудно їхати верхи, бо це дряпає антitezу переду; нудно їхати в кареті, бо якась товста людинша неминуче зробить собі подушку з вашого плеча; нудно їхати пароплавом, бо дістаєш морську хоробу та вибльовуєш нутро; нудно жити зімою, бо доводиться тримтіши від холоду, а літом, бо упріваєш; але що найнудніше на землі, в пеклі й на небі, так це

певно трагедія, як-що тільки це не драма чи не комедія.

Від неї в мене дійсно болить серце. Чи є щось дурніше та глупіше? Ці товсті тиранні, з бичачими голосами, які цибають від одних лаштунків до других, махаючи, немов крилами млина, своїми волохатими руками, стягнутими в панчохи шкіряного кольору; чи не вони паскудною підробкою Синьої Бороди чи якогось дитячого страховища? Їхня хвалькуватість змушує пирснути від сміху кожного, хто зміг не заснути.

Нешансні коханки не менш смішні. Справді, кумедно дивитись, як вони виступають, одягнені в біле чи в чорне, з волоссям, що плаче на їх плечах, рукавами, що плачуть на їх руках, тілом, готовим вистрибнути з їх корсета, як кісточка, яку стискаєш пальцями; кумедно бачити їх, коли вони мають вигляд, ніби тягнуть підлогу на підошві своїх отласових черевичків і в великих рухах пристрасти відкидають назад свій хвіст сукні маленьким ударом закаблука.

Діяльно г виключно складений з „о!“ та з „ах!“, які вони кудкудакають, вивертаючись на всі боки. Це дійсно приємний харч, який легко переварюється.

Її принци також дуже чарівні; вони тільки трохи похмурі та мелянхолійні, що не заважає їм бути найкращими товаришами в світі та де-инде.

Що ж до комедії, яка повинна виправляти звичаї і яка на щастя досить зле виконує свій обовязок, то я знаюжу, що повчання батьків та одноманітнє белькотіння дядьків так само незносні в театрі, як і в дійсності. Я не тримаюся погляду, що кількість дурнів побільшується вдвічі від того, що їх мають; їх уже цілком досить і так, дякувати Богу, до того ж і людський рід ще не думає кінчатись.

— Яка потреба робити портрет когось, хто має свиняче рило чи бичачу морду, або збірати нісенітниці грубіяна, якого ви викинули б у вікно, як би він прийшов до вас? Образ педанта так само мало цікавий, як і він сам, і від того, що ми його бачитимемо в дзеркалі, він не зробиться меншим педантом. Актор, який зуміє імітувати досконало рухи та поводження робітників, забавлятиме мене не більш, ніж сам робітник.

Але істнє театр, котрий я люблю, це театр фантастичний, надзвичайний, неможливий, у якому публика без жалю свистітиме з першої ж дії, бо нічого не розуміє в ньому.

Це справді дивовижний театр.

Близкучі вірші заміняють у п'ому лямпі; на пюпітрі знаходиться жук, що відбиває такт своїми вусиками. Цвіркун має там свою партію; соловейко — перша флейта; маленькі сільфи, що вийшли з квіток горошку, тримають баси з шкірок цитрони між своїми гарненькими, бі-

лішими за сніг ніжками, і з великим зусиллям руки водять смичками, зробленими з вії Титанії, по струнах з павутини; вдягнений на голову диригента-жука маленький парик з трьома молоточками тремтить від задоволення та розсипає навколо себе світлий порох, що гармонія піжна, увертуру добре виконано!

Завіса з крил метелика, тонша за внутрішню плівку яйця, поволі підживиться після трьох різких ударів. Зали повна душ поетів, що сидять на кріслах з найкращого перламутра, і дивляться на виставу через краплі роси, вправлені в золоті маточники лілей. Це їх льорнети.

Лаштунки не схожі на жадні з відомих лаштунків; країна, яку вони представляють, ще менш відома за Америку до її відкриття.

Палитра пайбагатшого маляра не має й половини тонів, якими вони виціацьковані; все там вимальоване дивовижними та чудернацькими кольорами: тут у роскоші зелений попіл, синій попіл, блакитна фарба, жовті та червоні китайські ляки.

Зеленуватої синяви небо перерізане широкими світлими й рудими смугами; маленькі, кволі й тонкі деревця колихають на другому пляні свою рідку листву, кольору висохлої рожі; далечина, замісць плавати в їх блакитній парі, має надзвичайно гарну зелено-яблучну фарбу; тут і там підіймаються спиралі золотистого диму.

Промінь, що заблукався, зачепився за фронтон зруйнованого храму або за шпиль башти. Міста, повні дзвіниць, пирамід, маківок, склєпінь та поруччів, сидять на пригорках та відсвічуються в криштальових озерах; великі дерева з широким листям, глибоко вирізаним пожицями фей, тісно сплітають свої стовбури та гильки, щоб зробити лаштунки. Небесні хмарі збираються над їх головами як сніжні тучі, і можна побачити, як у їх проворіттях блукають очі карликів та гномів, їх криве коріння заглиблюється в ґрунт, як палець руки якогось велетня. Зелений дятел рівномірно стукає по них своїм роговим дзьобом, а смарағдові ящірки гріються на сонці, на моху біля їх ніг.

Гриб дивиться на комедію з брилем на голові, як справжній пахаба; ніжна фіялка підводиться на вспиньки своїх маленьких ніг, між двома стрункими травинками і, щоб побачити, як пройде герой, широко розплющає свої спинні очі.

Снігу, та коноплянка схиляються з краю гильок, щоб підказувати акторам ролі.

Серед великої трави, високих пурпурових будяків та лопухів з оксамитовими листами, звиваються, як срібні змії, зроблені з сліз здихаючого олея, струмочки: по-де-куди видко, як на дернині сяє сон-зілля, подібне до крапель крові, та пишаються, як справжні герцо-

тіні, стокротки, з головами, обтяженими перлинним вінцем.

Дієві особи не належать ні до якого часу, ні до якої країни; вони ходять взад та вперед, не знати чому й як; вони не їдять, не п'ють, ніде не мешкають, не мають жадного ремесла; вони не володіють ні землями, ні рентами, ні будинками; тільки інколи вони носять по-підруковою маленьку скриньку з діамантами, великими, як яйце голубки; ступаючи, вони не скидають ні одної краплі дощу з квітів і не піднімають ні одної порошинки пороху з шляхів.

Їх убрання якесь чудернацьке та найфантастичніше в світі. Гострі як дзвіниці капелюхи з широкими, немов китайська парасоля, краями, з непомірними перами, видертими з хвостів райських птиць та феніксів; плащі виполосані блискавичними кольорами, куртки з оксамиту та з парчі, які через оточені золотим брузументом розрізи дозволяють бачити підшивку з шовку чи з срібного полотна; штани, настовбурчені та надуті, як баллони; червоні панчохи з вишитими кутками; черевики з високими закаблучками та з широкими розетками; маленькі, слабенькі шпаги з вістрям додори, з держаком униз, повні петельок та стрічок: — ось усе, що до чоловіків.

Жінки вдягнені не менш смішно й цікаво.

Малюнки Делля-Белля та Ромен Гооға можуть прислужитись для створення собі уяви про характер їх убраний: це хвилясті сукні з великими

складками, які переливаються, як горло горлиці та одесвічують усі мінливі відтінки райдуги; великі рукави, з яких виступають другі рукави, брижжі з мережева, розрізані ажуром, що підіймаються вище за голову, котрій вони служать рямою; корсети з стрічками та вишивками, шнурки, чудернацькі дорогоцінності, чуби з пірря чаплі, віяла з хвоста павуна з дзеркалом посередині, маленькі пантофлі та високі черевики, гірлянди з штучних квітів, блестки, вишиті ґази, білила, румяна, мушки, й усе те, що може надати присмаку та гостроти театральному вбранню.

Цей смак не є власне ні англійський, ні німецький, ні французький, ні турецький, ні еспанський, ні татарський, хоч він і набрав потроху від усього цього та хоч і взяв у кожної країни те, що вона мала найвиборнішого та найхарактеристичнішого.

Вдягнені так актори можуть казати все, що хочуть, не ображаючи правдоподібності. Фантазія може бігти на всі боки, стиль може по своїй вподобі розгорнати свої рябі кільця, як змій, що гріється на сонці; найекзотичніші напружені дотепи без страху розkvітчулють свої дивовижні чашечки й розповсюджують навколо свої янтарні та мускусові паході. Ніщо цьому не заважає, ні місце, ні прізвища, ні вбрання.

Яке забавне та чарівне то, що вони кажуть! Вони ж, ці гарні актори, не почнуть, як ті горлаї з драми, кривити рота й витріщувати свої очі

з голови, щоб прискорити ефект тіради; вони, принаймні, не мають вигляду ремісників при праці, запряжених биків при роботі, що поспішають її кінчiti; вони не намазані крейдою та червоним у півпальця завгрубішкі; вони не носять кінжалів з бляхи, та не тримають у запасі під своїм дорожнім плащем кабанячий міхур, наповнений кровю курчат; вони не тягають впродовж усіх дій все одне й те саме лахміття, поплямоване оливкою.

Вони промовляють, не поспішаючи, не кричучи, як люди з гарного товариства, які не надають великого значіння тому, що вони роблять: закоханий робить признання закоханій з найвільнішим виглядом у світі; розмовляючи, він ударяє себе по стегну краєм своєї білої рукавички або підправляє своє убрання. Пані недбайливо струшує росу із свого букету та в той же час глузує з своею покоївкою; закоханий дуже мало дбає про те, щоб розніжити свою жорстоку: його головна справа, це кидати з рота ґрони перлів, букети рож та сіяти кольосальну кількість поетичного дорогоцінного каміння; часто він навіть зовсім зникає й лишає автора замісць себе упадати за свою коханкую. Завдрість не є його хибою, і його характер — один з найлагідніших. З очима, підведенimi до смуг повітря та фріз театру, він поблажливо чекає хвилинні, коли поет кінчить казати те, що йому підсказує фантазія, щоб знов увійти в свою ролю й знов стати навколошки.

Все завязується та розвязується із захоплюючою недбалістю; наслідки зовсім не мають причин, а причини на мають наслідків; найдотепнішою дієвою особою являється той, хто сказав найбільш дурниць; найдуришій каже найдотепніші речі; молоді панни розмовляють так, що змусили б почервоніти розпустних жіночок; розпустні жінки проповідують правила моралі. Нечувані пригоди йдуть одна за одною й лишаються непояснені; благородний батько навмисно приїздить з Китаю в бамбуковому китайському судні, щоб впізнати дівчинку, которую було у нього викрадено; боги та феї тільки й роблять, що підводяться та знижуються у своїх хитрощах. Дія заглибується в море під топазові маківки хвиль та улаштовує прогулянки по дні Океана серед ріжнородних коральових лісів, звідкіль підіймається до неба на крилах жайворонка та грифона.

Розмова цілком загальна; лев приймає в ній участь, міцно викрикуючи „о! о!“. Стіна розмовляє своїми щілинами, і як-що тільки хтось може сказати дотеп, жарт або каламбур, йому вільно перервати найцікавішу сцену: голова Ботомського осла така ж бажана, як і білява голова Аріеля: — розум автора виявляється тут в усіх способах; і всі ці протиріччя — це немов гранки, які відсвітлюють його ріжні сторони, додаючи до них кольори призми.

Ця мішаниця та це видиме безладдя під свою

фантастичною зовнішністю передають точніші дійсне життя, ніж побутова, пильно вивчена драма.

Кожна людина містить у собі всю людськість, і пишучи все, що їй прийде на думку, вона краще встигає, ніж коли копіює при допомозі люпі речі, які містяться поза нею.

О гарна родино! — молоді романтичні закохані, безпутні панни, услужливі покоївки, глузуючі блазні, наївні льокаї й селяне, мягкосерді королі, яких ім'я невідоме історикам, а королівства — географам; сорокато - розмальовані фіглярі, кльовни з різкими суперечками та дивовижними скоками; о ви, що через ваші посміхнені уста промовляє вільна примха, я вас кохаю, з запалом люблю більш за всіх, понад усе: Пердіта, Розалінда, Челі, Пандарюс, Паралес, Сільвіо, Леандр і інші, всі ці чарівні типи, такі фальшиві й такі правдиві, що підіймаються під сорокатими крилами божевілля понад грубою дійсністю, і якими поет персоніфікує свою радість, свій сум, своє кохання та свою найінтимнішу мрію під найлегковажнішою та свободною зовнішністю.

В цьому театрі, написаному для фей і який мусить бути представлений при світлі місяця, є песа, котра мене найбільш захоплює; це така бурлацька, така блукаюча песа, якої інтрига така повітряна, а характери такі дивовижні, що сам автор, не знаючи, який дати їй заголовок,

назвав її „Як вам подобається”, — слястична назва, яка відповідає всьому.

Читаючи цю чудернацьку п'есу, почуваєш себе перенесеним до невідомого світу, про який однаке маєш неясні спомини; не знаєш більше, чи ти мертвий чи живий, чи це тобі сниться, чи ти не спиш; привітливі обличчя ніжно посміхаються вам і кажуть, проходячи, приятельське „добрий день”; ви почуваєте себе зворушеним, схильованим, ніби на звороті шляху зненацька зустріли свій ідеал, чи ніби несподівано стала перед вами забута примара вашої першої коханки. Джерела течуть, мурликаючи на-пів заглушені скарги; вітер із спочуваючим зітханням ворушить старі дерева старовинного лісу над головою старого засланого герцога; і, коли Джемс мелянхолік пускає по течії води, разом з листами верби, свої фільософічні нарікання, вам здається, що це розмовляєте ви сами, і що найтаємніша, най-нєясніша думка вашого серця виявляється та освітлюється.

О, молодий сине лицаря Лісового Орляндо, так ображений долею! я не можу заборонити собі тобі заздрити; ти ще маєш вірного слугу, доброго Адама, старість якого така міцна під снігом волосся. Ти вигнанець, але тебе вигнано після того, як ти боровся та тріумфував; твій лихий брат забірає у тебе весь твій скарб, але Розалінда дає тобі ланцюжок із своєї шиї; ти злідений, але тебе кохають; ти покидаєш вітчину,

але дочка твого утискувача йде за тобою аж за моря та ліси.

Щоб прийнятий сховати тебе, чорні Ардени розкривають свої великі руки з листви; добрий ліс збирає в глибині своїх печер наймнякший мох, щоб тобі було на чому лягти; він схиляє свої дуги над твоїм чолом, щоб охоронити тебе від дощу та від сонця; він жалувє тебе слізами своїх струмків та зітханням своїх лань та оленів, які так жалісно гукають; він робить із своїх скель зручні плюпітри для твоїх любовних листів; він позичає тобі тернини своїх кущів, щоб їх розвішати, і наказує отласній корі своїх осик скорятись вістрю твого кинжала, коли ти хочеш вирізати на них шифр Розаліїди.

Як би можна було, молодий Орляндо, мати великий, як у тебе, тінистий ліс, щоб віддалитись та усамітнитись у своєму горі, та як би на звороті алві зустріти ту, яку шукаєш і яку можна було б пізнати, хоч би вона й була передягнена! Але гай-гай! світ душі не мав зеленіючих Арденів і тільки в квітнику поезії розцвітають ці маленькі вередливі та дикі квітки, яких паході змушують усе забути. Скільки б ми не лили своїх сліз, вони не створять цих гарних, сріблистих каскад; марно зітхаемо ми, жадна поблажлива луна не завдасть собі труду надіслати нам назад наші скарги, прикрасивши їх музикальністю та дотепами.

Марно чіпляємо ми сонсти на колючки всіх

тернових кущів, Розалінда ніколи їх не збирає, і ми даремно рубцюємо кору дерев любовними шифрами.

Небесні птахи, ластівко і орле, колібрі і птаху зі скель, позичте мені кожний своїх пер, щоб я міг зробити з них пару крил та полетіти високо і швидко в невідомі країни, де б я не знаходив нічого, що викликало б у мене спомин про місця живучих, де б я міг забути, що я — це я, та жити новим, дивовижним життям, — далі ніж Америка, далі ніж Африка, далі ніж Азія, далі ніж останній острів світу, повз ледовитий Океан, поза полюс, де тримтить північне сяйво, в недоторкане королівство, куди одлітають божественні творіння поетів та типи найвищої краси.

Як перенести звичайні розмови в клубах і в сальонах, після того, коли чув, як говориш ти, блискучий Меркуціо, якого кожна фраза сяє дощем золота та срібла, як штучний вогонь під небом, всіяним зірками? Бліда Десдемоно, чи можна сподіватись якоїсь втіхи від усякої земної музики після роману Соля? Які жінки не здаються виродливими поруч ваших Венер, ви, античні різьбарі, поети з мармуровими строфами?

Aх! не зважаючи на шалені обійми, якими я хотів стиснути матеріальний світ, за браком другого, я почуваю, що я невчасно народився, що життя створене не для мене, що воно мене відштовхує; я не можу ні до чого вмішатись; по якому б шляху я не йшов, я блукаю; рівна

алея і камяниста стежка однаково ведуть мене до безодні; коли я хочу полетіти, повітря згущається навколо мене, і я лишаюсь захоплений, з простягнутими крилами, яких не можу знову звести.

Я не можу ані ступати, ані літати; коли я на землі, мене притягує небо, коли я на небі, мене вабить земля; вгорі Аквільон обриває мені мое пірря; внизу каміння зранює мені мої ноги. Я маю занадто ніжні підошви, щоб ступати по шкляних черепках дійсности, та занадто широкий розмах крил, щоб вітати понад річами, та підійматись, кружляючи, в глибоку блакить містицизму, до недосяжного верхівя вічного кохання; я найнешансніший з крилатих коней, найзлиденніше з поєднань, складених з ріжнородних шматків, яке коли-будь істнувало від того часу, як Океан кохає місяць, а жінки зраджують чоловіків: почварна Химера, вбита Беллерофоном, з головою діви, лапами лева, тілом кози та хвостом дракона була простим сотворінням у порівнянні зі мною.

В моїх крихкотілих грудях живуть разом усіяні фіялками мрії молодої соромливої дівчини та шалені запали розпустних жінок на ортії; мої бажання йдуть наче леви, що в темряві застосрюють свої пазурі та шукають чогось, що б могли пожерти; мої думки, більш гарячкові та неспокійні за кози, причіплюються до найгрізніших кряжів; моя ненависть, повна отрути, зби-

ває в нерозвязні вузли свої лускуваті закрути й тягнеться довго по вибоїнах та по ярах.

Моя душа це дивовижна країна: квітчаста та пишна зовні, але більш повна гнилих та смертельних міязмів, ніж країна Батавії; найменший промінь сонця, що падає на багно, наплоджує в ньому гадів та розмножує москитів; великі жовті туліпани, нагасарі і квіти ангелока бучно вкривають там огидну мерлятину. Закохана рожа відкриває свої червоні уста й, посміхаючись, показує свої маленькі зуби з роси мілим соловейкам, які їй виспівують мадригали та сонети; нема нічого чарівнішого за це; але можна поставити сто проти одного, що в траві, попід кущем, повзе на своїх кульгуватих лапах і сріблити шлях своєю слиною хора на водяну пухлину жаби.

Ось джерела світліші й ясніші, ніж найчистіший діамант; але краще б для вас зачерпнути води з стоячого болота під його плащем зогнилого очерету та втоплених псів, ніж умочити вашу чарку до цієї хвили. У глибині скованої змії, він з страшною швидкістю повертається навколо самого себе, випускаючи свою отруту.

Ви засіяли поле хлібом; виростає ромен, білина, бурян та бліді болиголови з гильками, вкритими мідянкою. Ви дуже здивовані, коли бачите, як заміські коріння, яке ви закопали, з землі виступають волохаті і скручені ніжки чорних зозулиніх черевичків.

Як-що ви лишите там якийсь спомин і через де-який час повернетесь, щоб його знов узяти, ви знайдете його позеленілим від моху та більш вкритим стоногами й огидними комахами, ніж камінь, покладений на вохку землю погрібу.

Не пробуйте пройти через похмурі ліси; вони непролазніші, ніж непорушені ліси Америки та джунглі Яви: ліяни, міцні як канати, перебігають з одного дерева до другого; щетинасті та гострі, як вістря списа, рослини загороджують усі шляхи: навіть дернина вкрита палаючим пушком, таким, як у крапиви. На дугах листви зачепились кігтями величезні кажани, подібні до упирів; жуки непомірної величини ворушать свої загрожуючі ріжки та батожать повітря своїми четверними крилами; почварні та фантастичні звірі, як ті, котрих бачиш у кошмарах, з труднощами посuvаються наперед, ламаючи перед собою очерет. Це отари слонів, які давлять мух поміж складками своєї висохлої скіри та чухають собі стегна вздовж каміння та дерев; носорожці з кострубатою, черепашою скірою; бегемоти з опуклими, щетинастими мордами, що йдуть місити своїми широкими ногами багно та ломи лісу.

В прогалинах, там де сонце як золотий кут занурює свій світливий промінь, крізь вохку сирість, у місці, де ви хотіли б сісти, ви завжди знайдете якусь родину тигрів, що недбайливо лежать, втягають повітря крізь свої храпи, прижмурюють

свої зелені, як море, очі, та вигладжують свої оксамитові футра своїми червоними, як кров та вкритими пінками, язиками; чи може кілька вузлів зміїв боа, що на-пів сплять та переварюють в-останнє проковтнутого бика.

Бійтесь усього: трави, плодів, води, повітря, тіні, сонця, бо все смертельне.

Затулуйте вуха при белькотінні маленьких папуг з золотими дзьобами та смараідовою шиєю, які знижуються з дерев та сідають на ваші пальці, здрігаючи крилами; бо ці маленькі папуги з смараідовими шиями кінчать тим, що своїм гарненьким золотим дзьобом гарненько виклюють вам очі в ту мить, коли ви схили-тесь, щоб їх поцілувати. — Це так!

Світ не хоче мене; він відштовхує мене від себе, як примару, що видерлась із могили; я майже маю її блідість; моя кров відмовляється вірити, що я живу, і не хоче зробити червоную моєї шкіри; вона поволі пливе по моїх жилах, як гнила вода по забруднених протоках.

Мое серце не беться ні для чого з того, що змушує битись серце людіни.

Мій смуток та радощі не такі, як у подібних до мене. Я шалено бажав того, чого ніхто не бажає; я зневажав речі, яких з запалом бажали інші.

Я кохав жінок, які мене не любили, я був покоханий тими, котрих ненависть до себе я хотів би викликати: завжди зарано або запізно,

забагато або замало, задалеко або заблизько; ніколи не було того, що було потрібне; або я не доїхав, або я заїхав занадто далеко.

Я кинув своє життя через вікно, чи занадто сконцентрував його на одній єдиній точці, і від схвильованої активності клюпотливого доходив я до похмурої сонливості печерника чи стоячого на своїй колоні стовпника.

Все, що я роблю, завжди має вигляд мрії; мої вчинки здаються скорше наслідком сомнамбулізму, ніж учинками доброї волі; в мені є щось, що я неясно почую у великій глибині, і що примушує мене діяти без моєї участі та завжди поза загальними законами; проста і природна сторона річей виявляється мені пізніше за всі останні, я насамперед схоплюю чудернацьке та дивовижне: як тільки лінія йде криво, я хутко роблю з неї спираль заплутанішу за змія; контури, не означені найточнішим способом, туманяться та нівечаться. Обличчя примиав надприродний вигляд і дивиться на вас застрашуючими очима.

Тому, завдяки якійсь інстинктивній реакції, я завжди безнадійно чіпляюсь за зовнішній сілюет річей; в мистецтві я дав дуже велике місце плястичності.

Я чудесно розумію статую, але не розумію чоловіка; там, де починається життя, я зупиняюсь і відступаю переляканій, так, наче б побачив голову Медузи. Феномен життя спричинює

мені таке здивування, від якого я не можу прийти до себе.

Я, безумовно, був би чудесним мертвяком, бо я досить злідений живий, і змисл моєго існування цілковито мені незрозумілий. Згук моого голосу дивує мене до тої міри, що цього неможна собі й уявити, й інколи у мене буває спокуса прийняти його за голос когось другого. Коли я хочу простягти руку, і моя рука мене слухає, мені це здається таким чудесним, що я впадаю в найглибше здивування.

Зате, Сільвіо, я чудово розумію незрозуміле; найбільш чудернацькі зявища здаються мені зовсім природними, і я схоплюю їх з дивовижною легкістю. Я без труду знахожу продовження найвередливішого та найзапутанішого кошмару. Це причина того, чому жанр п'єс, про які я тобі тільки-що казав, мені подобається над усі інші.

На цю тему ми маємо з Теодором та Розетою великі суперечки: Розеті мало до вподоби моя система, вона стоїть за правдиву правду; Теодор надав поетові більше широти й припускає умовну та видиму правду. Я ж, я настоюю, що авторові треба лишити цілком вільне поле, і що фантазія повинна царювати, як суворен.

Багато осіб з нашого товариства спіralись головно на те, що загалом ці п'єси пова театральними умовами і що їх неможливо ви-

ставляти; я відповів їм, що в одному змислі це правда, але в другому — помилка, приблизно так, як і все те, що кажуть; що думкам, які вони мають про можливості чи не можливості сцени, здається мені, бракув справедливості, і вони походять скорше від забобону, ніж від розуму; між іншим я сказав ще, що п'есу „Як вам подобається“ певно можна було б чудесно виконати, тим більш могли б це зробити світські люди, які не мають звички до інших роль.

Це таки навело на думку її заграти. Сезон наближається і вичерпані всі роди забав; уже стомлені полюванням, прогулянками на конях та на воді; які не є ріжкоманітні випадковості бостона, але вони не мають досить гостроти, щоб зайняти вечір, і пропозицію було прийнято з загальним ентузіазмом.

Один молодий чоловік, котрий вмів малювати, запропонував, що він зробить лаштунки; тепер він працює над ними з великим запалом і через кілька днів вони будуть готові. Театр улаштовано в оранжерії, яка є найбільшою залею замку, і я думаю, що все пройде добре. Я представлятиму Орляндо; Розета повинна була грati Розалінду, що є цілком справедливе: як моя коханка й господарка дому вона мав право на цю роль; але вона не захотіла переодягтись у чоловіче убрання з-за досить дивовижної для неї примхи, яка безумовно не

в соромливістю. Коли б я не був певний у протилежному, я б гадав, що вона має зле збудовані ноги. Тоді жадна з жінок не захотіла виявити себе менш соромливою за Розету, і це ледви не стало на заваді; але Тесдор, що взяв ролю мелянхолійного Джемса, запропонував її заступити, прийнявши на увагу те, що Розалінда за винятком першої дії, де вона вдягнена жінкою майже весь час кавалер, і що, за допомогою фарб, корсета та убрания він вдовольняючо зможе зробити ілюзію, бо ще зовсім не має Сороди та має дуже тонкий стан.

Тепер ми вчимо наші ролі, і бачити нас — це щось дуже цікаве. В усіх самітних закутках парку ви, певно, можете знайти когось з папером у руці, що зовсім тихо шепоче фрази, підіймає очі до неба, раптом їх спускає й повторяє сім чи вісім разів один і той самий рух. Як би хтось не зінав, що ми повинні грati комедію, він певно прийняв би нас за родину божевільних або поетів (що є майже племеназмом).

Я думаю, що хутко ми будемо знати досить, щоб зробити репетицію. Я чекаю чогось дуже дивного. Може бути, що я помиляюсь.

Якийсь час я мав острах, що наші актори, замісць того, щоб грati по натхненні, схочуть передати пози та інтонації голосу якогось модерного й маючого успіх комедіянтера; але, на щастя, вони не стежили за театром з вистар-

чаючи увагою, щоб прийшло до цього затруднення; і можна сподіватись, що, й при незграбності людей, які ніколи не підімались на підмостки, вони все ж матимуть ці дорогоцінні блискавки природності та ці чарівні наївності, яких не може передати найдосконаліший талант.

Наш молодий маляр зробив дійсно чудеса: старим стовбурам дерев та плющові, який їх оповивав, неможливо надати більш дивовижного вигляду; він узяв за модель дерева парку, але підкреслив та перебільшив їх так, як це повинно бути з декорацією. Він надав усьому фарбу, з чудовою гордістю й примхою; каміння, скелі, хмари мають якусь таємничо-викривлену форму; мінливі відблиски грають на тремтячих та більш схвильованих, ніж живе срібло, водах, а звичайна холодність листви чудесно виправлена шафрановими кольорами, що кинуті на неї пензлем осени; ліс ріжнобарвний, від зеленого, як смараґд, до пурпурового, як кріавник; найгарячіші та найсвіжіші відтінки гармонійно зустрічаються і, навіть, саме небо переходить від найніжнішої блакиті до найжувавіших кольорів.

Він намалював усі убрання по моїх вказівках; вони знамениті. Спочатку всі кричали, що їх неможна зробити ні з шовку, ні з оксамиту, ні в жадної відомої тканини, і майже дійшло до того, що всі хотіли спинитись на убранні трубадура. Дами казали, що різкі кольори вгасять кольори їх очей. На це ми відповіли,

що їх очі занадто невгасимі світила, і що, навпаки, їх очі згасять кольори і, навіть, лампи, дзеркала й сонце, як би воно при тому світило. Вони нічого не відповіли на це; але знов зявилися інші відмови, які наростили юрбою га щетинились, подібні до Лерненської гидри; ледви обтинали одну голову, як підіймалась друга, ще впертіша та дурніша.

— Як же це може триматись?

— Все добре на папері, але що інше на спині; я ніколи не влізу сюди!

— Моя спідниця закоротка принаймні на чотирі пальці; я ніколи не відважусь показатись так.

— Ці брилюкі занадто високі; я маю вигляд наче горбата та не маю шиї.

— Ця зачіска дуже старить мене.

— З крохмалем, шпильками та при доброму бажанні все тримається.

— Ви смієтесь; такий стан, як ваш, тонший, ніж стан оси, пройде і повз перстень моого маленького пальця! я ставлю в заклад двадцять п'ять ліві проти одного поцілунку, що цей корсаж доведеться звузити.

— Ваша спідниця зовсім не закоротка, і як би ви могли побачити, яку маєте чудову ногу, ви певно були б моєї думки.

— Навпаки, ваша шия надзвичайно гарно визначається та вирисовується в своєму мере-жаному сяянні.

— Ця зачіска зовсім не старить вас, а коли б ви й виглядали на кілька років старіш, то однаково ви до того надзвичайно молоді, що це повинно бути вам зовсім байдуже; справді, ви викликали б у нас дивні підозріння, коли б ми не знали, де черепки вашої останньої ляльки... і таке інше.

Ти не можеш собі уявити, яку надзвичайну кількість компліментів повинні були ми витратити, щоб змусити наших пань одягти чарівні убрання, які їм підходили найкраще в світі.

Ми мали також багато труднощів, щоб примусити їх відповідно пристосувати одіж, яка інакше вбивала їхню красу. Який бісовий смак мають жінки! якою велетенською впертістю володіє повітряна чепурниця, яка вірить, що близкучий соломяно-жовтий колір краще їй до лиця, ніж жонкільовий чи яскраво-рожевий. Я певен, що коли б я вніс до громадських справ половину тих хитрощів та інтриг, яких ужив, щоб примусити вдягти червоне перо ліворуч, а не праворуч, я був би що найменш першим міністром або імператором.

Який збір нечестивих! яким непомірним та безконечним гармідером повинен бути справжній театр!

Від часу, як ми задумали грati комедію, тут усе в повному безладді. Всі шухляди відчинені, всі скриньки порожні; це справжній грабіж. Столи, крісла, столики, все закидано

так, що не знати, куди поставити ногу: по будинку валяється кольосальна кількість суконь, плащиків, покривал, спідниць, плащів, брилів, капелюхів; і, коли подумаєш, що все це повинно триматись на тілі семи чи восьми осіб, то проти волі згадуєш цих фіглярів з ярмарок, які мають вісім чи дев'ять убрань одно на другому, й не можеш собі уявити, що з усього цього навалу вийде лише по одному убраниі на кожного.

Слуги та служниці тільки те й роблять, що бігають сюди й туди; завжди можна зустріти їх двох чи трьох на шляху від замку до міста, і коли буде продовжуватись так далі, то всі коні зробляться задушливими.

Директор театру не має часу бути мелянхолійним, і я не був такий ось уже де-який час. Я остільки подавлений та приголомшений, що починаю нічого більш не розуміти в пессі. Поза ролею Орляндо я ще виконую роль імпресаріо, і тому моя праця подвійна. Коли виявляються якісь труднощі, звертаються до мене, і, що моїх постанов слухають не завжди так, як висловів оракулів, то це переходить у безконечні суперечки.

Як-що те, що називають жити, це значить бути завжди на ногах, відповідати двадцяти особам, підійматись та спускатись по сходах, не думати ні одної хвилини за цілий день, то я ніколи остільки не жив, як у цей тиждень;

все ж я не приймаю такої участі в цьому рухові, як це може здаватись.

Хвилювання дуже неглибоке, і на кілька футів нижче вода мертвя й стояча; життя не переймає мене так легко; я живу найменше, хоч і маю вигляд ніби дію та вмішується у все, що робиться; вчинки притуплюють та стомлюють мене до такої міри, що ти не можеш собі про це скласти й уяви; коли я не дію, я думаю або, принаймні, мрію, що також свого роду істнування; — я не маю його, як тільки мене облишає мій спокій порцелянового ідола.

Досі я ще нічого не зробив, і не знаю, чи зроблю коли-будь що-небудь. Я не вмію зупинити свого мізку, що єдино ріжнить талановиту людину від геніяльної; це капіння без кінця; одна хвиля жене другу хвилю; я не всилі опанувати цим родом внутрішнього водограю, який підіймається від серця до голови і затоплює, за браком виходу, всі мої думки.

Я нічого не можу створити, але не з-за безплідності, а з-за рясноти; мої думки ростуть такі стислі та такі густі, що задихаються й не можуть дозріти. Яким би швидким та запальним не було виконання, воно ніколи не досягне подібної швидкості: — коли я пишу якесь речення, думка, яку воно передає, вже так далеко від мене, наче проминув цілий вік, а то всього навіть не одна мить, і часто трапляється, що я примішу до нього, проти своєї волі, де-що

від нової думки, яка вже зродилася замісць тієї в моїй голові.

Ось чому я не зміг би жити ані як поет, ані як коханець. Я можу передати тільки ті думки, яких я вже не маю; я маю жінок тоді, коли вже їх забув і коли кохаю інших; — я, чоловік, як міг би я перевести свою волю в дійсність, коли, скільки б я не поспішав, я не відчуваю більше того, що роблю, і дію тільки після блідого спомину?

Взяти думку з рудної жили мізку, вийняти її звідтіль спершу необтесану, як скиби мармуру, який здобувають з камяного злому, покласти її перед собою і з ранку до вечора, з різцем в одній руці, з молотом у другій, вдаряті, рівати, шкрябати, й винести вночі пучку пороху, щоб кинути його до свого писання; це щось таке, чого я ніколи не зможу зробити.

В уяві я добре, розпізнаю струнку постать грубого злому й дуже ясно бачу його; але бував стільки кутів, які треба зрубати, стільки рогів, які треба віддалити, необхідно стільки ударів скребачкою та молотом, щоб наблизити до форми та передати справжню кривину контуру, що на руках у мене появляються пухирі, й різець падає на землю.

Як-що я настоюю, втома набірає такої інтенсивності, що мій внутрішній зір цілковито затемнюється, і що, крізь хмару мармуру, я вже

не схоплюю схованого в ньому білого божества. Тоді я шукаю його, не маючи певности ї наче напомацки; я занадто захоплююсь якимсь одним місцем, я не йду досить наперед у другому; я знімаю те, що мало бути ногою чи рукою, й лишаю грубу масу там, де повинна бути порожнеча; замісь богині — я роблю якусь малпу, а іноді її щось гірше за малпу, і роскішний лім, що був витягнений з такими великими зусиллями та з таким трудом із землі, побитий, покраєний, пошматований в усіх направленах, скорше має вигляд згризеного та продіравленого полінами шматка, ніж обробленого по даному пляну якимсь скульптором твору.

Як ти досягаєш, Мікель Анджельо, того, що краєш мармур на скиби, немов дитина, що ріже каштан? З якої сталі був зроблений твій непобідимий рівець? І які могутні тіла мали ви, всі ви, плідні та працьовиті артисти, яким не здолав противитись ніякий матеріал, ви, що змушуєте всю вашу мрію здійснюватись у фарбі й у бронзі?

Після цього, що я сказав про себе жорстокого, це невинна та дозволена чванливість, і не тобі мене за неї гудити, о Сільвіо! Але, хоч всесвіт ніколи нічого про це не знатиме, і хоч мое імя заздалегідь належить забуттю, я все ж таки поет і маляр!

Я мав такі гарні ідеї, як ніхто з поетів на світі; я створив такі ж чисті, такі боже-

ственні типи, як ті, які найбільш захоплюють у вчителів.

Я бачу їх тут, передо мною, такі чисті, такі ясні, немов вони справді намальовані, і, коли б я міг зробити дірку в моїй голові та вставити до неї шкло, щоб туди поглянули, це була б найчарівніша галерея картин, яку тільки коли-будь бачили. Жаден король на землі не може пишатись, що мав їй подібну.

В ній знаходяться такі самі палаючі, такі вогнисті Рубенси, як найкращі з тих, які є в Анвері; мої Рафаелі найгарніш збереглись, і його Мадони не мають миліших посмішок; Буонароті не згинає мясів гордовитіше та страшніше; сонце Венеції сяє на цім полотні так, ніби воно має підпис Паулюс Кагліярі; сутінки самого Рембрандта збираються в глибині цього пляну, на котрому в віддалі мигтить бліда зірка світла; малюнки, зроблені в істотнім мені стилі, безумовно, рішучо ніким не були б погорджені.

Я чудово знаю, що маю дивний вираз, коли це говорю, і що можна подумати, ніби я повний грубої спянілості найглузішого чваньства; — але це так, і ніщо не зруйнує моого переконання в цьому. Певно, ніхто цього не признає; але що зробиш? Кожен народжується під білим або чорним знаком. Мій очевидно чорний.

Інколи мені навіть важко затайти досить свою думку в цьому обсягу; мені часто трап-

лялось занадто отверто говорити про цих великих геніїв, слід яких муситься обожати та на статую яких треба б споглядати здалеку та стоючи навколошках. Одного разу я до того забувся, що сказав: Що до нас. — На щастя, це трапилось при особі, яка не звернула на це уваги, інакше мене неминуче почали б вважати за найбільшого чванливця, який тільки коли будь був.

Правда ж, Сільвіо, я поет і маляр?

Помилка вірити в те, що всі люди, яких вважали геніями, справді були людьми вищими ніж інші. Невідомо, оскільки учні та незнані малярі, котрих Рафаель використовував при своїх працях, допомогли його славі; він давав свій підпис під духом та талантом кількох, — ось і все.

Великий маляр, великий письменник займають та заповнюють сами по собі цілий вік: вони страшенно поспішають одразу творити в усіх жанрах, щоб на випадок, коли б зявились якісь супротивники, змогти вже на початку обвинуватити їх у плягіяті та стримати їх на першому ж кроці в їх карієрі; це відома тактика, яка, хоч й не нова, має від цього не менше успіху.

Може статись, що якийсь уже славнозвісний чоловік має як-раз той же рід талану, котрий мали б і ви; під остражом, що будете вважатись його імітатором, ви змушені відхилити в бік

своб природне натхнення та дати йому інший напрям. Ви народились, щоб у весь рот дути в героїчний ріг, або щоб викликати бліді тіни вже минулих часів; вам доводиться проводити пальцями по флейті з семю дірками, або робити банти на канапі в глибині якогось будуару, все це, бо ваш пан тато не дав собі труду кинути вас до відливної форми на вісім чи десять років раніш, та ще й тому, що — світ не уявляє собі, щоб дві людини могли обробляти одної те саме поле.

Ось таким способом, багато благородних, високих інтелектів було змушені свідомо піти не по своїй дорозі й постійно йти поруч з своїм власним володінням, з котрого їх вигнано, щасливі ще, як-що зможуть крадьком кинути оком через тин та побачити, як на тому боці на сонці розквітчуються гарні сорокаті квіти, насінням яких вони володіють, але яких не можуть посіяти за браком землі.

Що торкається мене, то не беручи під увагу більш або менш вчасних обставин, більш або менш повітря та сонця, я — це двері, які лишилися зчинені й які повинні були б бути одкриті, пропущена зустріч, хтось, якого я повинен би був пізнати й кого я не пізнав, і не знаю, чи досягну коли-будь чогось іншого.

Я не маю той міри необхідної дрібнички, яка потрібна, щоб зробитись тим, що називають обовязково ґенієм, ні величезної впер-

тости, яку потім обожествляють під гарним іменем волі, коли великий чоловік дійшов до сяючого шпиля гори, і яка обовязково потрібна на те, щоб його досягти; — я занадто добре знаю, оскільки порожні всі речі, знаю, що вони мають у собі тільки гнилину, і тому не прив'язуюсь на довше ні до одної з них та не переслідую їх, виключно їх, скрізь із запалом.

Геніяльні люди дуже обмежені, і саме тому вони є геніяльними людьми. Брак розуму не дає їм помітити перешкод, які відділяють їх від об'єкта, якого вони хотять досягти; вони йдуть, і, в два чи три скоки, знищують посередню просторінь.

Їх розум лишається вперто замкнений відносно певних напрямків, і вони помічають тільки речі, які найбезпосередніш тикаються їх замірів; тому вони мають найменший видаток думки та дії: їх ніщо не розважає, ніщо не відригає, вони скорше роблять інстинктивно, ніж якось інакше, і чимало з них, коли їх вилучити з їх спеціальної сфери, остільки нічого не варті, що це навіть важко зрозуміти.

Безумовно, писати вірші — це рідкий і чарівний дар; мало хто кохається в поезії так як я; а проте, я не хочу обмежитись та присвятити своє життя дванадцяти стопамalexandrійського вірша; є ще тисяча речей, які мене так само хвилюють, як і півші: це не стан суспільства, це не ті реформи, які б треба

перевести; я досить мало турбуєсь про те, чи вміють, чи ні, читати селянє, і чи люди їдять хліб, чи вони жують траву; але за годину в мене в голові проходить більш сотні тисяч примар, котрі не мають найменшого відношення до цезури або до ритми, а це й робить, що я так мало виконую, хоч і маю більше ідей, ніж де-які поети, яких би можна спалити разом з їх власними творами.

Я надзвичайно кохаю красу її почиваю її; я всилі виявити її так само добре, як її можуть зрозуміти найзакоханіші творці статуй, — а одначе я не роблю скульптур. Мене обурюють виродливість та недосконалість нарису; я не можу чекати, доки твір дійшов до добра, завдяки його обробці та перерібці; коли б я міг зважитись лишити певні речі в тім, що я роблю, чи то в віршах, чи то в малюнках, я може кінчив би тим, що створив би поему або картину, котра зробила б мене знаменитим, і той, хто мене любить (коли є хтось на світі, хто завдає собі такого труду) не був би змушений вірити мені на слово і мав би побідну відповідь на сардонічні посмішки тих, що зневажають такого великого незнаного генія, як я.

Я знаю багатьох, що беруть палітру, пензлі та вкривають своє полотно, зовсім не турбуючись про те, що народжує на краю їх мазила каприз, і інших, які пишуть одразу сто віршів, не роблячи плям і ані разу не підводячи очей до стелі.

Коли я інколи й не захоплююсь їх творами, я однаке завжди захоплююсь ними самими; я від цілого серця заздрю цій чарівній відвазі й цьому щасливому засліплению, які заважають їм бачити свої вади, навіть найпомітніші. Як тільки я намалював щось невірно, я це одразу ж помічаю, і займаюсь ним надмірно; і, що я значно більш обізнаний в теорії, ніж у практиці, дуже часто трапляється, що я не всілі виправити помилки, яку розумію; тоді я обертаю полотно лицем до стіни і до нього вже ніколи більш не вертаюсь.

Я маю таку ясну й постійну уяву про довершеність, що мене одразу ж огортає відраза до моого твору та заважає мені продовжувати.

Aх! коли я порівнюю до солодких посмішок моєї думки виродливу ґримасу, котру вона робить на полотні або на папері, коли я бачу, як огидний кажан перелітає по місці чарівної мрії, яка відкривала на грудях моєї ночі свої довгі крила світла, як росте на ідеї якось троянді чортополох, коли я чую, як реве осел там, де я чекав почутти найніжніші мельодії соловейка, я до того страшенно розчарований, так лютую на себе, стаю такий несамовитий від своєї немочі, що приймаю рішення не писати й не казати ані одного слова в своїм житті, щоб не робити таким способом злочинів найбільшої зради супроти моєї думки.

Я навіть не можу досягти того, щоб на-

писати якийсь лист так, як я того хотів би: часто я кажу в нім цілком що інше; певні частини набирають непомірного розвитку, інші до того зменшуються, що стають непомітні, і, дуже часто, та гадка, котру я хотів висловити, там не знаходиться, або є там тільки в кінцевій примітці.

Коли я починаю тобі писати, я, певно, не мав заміру казати тобі й половини того, що сказав. Я просто хотів тобі оповісти, що ми мали грati комедію; але слово тягне речення; вступне речення містить у собі інші, менші, котрі, в свою чергу, мають ще інші в животі, зовсім готові до злогів. Немає причини, щоб це припинилось та не дійшло до двохсот томів *in-folio*, — але цього було б безумовно забагато.

Як тільки я беру перо, в моїм мізку починається гудіння та клепотіння крил, так, ніби до нього впустили силу хрушів. Це беться обстінки мого черепу, та кружляє, спускається й підіймається з страшним гамором; це мої думки, котрі хочуть відлетіти й шукають виходу; всі вони намагаються вийти разом; багато з них ламають собі при цьому ноги та розривають креп свого крила: іноді двері до того запружені, що жадна не всилі перейти порога та долетіти аж до паперу.

Ось як я створений: без сумніву, я негарний твір, але що ж зробиш? У цьому винні боги, а зовсім не я, бідна людина, що нічого в цьому

не може порадити. Я не потребую прохати в тебе ласки, мій дорогий Сільвіо; вона мені приобіцяна заздалегідь, і ти такий добрий, що читаєш до кінця мою нерозбірну мазанину, мої мріяння без хвоста та без голови; хоч які вони пошарпані та абсурдні, вони завжди викликають у тебе цікавість, бо походять від мене, а те, що мое, навіть коли воно лихе, не зовсім безцінне для тебе. Я можу виявляти перед тобою те, що найбільш обурює загал людей: щиру гордовитість.

Але дамо трохи відпочинку всім цим гарним річам, і, коли вже я тобі пишу з приводу пісні, яку ми повинні грati, вернемось до неї й трохи про неї поговоримо.

Сьогодня відбулась репетиція; я ніколи в житті не був до того схвилюваний, — не з огляду на замішання, яке завжди буває, коли доводиться продекламувати щось перед багатьома особами, але з зовсім іншої причини. Ми були вже в убраних, готові починати; не було тільки одного Теодора: послали до його покою поглянути, що там його затримувало; він передав, що вже майже готовий і зараз зійде.

Він справді прийшов; я почув його ходу в коридорі значно раніш, ніж він зявився, а між тим ніхто на світі не має лекшої ходи ніж Теодор; але симпатія, яку я до нього почуваю, остільки сильна, що я, в де-якій мірі, вгадую його рухи крізь стіни, і, коли я зрозумів, що

він ось-ось покладе свою руку на ручку дверей, мене охопило немов якесь трептіння, а серце почало стукати із страшною силою. Мені здалось, що в моїм житті мало вирішитись щось дуже важливе і що надходить святкова й віддавна ждана хвилина.

Двері поволі відкрилися і так само знов зачинились.

Почувся загальний крик зачаровання. Чоловіки плескали, жінки зробились червоні. Тільки Розета надзвичайно зблідла та сперлась на стіну, наче її мізок пересякло якесь неждане відкриття: вона зробила в протилежнім напрямку той же рух, що й я. Я завжди запідохрівав, що вона кохає Теодора.

Безсумнівно, в цю мить вона, так само як і я, зрозуміла, що удавана Розалінда була справді ніщо інше, як молода та гарна жінка, і слабкий картовий замок її надії раптом звалився, тоді як мій підіймався на його руїнах; принаймні так я подумав: може бути, я помилляюсь, бо я зовсім не мав змоги робити докладні спостереження.

Крім Розети тут знаходилися іще три чи чотири гарні жінки; вони здались обурюючо погані.

Поруч із цим сонцем зоря їх краси знецька затемнилась, і кожен запитував себе, як це він їх знаходив хоч би досить гарненькими. Люди, що до тої хвилини вважали б себе

зовсім щасливими, коли б мали їх своїми коханками, тепер може не хотіли б їх мати служницями.

Образ, котрий досі вирисовувався тільки слабо та з неясними обрисами, коханий та даремно переслідуваний привід, був тут, перед моїми очима, живий, дотикальний, вже не в півсвітлі та парі, але овіянний хвилями білого світла; не під зайвим перевдяганням, але в реальному убранині; вже не під смішною формою молодого чоловіка, але з рисами найчарівнішої жінки.

В мене було почуття надзвичайного задоволення, так наче з моїх грудей зняли одну чи дві гори.

Я відчув, як у мені зникав жах, який я мав перед самим собою, і я звільнився від неприємності дивитись на себе, як на почвару. Я знову почав мати про себе цілком пасторальну опінію, і всі весняні фіялки знову розцвіли в моєму серці.

Він, чи скорше вона, (бо я не хочу більш згадувати, що зробив дурницю й прийняв її за чоловіка), лишилась одну хвилину нерухома на порозі дверей, ніби щоб дати час зібраним висловити свій перший подив. Яскравий промінь освітлював її від голови до ніг, і на темному фоні коридору, що простягався далеко назад на різбяний лишві, що служив її рамою, вона блістіла, так, ніби вона не була простим відсвітом, а з неї самої виходило світло; її скорше

можна було прийняти за чудесний твір пеналя, ніж за людську істоту, зроблену з мяса та костей.

Її довге, чорняве волосся, змішане з нитками великих перлин, падало природними пуклями здовж її гарного лиця! Її плечі та груди були декольтовані; я ніколи не бачив нічого кращого в світі; найвеличніший мармур далекий від цієї чарівної досконалості.

Як добре видно, як тече життя попід цією прозорістю тіні! яка ця шкіра одночасно біла та румяна і як ці гармонійно жовтіючі фарби щасливо шанують перехід від шкіри до волосся! яка захоплююча поема в ніжній хвилястості цих контурів, більш струнких та оксамитових ніж шия лебедя!

Як би були слова, щоб передати те, що я відчуваю, я описав би тобі це на п'ятидесяти сторінках; але мова була створена якимись чорноробами, які ніколи не дивились з увагою на спину або на лоно жінки, і в ній немає й половини найпотрібніших висловів.

Я рішучо думаю, що мені треба зробитись різьбарем; бо бачити таку красу й не могти її передати тим чи іншим способом, цього досить, щоб стати божевільним або скаженим. Я написав двадцять сонетів про ці плечі, але цього зовсім не досить; я б хотів щось таке, до чого міг би доторкнутись пальцем, і що було б зовсім подібне: вірші передають тільки примари краси,

але не саму красу. Маляр досягає більш вірної зовнішності, але це тільки зовнішність. Різьбарство має цілу дійсність, яку може мати зовсім облудлива річ; статуя має численні сторони, дає тінь, до неї можна доторкнутись. Ваша коханка, зроблена скульптором, відмінна від справжньої тільки тим, що вона трохи твердіша та не розмовляє, — дві дуже незначні вади!

Її убрання було зроблено з тканини мінливого кольору, блакитного на свіtlі, золотого в тіні; дуже вузенькі та дуже стиснуті черевички взували її ніжку, яка й без того була занадто маленька; шовкові панчохи закохано липли до найкраще збудованих та найбільш спокусливих ніг; її руки були голі до ліктів; вони виступали з мережева, округлі, білі та повні, роскішні, як блискуче срібло, обтяжені перстнями та каблучками, мягко колихаючи велике віяло з вимережаного чудернацькими фарбами піря, яке здавалось маленькою кишеньковою райдугою.

Вона йшла по кімнаті з легко запаленими румянцем лицями, що не мали на собі фарби; і кожен почав захоплюватись, вигукувати та питати себе, чи можливо, що це він, Теодор де Серан, відважний гарцівник, клятий дуеліст, сміливий ловець, а не його сестра-близвнюючка.

Здавалось, що він ніколи в своєму житті не носив іншого убрання! він піскільки не незgrabний у своїх рухах, він ступає дуже

добре, не плутається у своєму шлейфі; він чудесно грає очима та віялом; а який тоненький стан він має! Його можна було б тримати між пальцями! Це надзвичайно! цього не збагнути!

Ілюзія така повна, як тільки можливо: можна було б сказати, що він має лоно, до того його плечі та горло гладкі та товсті, і потім жадної волосини на підборідді, ані одної; і такий солодкий голос! О! гарна Розаліндо! хто не хотів би бути твоїм Орляндом!

Так, — хто не хотів би бути Орляндом цієї Розалінди, навіть ціною тих страждань, які я пережив? — Кохати, як я кохав почварним таємним коханням, якого все ж неможна вирвати із свого серця; бути присудженим до найглибшого мовчання, не відважуватись дозволити собі сказати те, що без острahuкаже найшанобливіший та найобережніший закоханий найсоромливіший та найсуворішій жінці; почувати, як тебе пожирають шалені запали, невибачливі навіть в очах найгірших розпустників; чого варті звичайні пристрасти в порівнянні з цією, соромливою перед самою собою, без надій, і непевна перемога якої була б злочином та примусила б вас умерти від сорому? Бути доведеним до того, щоб бажати собі неуспіху, боятись сприяючих нагод та виглядів, уникати їх так, як другі їх шукають, ось яка була моя доля.

Найглибший одчай оволодів мною; я дивився на себе з жахом, змішаним із здивуванням та

цікавістю. Що мене найбільше обурювало, так це думати, що я ніколи раніш не кохав, і що це було в мене перше хвилювання молодості, перша біла маргаритка моєї весни кохання.

Ця дивовижність заміняла мені свіжі й чисті ілюзії чудового віку; мої мрії ніжності, так тихо голублені, ввечері, на узлісся, на маленьких червоніючих стежках, уздовж білих мармурових терас, коло озер у парках, ці мрії мусіли отже перетворитись у цього облесливого сфінкса, з сумнівною посмішкою, з двозначним голосом, перед котрим я стояв, не сміючи приступити до розвяснення загадки! Невірно її зrozуміти — це спричинило б мені смерть; бо, на жаль! це єдиний зв'язок, що привязує мене до світу; коли він буде розбитий, — усьому кінець. Відберіть у мене цю близькавку, я зроблюсь більш понурий та нежиттєвий, ніж увязнена в пов'язочки мумія найстаровинніших фараонів.

У хвилині, коли я почував, що мене з найбільшою силою тягне до Теодора, я з жахом кидався знов до обіймів Розети, хоч вона мені безконечно не подобалась; я намагався поставити її між ним та мною, як якийсь барієр та щит, — і я відчував таємні радощі, коли, лежучи коло неї, думав, що це принаймні була цілком певно жінка, і що, коли я її вже не любив, мене вона ще досить любила, щоб цей зв'язок не перейшов в інтригу та розпусту.

Між тим, крізь усе це, я відчував у глибині

себе щось подібне до жалю, що був такий невірний уяві моєї неможливої пристрасти; я докоряв себе немов би за зраду, і, хоч я добре знав, що ніколи не володітиму предметом моого кохання, я був невдоволений на себе й я знов ставав холодний у своїм відношенні до Розети.

Репетиція пройшла значно ліпше, ніж я того сподівався; особливо чарівний був Теодор; заявляли також, що й я грав надзвичайно добре.

Проте це не тому, що маю ті прикмети, які потрібні, щоб бути добрым артистом, і дуже б помилились, коли б думали, що я здатний таким самим способом виконати й інші ролі; але, дякуючи якомусь дивному збігові обставин, ті слова, які я повинен був вимовляти, так добре відповідали моєму станові, що вони мені здавались скоріше вигаданими мною, ніж вивченими на память з книги.

Коли б мені забракло в якомусь місці памяти, я б ні хвилині не вагався, щоб заповнити порожнечу якимсь імпровізованим реченням. Орлянд був мною, принаймні стільки ж, як я був Орляндом, і неможна зустріти дивовижнішого випадку.

При сцені боротьби, коли Теодор одвязав з своєї шиї ланцюжок та подарував його мені, як це виходить з його ролі, він кинув мені такий ніжно закоханий, такий повний обіцянок погляд, та з такою ґрацією і шляхетністю промовив цю фразу: „Хоробрій кавалере, носіть

це в память про мене, молоду дівчину, котра дала б вам більше, коли б мала що вам за-пропонувати", — що я справді схвилювався й ледви зміг продовжити: „Яка ж пристрасть обтяжкує мій язик та робить його таким залізним? я не всилі з нею розмовляти, а між тим вона б хотіла цього. О, бідний Орляндо!"

У третій дії, Розалінда, вдягнена чоловіком і під призвищем Ганімеда, зявляється знову з своєю кузиною Челією, котра змішила своє імя на Алієна.

Це зробило на мене неприємне враження: я вже так призвичаївся до цього жіночого вбрання, котре дозволяло моїм бажанням мати якісь надії і котре тримало мене в віроломній, але спокусливій помилці!

Дуже хутко призвичаюєшся дивитись на свої бажання, як на реальні речі, коли істнують хоч найменші їх признаки, і коли Теодор зявився знов у своєму чоловічому вбрани, я став ще сумнівіший, ніж був перед тим; бо радість здатна тільки на те, щоб більш можна було відчути біль, сонце світить тільки, щоб краще можна було зрозуміти жах темряви, а веселість білого має на меті тільки викликати ввесі сумного.

Його вбрання було найгальянтніше та най-кокетливіше на світі, елегантного та капризного крою, все вкрашене passe-quille та стрічками, приближно по смаку витончених з королівського

двору Людовика XIII; загострений фетровий капелюх, з довгим фризованим пером, затемняв кучері його роскішного волосся, а дамаська шпага трохи підіймала внизу його подорожній плащ.

Однаке він був так вдягнений, що можна було передчувати, що його чоловіче вбрання мало жіночу підкладку; щось ширше в стегнах, та повніше в грудях, не знаю що саме хвилясте, чого матерія не робить на чоловічому тілі, це все лишало тільки слабі сумніви відносно полу особи.

Він мав на-пів сміливу, па-пів соромливу, надзвичайно кумедну постать, та з чудовою майстерністю приймав дивний вигляд у цім убраниї, яке носив звичайно; і навпаки, він мав вигляд, наче чув себе як найкраще в тім убранні що не було для нього істотне.

До мене повернулась трохи ясність, і я знов переконався, що це таки дійсно була жінка.

Я почув себе досить холоднокровним, щоб пристойно виконати свою роль.

Чи ти знаєш цю песьу? Можливо, що ні. Від п'ятнадцяти днів, що я її все читаю та деклямую, я всю її знаю напамять і я не можу собі уявити, що не всі в курсі, так як я, її завязки та інтриги; помилка, яку я звичайно роблю, це коли думаю, що коли я пяний, ціле творіння спяніле та торкається стін; коли б я знав жидівську мову, я б певно прохав у свого

слуги по-жидівськи, щоб подав мені мій халат та пантофлі, і був би дуже здивований, що він мене не розумів.

Коли ти схочеш, ти її перечитавш; я пишу так, як би ти її читав, і торкаюсь тільки тих місць, які відносяться до моого стану.

Розалінда, прогулюючись із своєю кузиною в лісі, дуже здивована, що на кущах, замісць шовковиці та тернослив висять мадригали з хвальбою в її честь: чудернацькі плоди, які на щастя не звикли рости на кущах: бо, коли хочеш пити, краще на гильках знайти гарну шовковицю, ніж pogаний sonet. Вона дуже дбає про те, щоб дізнатись, хто так зіпсував кору молодих дерев, вирізуючи її імя.

Челі, яка вже зустріла Орлянда, по тому, як змушує її себе довго проходити, каже їй, що цей поет ніхто інший, як той молодий чоловік, який одержав перемогу в боротьбі з Шарлем, атлетом герцога.

Хутко зявляється сам Орляндо, і Розалінда починає розмову, спитавши у нього про годину. — Певно, це надзвичайно простий початок; немає нічого буржуазнішого в світі. — Але не майте страху: ви побачите, як з цієї звичайної та вульгарної фрази зараз же підіймається жниво несподіваних дотепів, повних квітів та чудернацьких порівнянь, як з найсильнішої та найкраще угноеної землі.

Після кількох рядків близкучого діяльоу,

в котрому кожне слово, падаючи до речення, розсипає праворуч і ліворуч міліони шалених блискавок, як це робить молот на бруську червоного заліза, Розалінда питає Орляндо, чи не знає він випадково цього чоловіка, який чіпляє оди до гладу та елегії до тернових кущів, і який, як здається, заатакований недугою щоденного кохання, недугою, яку вона чудесно вміє лікувати. Орляндо признається їй, що він і є тим чоловіком, так охопленим коханням, і коли вона вже хвалиться тим, що має багато певних рецептів, щоб вилікувати цю недугу, то хай зробить йому ласку та вкаже один з них.

„Ви закоханий?“ — відповідає Розалінда; — „але ж ви не маєте жадної з познак, по яких пізнають закоханих; ви не маєте запалих щок, ні синіх смужок під очима; ваші панчохи не звисають на ваші закаблучки, ваші рукави не розстъобнуті, а розетка ваших черевиків зав'язана дуже мило; як-що ви й закохані в кого-будь, то це певно в вашу власну особу, і ви не потрібуете моїх ліків.“

Не без справжнього зворушення вклав я в її уста відповідь оцими словами:

„Гарний молодий чоловіче, я б хотіла зробити так, щоб ти повірив, що я тебе кохаю.“

Ця відповідь така непередбачена, така дивовижна, яка не в наслідком чогось, яка, здавалось, була написана спеціально для мене, ніби по догадці поста, зробила на мене велике

вражіння, коли я вимовляв її перед Теодором, котрого божественні уста були ще трохи надуті іронічним виразом речення, яке він тільки-що сказав, тоді як його очі посміхались з не-виразною мягкістю, а світлий промінь доброчливості золотив увесь верх його молодого та вродливого обличчя.

„Щоб я цьому повірив? вам так само легко переконати в цьому ту, яка вас кохає; але вона не схоче признатися, що вас кохає; це одна з тих річей, у котрих жінки завжди виявляють незгідність із своїм сумлінням; але скажіть зовсім щиро, чи це ви чіпляєте до дерев усі ці гарні похвали Розалінді, і чи дійсно ви маєте потребу в ліках проти вашого Божевілля?“

Коли вона добре впевнилась, що це він, Орляндо, а не хтось інший, склав ці чудові ріжкоманітні вірші, вродлива Розалінда згожується сказати йому, в чому саме полягає її рецепт. Ось із чого він складається: вона зробила вигляд, ніби в коханкою хорого на любов, який був обовязаний упадти за нею, як за своєю справжньою коханкою, і щоб відбити йому смак до пристрасності, мала найдивовижніші примхи; вона то сміялась, то плакала; сьогодня вона приймала його добре, завтра погано; вона його дряпала, плювала йому в обличчя; ні одної хвилини вона не була подібна до самої себе: кокетка, вітрогонка, соромлива, закохана, вона по черзі була всим цим,

і всі недоладні фантазії, які нудьга, істеричні припадки, сині чорти можуть породити в порожній голові чепурухи, довелося бідоласі їх переносити або виконувати.

Славільник, малпа та прокурор, усі разом, не вигадали б більше хитрощів.

Це чудесне лікування незабаром зробило свій вплив: хорого на припадки кохання охопив припадок божевілля, який примусив його відчувати жах до всього світу, і він скінчив свої дні в монастирському притулку; вислід надзвичайно задовольняючий, якого, зрештою, не важко було очікувати.

Не важко догадатись, що Орляндо не дуже охочий вжити своє здоровля подібним способом; але Розалінда настоює і хоче розпочати це лікування.

Вона каже: „Я вилікую вас, як-що ви тільки схочете згодитись називати мене Розаліндою і що-дня приходити до моєї хатинки, упадати за мною“, — і каже це з такою видимою та підкресленою інтонацією, кидаючи на мене такий дивовижний погляд, що неможливо не надати цьому ширшого змислу, ніж той, який мають слова, і не побачити в цьому немов посередньої спонуки до виявлення моого справжнього почуття.

Коли Орляндо відповідає їй: „Дуже охоче, ласкавий юначе“, — вона вимовляє ще більш виразним способом, і ніби з відтінком зневаги,

що не зуміла дати добре себе зрозуміти: „Ні, щі, треба, щоб ви мене звали: Розалінда“.

Може бути, я помилувся, і мені здалось, що бачу те, чого в дійсності зовсім й не було, але мені здалось, що Теодор помітив мое кохання, хоч я, певно, не казав йому про це ані слова, і що через покривало позичених виразів, під цією театральною маскою, цими гермафродитськими словами він натякав на свій дійсний пол і на наше обопільне становище. Цілком неможливо, щоб така розумна та така світська жінка, як вона, з самого початку не розібралась у тому, що діялось у моїй душі: хоч мій язик і мовчав, але мої очі та мое зворушення вистарчаюче промовляли; покривало жагучої приязні, яке я кинув на мое кохання, не було таке непропускне, щоб уважний та зацікавлений спостережець не міг крізь нього побачити. Найневинніша та найменш до-свідчена дівчина не зупинилась би перед цим ні на одну хвилину.

Певно якась значна причина, якої я не можу знати, змушує красуню до цього клятого перевдягання, яке було причиною всіх моїх турбот і яке ледви не зробило з мене дивовижного закоханого: без цього все б пішло рівно, легко, як іде карета, якої колеса добре вимощені, по дуже добре виглаженому, всипаному тонким піском, шляху; я б міг з солодкою певністю дозволити собі віддатись найзакоха-

ніше блукаючим мріям, і, без жахливого здригнення, взяти до своїх рук маленьку, білу й мняку ручку свого божества, та не відступати на двадцять кроків від нього, так, ніби доторкнувся до розпеченоого заліза, чи почув кігті Вельзевула.

Замісць того, щоб відчаюватись та хвилюватись, як справжній маніяк, бити себе по стегнах, щоб мати гризоти, та сумувати, що їх не маєш, я б казав собі кожного ранку, простягаючи руки, з почуттям виконаного обов'язку та з завдоволеним сумлінням: „Я закоханий“, — цю фразу, яку з головою на мнякій подушці, попід дуже теплою ковдрою, так само приємно казати собі, як і всяку іншу фразу з трьох слів, яку тільки можна собі уявити — за винятком, в кожному разі, цієї: — я маю гроші.

Піднявшихся, я б ставав перед дзеркалом, дивлячись на себе з своего роду повагою, та так, причісуючи своє волосся, розніжуваєшся б над своєю поетичною блідістю, обіцюючи собі добре її використати та надати їй вартість, бо нема нічого більш непристойного, як займатись коханням, маючи червону пику; я тої думки, що коли маєш нещастя бути червоним та закоханим, а це речі, які можуть трапитись, треба або щодня посыпати обличчя борошном, або відмовитись мати гарний вигляд і справи з Маріо та Туанон.

Потім я б поснідав з сердечністю та важністю, щоб нагодувати це дороге тіло, цю до-

рогоцінну скриню пристрасти, щоб напоїти його соками мяса та гарної дичини, доброю, гарячою та сильною кровлю, щоб підтримати його в змозі робити втіху жалосливим душам. Скінчивши спідати, я, колупаючи в зубах, встручнув би кілька чудернацьких віршів на взірець сонету, в честь моєї принцеси; я б винайшов тисячу маленьких порівнянь, одно краще другого, і всі безконечно ґалантні: в перших чотирьох віршах бив би танок сонця, а в других менует головних добродинностей, а обидва терцети не були б гіршого смаку; я трактував би в них Олену служницею готелю, а Париса ідіотом; роскіш метаморфоз не давала б при воду до заздрості Сходу; особливо надзвичайно чарівний був би останній вірш, що мав би що найменш по два дотепи на кожен склад; бо отрута скорпіона знаходиться в його хвості, а достойнство сонету в його останнім вірші.

Закінчивши сонет та добре й старанно переписавши його на блискучий та напарфумований папір, я б вийшов від себе піднесений на сто стіп, схиливши голову з остраху, щоб не доторкнутись неба та не зачепити хмар (розумна обережність), і я б пішов продеклямувати свій новий твір усім своїм друзям та всім своїм ворогам, потім грудним дітям та їх мамкам, потім коням та віслюкам, потім стінам та деревам, щоб знати трохи гадку створіння про цей останній плід моого натхнення.

В клубах я б з докторським виглядом розмовляв із жінками, та піддержував би сентиментальні тези серіозним та розмірняним голосом, як чоловік, котрий в питанні, про котре йде мова, знає значно більше, ніж хоче про нього сказати, і котрий те, що знає, вивчив не з книг; — це ж обовязково робить надзвичайно дивне враження та доводить майже до вмлівання, немов коропів на піску, всіх тих жінок на цих зборах, які вже не кажуть свого віку, і тих скілька маленьких дівчаток, яких не запросили танцювати.

Я міг би провадити найщасливіше життя на світі, ступати на хвіст муцика, за що на мене не дуже б навіть кричала його пані, перекидати круглі столики, повні порцеляни, зідати за обідом найкращий шматок, не лишаючи нічого іншим з товариства: все це вибачалось би з огляду на добре відому розвіяність закоханих; і, бачучи, як я ковтав би все це з переляканням обличчям, всі казали б, зводячи руки: „Бідний хлопець!“

А потім цей мрійний та жалісний вигляд, це розпатлане волосся, ці зле натягнені панчохи, ця підла краватка, ці довгі висячі руки, які б я тоді мав! Як би я перебігав по алеях парку, то великими кроками, то помалу, подібно до людини, котра цілковіто втратила розум! Як би я обома очима дивився на місяць і з повним спокоєм малював круги на воді!

Але боги наказали що інше.

Я закохавсь у красу в куртці й у чоботях, у гордовиту Брадаманту, котра зневажає одіж свого полу й котра змушує вас інколи носитись у турбуючих замішаннях; — її риси та її тіло безумовно риси та тіло жінки, але її розум без сумніву чоловічий.

Моя коханка надзвичайно вправна у користуванні шпагою, та могла б повчити в цім найдосвідченішого помічника фехтмайстера; вона вже мала, не знаю скільки саме, дуелів, та вбила або зраница трьох чи чотирьох людей; вона перестрибує на коні через переярки в десять ступнів ширини, та полює, немов якийсь старий провінціональний паничник: — дивні прикмети для коханки! такі речі трапляються тільки мені.

Я сміюсь, але певно нема чого тут сміятись, бо я ніколи так ще не страждав, і ці два останні місяці здалисъ мені двома роками або скорше двома віками.

В моїй голові слідували припливи й одпливи непевностей, котрі могли б зробити дурним найсильніший мізок; я ввесь час так страшенно хвилювався та турбувався, я мав такі скажені поривання, такі плоскі розвслаблення, такі чудернацькі надії та такі глибокі безнадійності, що я справді не розумію, як це я від усього цього не вмер. Ця думка до того мене займала та наповнювала, що я дивувався, що ніхто її

ясно не вбачив повз мое тіло, як якусь свічку у ліхтареві, і я мав смертельний страх, щоб хто-будь не відкрив, хто був предметом цього скаженого кохання.

Зрештою, Розета, що у всьому світі була найбільш зацікавленою особою в руках моого серця, здавалось, зовсім нічого не помічала; я гадаю, що вона сама була занадто зайнята своїм коханням до Теодора, щоб звертати увагу на мою охолоду до неї; бо інакше, я мусів би бути майстром в удаванні, а я не маю чванькуватості вважати себе таким.

Сам Теодор до сьогодня зовсім не виявляв, що має хоч би найменше підозріння про стан моєї душі, і він завжди розмовляв зо мною просто та по-товариськи, як говорить добре вихованій молодий чоловік з другим молодим чоловіком його ж віку, але не більше.

Його розмова зо мною однаково торкалась ріжких тем, мистецтва, поезії та інших по-дібних матерій; але не було нічого інтимного та певного, що б відносилось до нього чи до мене.

Може бути, що вже не існують ті мотиви, котрі змушували його на це перевдягання, і він хутко знов одягне вбрання, котре йому належиться: це як-раз мені невідоме; в кожнім разі Розалінда промовила певні слова з особливим притиском і дуже помітно підкresлювала всі ті місця ролі, які мали двозначний змисл і які можна б зрозуміти саме в цім значенні.

В сцені побачення, від хвилини, коли вона докоряє Орляндо, що він прийшов не на дві години раніш, як це належить справжньому закоханому, а на дві години пізніш, і аж до цього болючого зітхання, якечується, коли вона, перелякана величчю його пристрасти, кидаючись в обійми Алієни: „О кузіно! кузіно! моя гарна кузіно! як би ти знала, якої глибини безодні кохання я досягла!“ — вона виявила дивовижний талант. Це була мішанина ніжності, суму та невідпорного кохання; її голос мав щось трепетяче та схвильоване, і за сміхом відчувалось несамовите, готове на вибух, кохання; додайте до цього гостроту та дивовижність перестановки, і все, що є нового в тому, що бачиш, як молодий чоловік упадає за коханкою, яку він приймає за молодого чоловіка й яка має таку зовнішність.

Вирази, які здавались би зовсім звичайні та загальні в іншому відношенні, набірали в цьому випадкові особливого блеску, а всі ці дрібні гроши порівняння та любовних протестів, які мають курс у театрі, здавалось були вибиті по новому зразку; як би навіть думки, замісьць того, щоб бути рідкими та чарівними, якими вони тут і є, були б більш зношені, ніж одіж судді або підхвістя того віслюка, якого дають у найми, то й тоді манера, з якою їх вимовляли, примусила б знайти їх найбільш тонкими та найбільш вишуканими в світі.

Я забув сказати тобі, що Розета, після того, як вона відмовилась від ролі Розалінди, по-блажливо взяла на себе другорядну ролю Фебе; Фебе, це пастушка з лісу Арден; її шалено кохає пастух Сільвіос, котрого вона не може бачити і пригнічує постійно суворістю. Фебе холодна, як місяць, котрого ім'я вона носить; вона має серце із снігу, що не ростає навіть від вогню найжагучіших зіткань, але якого ледяна кора все грубшає й робиться нарешті твердою, як діамант; але, як тільки вона побачила Розалінду в убранині гарного пажа Ганімеда, весь цей лід обертається в слізи і діамант стає мягкий як віск. Пихата Фебе, яка реготала над коханням, сама закохалась; вона переживає тепер усі ці муки, які спричиняла другим. Її гордоші припиняються до того, що вона робить перші кроки та надсилає Розаліндині через бідолашного Сільвіоса запального листа, який містить у собі її признання в пристрасті, висловлене в най-покірливіших та благальних виразах. Розалінда, змилосердившись над Сільвіосом, та, до того ж, маючи найкращі причини в світі не відповідати на кохання Фебе, пробує обходитись з нею найсуворіше та насміхається з неї з жорстокістю та впертістю, які не мають собі подібних. Однаке Фебе краще воліє ці зневаги, ніж най-делікатніші та найпристромніші мадригали свого нещасного пастуха; вона йде всюди за гарним незнайомим і своєю настирливістю досягає від

нього солодкої обіцянки, що, як-що він коли-небудь одружиться з жінкою, нею певно буде вона; а поки-що, вона повинна добре поводитись з Сільвіосом і не колихати себе за надто облесливою надією.

Розета виконала свою ролю з сумною та ніжною ґрацією, з журливим та покірливим тоном, який ішов до серця; — і коли Розалінда сказала їй: „Я б покохав вас, коли б міг“, слізни ледви не полились з її очей і вона з великим трудом стримала їх; бо історія Фебе це її власна історія, як і історія Орляндо є моя, з тою тільки ріжницею, що все розвязується щасливо для Орляндо і що Фебе, обдурена в своєму коханні, замісць обійняти бажаний чарівний ідеал, доведена до того, що одружується з Сільвіосом. Життя так улаштоване: те, що робить щастя одного, необхідно приносить нещастя другому. Для мене велике щастя, що Теодор це жінка; для Розети — це велике нещастя, що він не чоловік, і вона знаходиться тепер у тих любовних неможливостях, у яких недавно блукав саме я.

В кінці п'єси Розалінда лишає куртку пажа Ганімеда для убрання, яке належить її половині, й примушує герцога визнати її за свою доньку, а Орляндо — за свою коханку; бог Гіменей зявляється в своїй жовтій ліvreї та з своїми законними смолоскипами. — Мають місце три шлюби: Орляндо одружується з Розаліндою,

Фебе — з Сільвіосом, а блазень Туштон з наївою Авдрейєю. Потім приходить привітати епільо і завіса спадає.

Все це надзвичайно цікавило та займало нас; це була, так мовити, песа в другій песі, невидима й невідома для інших глядачів, драма, яку ми грали для нас самих, і яка під символічними словами уявляла все наше життя та висловлювала наші найтаємніші бажання. Без чудернацького рецепту Розалінди я був би більш хорий ніж коли-будь, не маючи навіть надії на далеке одужання, і продовжував би сумно блукати по кривих стежках похмурого лісу.

Проте я маю тільки моральну певність; мені бракує доказів, а я не можу більше лишатись у цьому стані непевності; я обовязково повинен виразніш перебалакати з Теодором. Я двадцять разів наближався до нього з наготованою фразою, але не міг її вимовити; я не відважуюсь; я маю багато нагод розмовляти з ним насамоті, чи в парку, чи в моїй кімнаті, чи в його, бо він приходить до мене, а я до нього, але я їх упускаю та не використовую, хоч через мить і зазнаю смертельних гризот; і мене охоплює страшна злість проти самого себе, я розкриваю уста, але, мимоволі, інші слова заміняють ті, які я хотів сказати; замісць того, щоб сказати про своє кохання, я розмовляю про дощ або про гарну погоду та про якісь інші подібні дурниці. Але незабаром закінчиться

сезон і всі вернуться до міста; тої легкости, яка тут так милостиво сприяє моїм бажанням, не знайдеться ніде: — може бути, ми загубимо один одного і мабуть розлучать нас протилежні течії.

Сельська свобода така зручна й чарівна! Навіть дерева, в яких уже осінь зібрала трохи листву, пропонують таку ще чарівну тінь мріям народжуючогося кохання! Важко противитись посеред гарної природи! Птахи мають такі тужливі співи, квіти — такий спяняючий запах, краї дернових пригорків такі золотисті й м'які! Самітність вселяє у вас тисячу мрійливих думок, які світовий вихор розсіяв або розвіяв тут і там, і інстинктивний рух двох істот, які чують, як бється їх серце в мовчанні пустельного села, це рух — тісніш обвінчаними руками і звитись один на другому, наче справді на світі немає крім них інших живих створінь.

Цього ранку я зробив прогулянку; погода була ніжна та вожка, на небі неможна було добачити найменшого блакитного шматочка; проте воно не було ні похмуре, ані непривітне. Два чи три гармонійно змішані відтінки перлинного кольору затягували його з краю до краю, а на цьому туманному фоні поволі проходили вовнисті хмари, подібні до великих шматків вати; їх штовхав вміраючий подих маленького вітру, що ледви мав силу ворушити верхівя найнеспокійніших осик; клочя

туману підіймалось між великими қаштановими деревами і вказувало здалеку напрям річки. Коли вітер знов починав дихати, кілька почервонілих спалених листів схвилювано спадало з гильок та бігло передо мною вздовж стежки, немов табунець зляканіх горобців; потім вітер спинявся й вони падали в кількох кроках далі: справжня картина тих розумів, які приймають за птахів, що вільно літають на своїх крилах і які зрештою ніщо інше, як висушена ранішнім морозом листва, з котрої найменший випадковий вітер робить свою забавку та своє посміховище.

Далечина була так розтінена парами, а торки обрію по краях були такі довгі, що майже неможливо було знати докладно, де починається небо, а де кінчачеться земля; трохи менш прозора сивина, трохи густіший туман неясно вказували віддаленість та ріжницею перспектив. Через цю фіранку верби з своїми попелястими головами мали скоріше вигляд примар дерев, ніж справжніх дерев; кривизни пригорків були скоріш подібні до хвилювання хмар, ніж до шару твердої землі. Контури річей трималися в очах, і ніби сиві нитки невимовної тонкості, щось подібне до павутини, простягалось між початком краєвиду та його втікаючими глибинами; в тінистих місцях штрихування вимальовувалось значно ясніш та дозволяло бачити очка сітки; в місцях більш освітлених

ця сітка туману була непомітна й зникала в розкиданому свіtlі.

В повітрі було щось сонне, вохко-тепле, ніжно-безцвітne, що дивно схиляло до мелянхолії.

Йдучи, я думав, що для мене також прийшла осінь, і що сяюче літо пройшло безповоротно; на дереві моєї душі мабуть лишилось ще менше листви, ніж на деревах лісу; на найвищій гиляці ледви лишився один зелений листок, який колихався, здрігаючись, зовсім сумний, бо він бачив, як його брати покинули його, один за одним.

Лишайся на дереві, о маленький листочку кольору надії, тримайся за гильку всією силою своїх жилок та своїх фібрів, не давай перелякати себе свистом вітру, о гарний, маленький листочку! бо, коли ти покинеш мене, хто зможе розріжнити, чи я живе чи мертвe дерево, і хто завадить дроворубові зарубати мій стовбур й зробити вязки з моїх гильок? Ще не прийшла пора, коли дерева не мають уже більше листків, і сонце ще може візволитись від пелюсток туману, що його обгортают.

Цей вид вміраючого літа зробив на мене сильне вражіння. Я думав про те, як швидко біжить час, я думав про те, що я міг умерти, не притуливши свого ідеалу до серця.

Вертаючись до дому, я прийняв рішення.

Я не можу відважитись висловитись і тому я пишу про всю свою долю на клаптику па-

перу. Може смішно писати комусь, хто мешкає в тому ж будинкові, що й ви, і кого можна бачити що-дня, в бажану годину; але я не зважаю на те, чи це смішно, чи ні.

Не без тримтіння та зміни кольорів на обличчі запечатав я лист; потім, вибравши хвилинку, коли Теодор вийшов, я поклав його посеред столу і втік, такий зворушений, ніби зробив найогидніший вчинок на світі.

XII.

Я обіцяла тобі продовження моїх пригод; але, справді, я така ледача писати, що коли б я не любила тебе, як зініці моїх очей, і не знала, що ти така ж цікава, як Ева або Психея, я б не сіла за стіл з великим листом зовсім білого паперу, котрий треба засіяти чорними стрічками, та з глибшою за море чорнильницею, з котрої кожна краплинка повинна зробитись думкою, або принаймні чимсь до неї подібним. Щоб самій не злякатись величезного тому моєї гарцьовницької Одисеї, я радше б прийняла раптове рішення скочити на коня та зробити, пустивши повід, ті вісімдесят лє, які нас відділяють, щоб у жвавий голос оповісти тобі те, що я тобі писатиму малесенькими, майже непомітними літерами.

Вісімдесят лє! Подумати, що між мною та людиною, котру я люблю найбільш на світі, ось така віддаль!

У мене величезне бажання розірвати цей лист та сказати загнуздати свого коня.

Але я зовсім забула, — в тому убрани, яке я ношу, я не могла б до тебе наблизитись та

почати знову те близьке життя, яке ми вели разом, коли були маленькими дівчатами, дуже наївними та дуже невинними: як-що я коли-будь знов одягну спідницю, це певно буде вза цього мотиву.

Здається, я спинилась на відїзді з готелю, де я провела таку дивовижну ніч і де моя доброчинність ледви було не потерпіла катастрофи при виході з порту.

Ми поїхали всі разом, їдучи в той самий бік.

Мої товариші по подорожі дуже захоплювались красою моого коня, що дійсно росовий і один з найкращих бігунів, які тільки істнують; — це принаймні на півліктя зробило мене поважнішою в їх очах і вони приєднали до моого власного достоїнства ціле достоїнство моого коня.

Проте вони, здавалось, боялись, що він для мене загарячий та запалкий.

Я сказала їм, що вони можуть заспокоїтись у своїх побоюваннях, і, щоб довести їм, що в цьому не було жадної небезпеки, я змусила його зробити кілька курбетів, — потім перестрибнула через досить високий тин та погнала ґальопом.

Останні даремно пробували нагнати мене; коли я віддалась досить далеко, я, скачучи, повернула їм назустріч; наблизившись до них, я сразу спинила на місці свого коня, що летів як стріла. А це, як ти знаєш або може не знаєш, справжній подвиг.

Від поваги вони просто перейшли до найглибшої пошани. Вони не могли собі уявити, як молодий школяр, що тільки недавно вийшов з університету, може бути таким чудовим їздцем. Це відкриття, що вони зробили, допомогло мені більше, ніж коли б вони пізнали в мені всі богословські та головні добродійності; — замість того, щоб трактувати мене, як малого молодого чоловіка, вони почали говорити зо мною тоном поважаного наближення.

Знявши свої сукні, я не зняла своєї пихи: — не бувши вже жінкою, я хотіла бути зовсім чоловіком і не задовольнялась мати тільки його зовнішність.

Я рішила мати, як кавалер, ті успіхи, на які вже не могла претендувати, як жінка. Що мене найбільш турбувало, так це те, що я не знала, як набути відважності; бо мужність та зручність у фізичних вправах, це засоби, якими чоловік найлікше встановляє свою репутацію. Я, як на жінку, не боязлива, і не маю цих пустих легкодушностей, які бувають у багатьох; але звідсіль до цієї без журної та жорстокої брутальності, яка творить славу чоловіків, ще далеко, а моїм бажанням було зробитись маленьким хвальком, чваньком, як панове чудового вигляду, щоб придбати пошану в світі та користатись усіми перевагами своєї переміни.

Але в дальному я побачила, що ніщо не було лекше за це й що рецепт цього був дуже простий.

Я не оповідатиму тобі, як це приято в по-
дорожуючих, що я зробила стільки ось лб в той
день, коли я поїхала від цього місця до того. Не
оповідатиму тобі, що мясо, яке я їла в єдальні
Білого Коня або Залізного Хреста, було пере-
смажене чи спалене; що вино було квасне, а
ліжко, на котрім я спала, мало фіранки з на-
мальованими на них людьми чи квітами: це
дуже важні подробиці, які було б добре зберегти
для нащадків; але на цей раз нащадкам дове-
деться обійтись без них, а тобі прийдеться
примиритись із тим, що ти не знатимеш, із
кількох страв складався мій обід і чи добре,
чи зле я спала впродовж моєї подорожі. Я не
буду тобі також докладно описувати ріжних
краєвидів, піль із житом та лісів, ріжних за-
сівів та вкритих селами долин, які поволі про-
майнули перед моїми очима: це легко уявити
собі; візьми трохи землі, посади на ній кілька
дерев та кілька паростків трави, ззаду цього
намалюй маленький шматок сіруватого або
блідо-синього неба, і ти матимеш зовсім ви-
старчаючу уяву того рухливого фону, на якому
вимальовувався наш невеличкий караван.

Коли я спинилася на де-яких дрібничках
цього роду в моїм першім листі, будь ласка
вибач це, я більш не робитиму цього: тому,
що я ніколи не виїздила, найменша річ, зда-
валось мені, має величезну вагу.

Один з верхівців, мій товариш по ліжку,

той, котрого я ледви було не потягла за рукав у ту памятну ніч млости, яку я тобі так до-кладно описала, дуже пристрастився до мене і весь час їхав поруч зо мною.

За виключенням хіба того, що я не згодилась би мати його коханцем, навіть коли б він подарував мені найкращу корону світа, він мені в іншому не був недовподоби; він був освічений, мав розум, був веселий: тільки, коли він говорив про жінок, у нього в тоні чулось стільки зневаги та іронії, що я б йому з великою приємністю видерла очі з голови, тим більш, що, при всьому перебільщенні, в тому, що він казав, було багато жорстокої правди, яку я, в своєму чоловічому вбранні, змушена була признавати.

Він так настирливо та кілька разів запрошуав мене поїхати з ним відвідати одну з його сестер, яка недавно овдовіла й жила тепер у старому замку з одною із своїх тіток, що я не змогла йому в цім відмовити.

Я трохи відмовлялась для форми, бо по суті мені було однаковісінько, чи їхати туди чи де-инде, і я могла так само добре досягти своєї цілі і таким і іншим способом; і, коли він мені сказав, що я безумовно зроблю йому велику неприємність, як-що не подарую йому принаймні пятнадцять днів, я відповіла, що згожуюсь і що це вже рішене.

Коло одного розгалуження дороги — мій то-

вариш, показуючи мені випростану ногу цього природного „У“, сказав: — Це там. Другі стиснули нам руки та поїхали в інший бік.

По кількох годинах їзди ми прибули до місця нашого призначення.

Досить широкий рів, який одначе замісьць води був наповнений рясною та густою зеленю, відділював парк від шляху. Кладка була з кам'яних плит; а в кутках щетинились велетенські карчохи та залізні чортополохи, які виростили наче природні рослини між розєднаними плитами стіни: маленький одноарковий місток був перекинутий через цей канал та дозволяв досягти воріт.

Передусім кидалась вам в очі висока алея берестів, закруглена, як колиска, та підрізана по-старомодньому; пройшовши де-який час по ній, ви виходили до якогось округлого майданчика.

Ці дерева мали скорше вигляд старовинних піж старих; здавалось, що вони в перуках та напудрені білим; їм лишили тільки маленький пучок листви на вершечку голови; все останнє було старанно підрізане, так, що їх можна б приняти за величезні китиці, вstromлені на певних перемежках у землю.

Проминувши вкритий тонкою, старанно викошеною травою, округлий майданчик, треба було ще пройти попід цікавою будівлею з листви, вкрашеної буряками, з пирамід та кольон сель-

ського стилю, будівлею, зробленою при великій допомозі ножиць та кривих ножів у величезній гущині букшпанів.

Крізь ріжні щілини, ліворуч і праворуч, виднілись то якийсь на-пів зруйнований замок з мушель, то згризені мохом сходи висохлого водоспаду, або ще якась ваза чи статуя німфи та пастуха з відламаним носом та пальцями, з кількома голубами, що сидять на їх плечах та на голові.

Перед замком простягався великий цвітник, вирисований *à la francaise*; всі його частини були обведені, в дуже додержаній симетрії, букшпаном та гостролистом; це було скоріше схоже на килим, ніж на сад: великі квіти в балевих убрannях, з величавою поставою та ясним обличчям; немов якісь герцогині, що збираються танцювати менует, злегка вітали вас, коли ви проходили коло них. Другі, вже не такі ввічливі, тримались випростані та нерухомі, подібні до старих удовиць, що займаються вишиванням. Деревця найріжноманітніших форм, за виключенням хіба їх природної форми, круглі, чотирьохкутні, загострені, трьохкутні, в зелених та сірих кадовбах, здавалось ішли в процесії здовж великої алеї та провадили вас за руку аж до перших східців тераси.

Кілька маленьких веж, напів забудованих новішими будівлями, перевищували лінію камянниці цілою висотою свого ґрифельного гасиль-

ника, а їх залізні крила, зроблені на зразок хвоста ластівки, свідчили про досить поважну старовину. Вікна середнього павільону виходили всі на загальний ґанок, вкрашений надзвичайно гарно обробленими, роскішними залізними балюстрадами, а другі були оточені камяними оправами з вензелями та вирізьбленими бантами.

Чотири чи п'ять великих собак прибігли, гавкаючи на всю пельку, у величезних скоках. Вони стрибали навколо коней та плигали до їх морди; вони особливо привітали коня моого товариша, котрого мабуть часто відвідували у стайнях, або може проводили на прогулянках.

Врешті, на весь цей гармідер, надійшов якийсь своєрідний лъокай, що мав вигляд напів землероба, напів стремяного, який узяв наших коней та повів за собою.

Досі ще я не бачила живої душі, як-що не рахувати маленької переляканої та дикої, як ланя, селянки, котра, побачивши нас, втікла та сковалась у борозні, за коноплею, хоч ми й кликали її кілька разів та робили все можливе, щоб її заспокоїти.

Ніхто не показувався коло вікон; можна б подумати, що замок був незамешканий, або, принаймні, замешканий виключно духами; бо до нас не доходив звідтіль ані найменший шум.

Ми почали підійматись по перших східцях перону, дзвонячи своїми острогами, бо мали трохи стомлені й важкі ноги, коли почули

в середині наче якийсь грюкіт дверей, які одкривалися та знов захлопувалися, так ніби хтось дуже поспішав нам назустріч.

І дійсно на горі рампи показалась молода жінка; вона одним скоком перестрибнула простір, що відділяв її від моого товариша, та кинулась йому на шию. Цей дуже ніжно поцілував її, та, поклавши руку на її стан, підняв її й поніс так майже до хоромів.

— Чи ви знаєте, що ви дуже ченний та галяштний брат, мій любий Альсібіяде? — Правда ж, добродію, не зовсім зайве попередити вас, що це мій брат, бо, дійсно, він поводиться досить безцеремонно? — промовила молода красуня, обернувшись у мій бік.

На це я відповів, що в цім можна б помилитись, і що до де-якої міри було нещастям бути її братом, а, таким чином, і виключеним з категорії тих, котрі можуть нею захоплюватись; що, як на мене, то коли б я ним був, разом став би і найнечаснішим і найщасливішим кавалером на всій землі. — На це вона тихо посміхнулась.

Так розмовляючи, ми війшли до залі, котрої стіни були прикрашені фляндрійськими вишивками тонкої роботи.

Великі дерева, з загостреним листям, тримали на собі хмари фантастичних птахів; змінені часами фарби творили дивовижні переливи нюансів; небо було зелене, дерева блакитні

з жовтими плямами світла, а на складках одежі осіб тінь у глибині тканини часто була протилежного кольору; — тіла були схожі на дерево, а німфи, що прогулювались під злинявшою темрявою лісу, мали вигляд розповитих мумій; тільки уста їх, котрих червоність задержала свою первісну покрасу, посміхались ще з видимістю життя. Спереду підіймались високі щетинисті рослини, дивно зелені, з широкими, подібними до китиць, квітами, котрих маточки нагадували павунові чубайки. Чаплі, з серіозним та замисленим виглядом, вглибивши голову в плечі, з довгим кловом, що відпочивав на їх опуклім волі, фільософічно стояли на своїх худорлявих ногах, у заснулій та чорній воді, осяні обезбарвленим срібним промінням; повз розрізи листви, в далечині, було видко маленькі замки з вежами, подібними до камяних буд, а навколо — балькони повні гарних роскішно одягнутих пань, котрі дивились, як проїздили кортежі або ловці.

Примхливо вимережені прикраси з черепашок, з котрих падали потоки білої вовни, зливались на краї обрію з яблукуватими хмарами.

Що мене найбільш вразило, так це якась полююча жінка, яка стріляла в птаха.

Її одкриті пальці саме перед цим спустили тетиву, й стріла полетіла; але, що це місце мережева знаходилось як-раз на розі, стріла попала в другий бік стіни та проробила великий крюк; що ж до птаха, він летів на своїх не-

рухомих крилах і, здавалось, хотів сісти на сусідній гиляці.

Ця вкращена пірям та оздоблена золотим вістрям стріла, що була все в повітрі та ніяк не досягала цілі, робила найдивовижніше враження, була наче сумним та болісним символом людського призначення, і чим більш я на неї дивилася, тим більше таємничого та скритого значіння знаходила я в ній.

Пані, що стріляла, стояла тут же, виставивши наперед ногу, напруживши жижки, широко одкривши своє око з шовковими віками, не всилі більш бачити своєї стріли, що зійшла зі шляху: вона, здавалось, збентежено шукала флямінго із сорокатим пірям, котрого хотіла вбити й про котрого гадала, що він ось-ось упаде перед нею наскрізь пробитий.

Не знаю, може це була помилка моєї уяви, але я знайшла, що це обличчя має такий самий безнадійний вираз, який буває у якогось поета, що вмірає, не написавши твору, на котрому надіявся оперти свою славу, і котрого обхоплює безжалісне хripіння, в мить, коли він пробув його продиктувати.

Я тобі довго оповідаю про це мереживо, довше, певно, ніж воно того варто; — але цей фантастичний світ, створений майстрами високого уміння, це річ, яка завжди мене дивно цікавила.

Я пристрасно қохаю ці ріжноманітні ро-

слини, ці квіти, які не існують у дійсності, ці ліси незнаних дерев, по котрих сновигають однороги, лелики та сніжно-білі олені з золотим хрестом між рогами, яких звичайно переслідують червонобороді мисливці в убраниі Сарацинів.

Коли я була маленька, я ніколи не входила до вкритої шпалерами кімнати, не почувши при тому чогось подібного до здрігання, і я ледви сміла в ній рушитись.

Всі ці постаті, що стояли, спершись до стіни, і яким хвилювання тканини та гра світла надають якогось своєрідного фантастичного життя, здавались мені шпиками, що займались підгляданням моїх вчинків, щоб повідомлювати когось про мої вчинки як найповніше і як найдокладніше; я не зіла б у їх присутності ані вкраденого яблука, ані вкраденого пирога.

Скільки річей могли б оповісти ці поважні особи, коли б вони змогли одкрити свої уста, подібні до червоної нитки, і коли б згуки змогли пройти до їх вишиваних ух. Кількох вбивств, зрад, безчесних перелюбств та всякого роду жахливостей були вони мовчазними та безстрасними свідками?...

Але залишмо шпалери та вертаймося до нашої історії.

— Альсібіяде, я попереджу нашу тітку про ваш приїзд.

— О! це не дуже спішне, сестро; спершу

Панна де Мопен, II.

сідьмо та побалакаймо трохи. Представляю вам каваліра, якого звуть Теодор де Серан, і який перебуде тут де-який час. Я не маю потреби просити вас зробити йому гарний прийом; — він досить сам промовляє за себе. (Я кажу те, що він сказав; не почни мене невчасно обвинувачувати в чванстві.)

Красуня злегка схилила голову, так, наче дала свою згоду, і вони почали говорити про щось інше.

Під час розмови я докладно оглядала її і придивилася тій уважніш, ніж могла це зробити перед тим.

Їй могло бути двадцять три або двадцять чотирі роки, і їй надзвичайно було до лиця в її жалобному вбранні; правду сказати, вона не мала ні дуже понурого, ні дуже сумного вигляду, і я сумніваюсь, щоб вона зіла в своїй зупі, наче ревінь, попіл свого Мавзола.

Я не знаю, чи вона дуже оплакувала свого помершого чоловіка; як-що вона це робила, це, в кожному разі, зовсім не було помітне, і гарна батистова хусточка, яку вона тримала в своїй руці, була цілковито суха.

Її очі не були червоні, але, навпаки, найясніші та найблискучіші на світі, і дармо б шукати на її щоках тої зморшки, по котрій бігали слізози; на них були в дійсності тільки дві малесенькі борозни, вириті звичкою посміхатись, і, як на вдовицю, то, можна сказати,

вона дуже часто показувала зуби: це ж безумовно не була неприємна вистава, бо вони були в неї маленькі та гарні. Я одразу ж почула до неї повагу, що вона не вважала себе обовязаною зробити собі заплакані очі та фіялковий ніс із за того, що в неї помер якийсь там чоловік: я була їй також вдячна за те, що вона не приймала якогось сумного виразу обличчя та природно розмовляла своїм дзвінким та сріблястим голосом, не тягнучи слів та не перериваючи своїх речень доброчинними зітханнями.

Це, мені здалось, було дуже доброго смаку; я одразу ж почала її вважати розумною жінкою, і вона справді така.

Вона була добре побудована, мала дуже пристойну ніжку та руку; її чорна сукня була зроблена з усім можливим кокетством і так весело, що понурість кольору зникала цілковито; вона могла б піти так вдягнена на баль, і ніхто не знайшов би цього дивним.

Після кількох слів ми піднялися до старої тітки.

Вона сиділа в великім фотелі з відслоненою спинкою, з маленьким стільчиком під ногами; коло неї лежав старий зовсім спорохнявілий та зовсім похмурий пес, який підвів при нашій появлі свою чорну морду та привітав нас дуже мало дружнім гарчанням.

Я ніколи не дивилась на якусь стару жінку

инакше, як з огидою. Моя мати померла зовсім молодою; мабуть, як би я бачила, як вона поволі старіє й як нівечаться в непомітнім збільшенні риси її обличчя, я б до того покірливо звикла.

В моїм дитинстві я була оточена тільки молодими та веселими обличчями, і через це у мене склалась непереможна антипатія до старих людей. Тому я здрігнула, коли гарна вдовиця доторкнулась своїми чистими та червоними устами до жовтого чола старої пані.

Це річ, якої я собі не всилі уявити. Я знаю, що коли я матиму шістьдесят років, я буду така сама; — все одно, я нічого не можу тут порадити, і молю Бога, щоб він дав мені померти молодою, як моя мати.

Між тим, ця стара зберегла від своєї колишньої краси кілька простих та величавих рис, які робили те, що вона не мала тої виродливості спеченого яблука, яка є долею жіноч, що були тільки гарненькі або просто свіжі; її очі, хоч і завершені в своїх кутках силою зморшок та вкриті широкими й мягкими віками, мали ще кілька блисків свого первісного вогню, і було видко, що при царюванні по-переднього короля вони повинні були кидати блискавки пристрасти, які могли засліпити. Її тонкий та худий ніс, трохи згорблений, як клюв хижого птаха, надавав її профілеві якусь серіозну велич, яку змягчувала поблажлива по-

смішка її австрійських уст, підмальованих, по моді минулого віку, карміном.

Її вбрання було старовинне, але не кумедне, і цілковито гармоніювало з її обличчям; убір її голови складався з простого білого очіпку з небагатьома мережками; її довгі й схудлі руки, які, можна було догадуватись, мусіли бути колись надзвичайно гарні, були вдягнені в рукавички без пальців; сукня кольору завмерлої листви, виткана розводами темнішого відтінку, чорна, довга мантія та шовкова, сиза запаска довершували її вбрання.

Старі жінки повинні були б завжди так одягатись, і досить поважати свою близьку смерть, щоб не чипляти на себе, як блазні, пер, гірлянд квітів, стрічок ніжних кольорів та тисячі кумедних капелюхів, які пасують тільки молодості. Скільки б вони не залиялися до життя, воно їх більш не хоче. З ними буває те саме, що трапляється з перестарілими розпустними жінками, які румянятися червоним та білим і яких пяні погоничі віслюків відштовхують на край з лайкою та штурханами.

Стара пані приняла нас із цією привітливістю та досконалою чесністю, яка є привіслем людей, що були при старому дворі, і якої таємниця, здається, губиться з кожним днем, як і багато інших гарних секретів, — та привітала нас голосом, який, хоч був розбитий та тримтячий, але зберіг ще велику мягкість.

Здавалось, я їй дуже подобалась, бо вона дуже довго й дуже уважно дивилась на мене з розніженим виглядом. Сльоза витекла з кутка її ока, поволі спустилась до одної з великих зморшок, де заховалась і висохла. Вона по-прохала у мене вибачення і сказала мені, що я дуже подібна до її сина, якого вбито на війні.

Весь час, який я перебула у замку, ця добра пані поводилася зі мною, в наслідок цієї дійсної або уявленої подібності, з надзвичайною, цілком материнською доброзичливістю. Я знаходила в цьому більш приємності, ніж думала спершу, бо найбільшу втіху, яку можуть мені зробити старі люди, це — ніколи зо мною не розмовляти та відходити, коли я прихожу.

Я не буду тобі докладно та день за днем розповідати про те, що я робила в Р***. Якщо я трохи довше зупинилася на цьому початку і як-що з де-якою дбайливістю описала два чи три обличчя осіб або місць, так це тому, що тут трапились зі мною дуже дивні, але, в той же час, зовсім природні речі, які я повинна була передбачити, вдягаючи чоловіче уbrання.

Моя природна легковажність змусила мене зробити необережність, у якій я страшенно каюсь, бо вона викликала в гарній, добрій душі хвилювання, якого я не можу полегчити, не одкривши, хто я, і серіозно себе не скомпромітувавши.

Щоб мати цілком вигляд чоловіка і не знайшовши нічого кращого, я почала упадати за сестрою моого приятеля. Мені це здавалось дуже кумедним кидатись на чотирі лапи, коли вона упускала свою рукавичку і повертати її з пізькими поклонами, схилятись на спинку її крісла з чудесно закоханим виглядом і шепоттіти в трубку її вуха тисячу й одніяк найчарівніших мадриганів. Як тільки вона хотіла перейти з одної кімнати до другої, я мило пропонувала їй свою руку; коли вона сідала на коня, я тримала їй стремено; ввечері я їй читала або співала разом з нею; — коротко кажучи, я з добросовісною докладністю виконувала всі обовязки чесного қаваліра.

Я робила всі міни, які, як я бачила, робили закохані; це мене дуже бавило й я сміялась над цим, як божевільна, коли лишалась сама в своїй кімнаті, та роздумувала над усіми дурницями, які що-йно казала найсеріознішим у світі тоном.

Альсібіяд та стара маркіза, здавалось, із задоволенням дивились на цю інтимність і дуже часто лишали нас самих. Я инколи жалкувала, що я не є справжнім чоловіком, щоб краще це використати; як би я ним була, то це залежало б тільки від мене, бо наша чарівна вдова, здавалось, цілковито забула покійника, чи, як-що вона його й згадувала, то охоче була б невірною його памяти.

Почавши в такому тоні, я не могла вже чесно відступити, та й дуже важко було одступити, зберігаючи зброю й багаж; але, в той же час, я тим більш не могла переступити певної межі, й сміла бути закоханою тільки на словах: я надіялась дотягти так до кінця місяця, який я повинна була перебути в Р***, і виїхати з обіцянкою повернутись, котрої б ніколи не виконала. Я думала, що після моого одізду красуня втішиться, і, не бачучи мене більше, хутко мене забуде.

Але, граючись, я пробудила серіозну пристрасті і справи повернулись інакше: — а це вам нагадує давно відому правду, яка каже, що ніколи не треба гратися з вогнем і з коханням.

Перед тим, як побачити мене, Розета не знала кохання. Дуже молодою вона побралась із чоловіком значно старшим за неї; вона могла почувати до нього тільки приязнь дочки; мабуть, за нею упадали, але хоч якою незвичайною може здаватись ця річ, вона не мала коханців: чи були ті любезні, які упадали за нею, незначними спокусниками, чи, що більш правдоподібне, тоді ще не пробив її час.

Провінціяльні шляхтичі та паничі, які завжди розмовляли про винні пари та хортів, про коней та оленячі роги, про вигуки мисливців, коли вони стріляють в оленів, та про десятирогих оленів, примішуючи до всього цього загадки

з календаря та зацвілі від старости мадригали, певно не були створені так, щоб задовольнити її і її добродинності не треба було багато противитись, щоб їм не піддатись.

Проте веселість та природна радісність її характеру вистарчаючи захищали її від кохання, цієї мягкої пристрасти, яка має такий вплив на мрійників та мелянхоліків; та уява про насолоду, котру міг їй дати її старий Тітон, мусіла бути луже слабка та не викликала в ній великих спокус знов їх спробувати, і вона почувала солодку радість приємності бути вдовицею в такі молоді роки; вона знала, що має перед собою ще багато років краси.

Але, з моїм прибуттям, усе це зовсім змінилось.

Зпочатку я думала, що, коли б я трималась із нею в вузьких межах холодної та досконалої ввічливості, вона не звернула б на мене особливої уваги; але, правду сказати, в дальшому я була змушеня визнати, що від того не сталося би інакше, і що це припущення, хоч і дуже скромне, було просто безґрунтовне.

Гай-гай! нішо не може одвернути фатальної влади, і ніхто не зміг би уникнути добродійного або лукавого впливу своєї зірки.

Призначенням Розети було любити тільки раз у своєму житті, любити неможливим коханням; вона повинна виконати це призначення і виконає його.

Мене кохали, о Граціозо! і це солодка річ; що правда, мене кохала жінка і в так захованім коханні є щось болісне, чого не повинно бути в іншому; — але все ж, це дуже солодка річ! — Коли прокидаєшся вночі та підводишся на ліктю, приємно сказати собі: — Хтось думав й мріє про мене; моїм життям цікавляться; кожен рух моїх очей або моїх уст викликає радощі чи сум у другого створіння; якесь слово, яке я випадково впустила, піднято з піклуванням, його пояснюються та обмірковується цілими годинами; я полюс, до котрого стремить стурбований закоханий; мої зіниці, це небо, мій рот, це більш пожаданий, ніж справжній, рай; як-що б я вмерла, мій попіл зігрів би теплий дощ сліз, моя могила була б більш уквітчана, ніж якась весільна корзина; як-що б я була в небезпеці, хтось кинувся б між вістря шпаги та мої груди; для мене жертвували б собою! — це гарно; і я не знаю, чого ще можна бажати на світі.

Ця думка робила мені приємність, за яку я себе докоряла, бо я не мала нічого, що б могла за все це дати, і була в становищі якоїсь бідної людини, яка приймає подарунки багатого та щедрого друга, без надії змогти коли-будь і собі йому тим самим віддячити. Мене чарувало, що мене так сильно кохають, і час від часу я віддавалась цьому з дивною поблажливістю. Я так призвичайлась чути, що мене всі

кличутъ: „пане“, та що зо мною поводяться так, як наче б я була чоловіком, що я непомітно забула, що я жінка; — мов переодягнення здавалось мені моїм природним убранням, і воно не нагадувало мені вже, що я носила колись якесь інше; я вже не думала про те, що, зрештою, я була тільки маленькою мрійницею, котра зробила собі шпагу із своєї голки, та пару штанів, розрізавши свою спідницю.

Багато чоловіків — більш жінки, ніж я.

Жіночого я маю всього тільки ось що: лоно, кілька округліших ліній та делікатніші руки; спідниця на моїх стегнах, але не в розумі. Часто трапляється, що пол душі зовсім не подібний до полу тіла і це — протиріччя, яке обов'язково повинно викликати нелад.

Я, наприклад, коли б не приняла цеї, божевільної на зверх, але в суті дуже розумної, постанови відмовитись від одежі полу, який є моїм тільки матеріально та випадково, я була б дуже нещаслива: я люблю коні, фехтування, всі різкі вправи, мені подобається лазити та бігати всюди, як це робить молодий хлопець; мені обридає сидіти, стуливши обидві ноги, з ліктями притиснутими до стегон, із скромно опущеними очима, розмовляти тоненьким, присмінним та солоденьким голосом і десять міліонів разів протягати кінець нитки через дірки канви; я зовсім не люблю скорятись і слово, яке я найчастіше кажу, — це: хочу. Під моїм

бліскучим чолом та шовковим волоссям вору-шаться сильні чоловічі думки; всі дорогоцінні дурниці, які спокушають головним чином жіноч, мене завжди тільки дуже мало зворушували, і як Ахил, переодягнений молодою дівчиною, я охоче б зміняла дзеркало на шпагу.

Єдина річ, яка мені подобається в жінок, це їх краса; і, не зважаючи на незручність, яка з цього випливає, я б охоче не відмовилася від моєї форми, хоч вона і зле пасує до розуму, який вона огортає.

Подібна інтрига була чимсь ногим та гострим і я б дуже нею тішилась, як би бідолашна Розега не поставилась до неї так серіозно. Вона почала мене кохати з чудовою наївністю та сухлінням, всією силою своєї гарної та доброї душі, — тим коханням, якого чоловіки не розуміють і про яке вони не можуть навіть мати найменшої уяви, делікатно та з запалом, так, як я бажала б бути покоханою і як кохала б, коли б зустріла дійсність своєї мрії. Який гарний загублений скарб, які білі та прозорі перли, подібних яким ніколи не знайдуть нурці в морській скрині брилянтів! Які ніжні подихи, які солодкі зітхання розсіяні в повітрі, що їх могли б збирати закохані та чисті уста!

Ця пристрасть могла б так ущасливити якогось молодого чоловіка! Стільки безталаних, гарних, чарівних, спритних, повних серця та розуму, марно благали, стоючи на вколош-

ках, нечутливих та тмяних ідолів! Стільки ніжних та добрих душ кидалось від одчаю до обіймів розпустних жінок, або тихо згасли, як лямпи в склепіннях; а їх же ж можна було врятувати від розпусти та смерти якимсь щирим коханням!

Яка дивовижність у людській долі! і який великий жартобливець цей випадок!

Те, чого так палко бажало стільки інших, трапилось мені, мені, котра того не хотіла й не могла хотіти. У молодої капризної дівчини зявляється фантазія обіздити край у чоловічому вбранні, щоб трохи пізнати, що їй думати про своїх майбутніх коханців; у готелі вона проводить ніч з якимсь достойним братом, котрий за кінчик пальця тягне її до своєї сестри, яка немов би не мав нічого більш спішного, як закохатись у неї, як кішка, як горлиця, як тільки можливо закохатись на світі.

Цілком певно, коли б я була молодим чоловіком і коли б це могло мені до чогось придатись, усе це було б чимсь зовсім іншим, і пані почувала б до мене тільки огиду.

Доля часто любить дарувати пантофлі тим, що мають деревляні ноги, а рукавички тим, хто не мав рук; — спадщина, котра б могла дати вам можливість добре жити, надходить звичайно в день вашої смерті.

Інколи, хоч і не так часто, як вона б того хотіла, я ходила відвідувати Розету до її по-

кою; хоч звичайно вона приймала всіх, не запрошуючи сідати, але мені дозволялось більше ніж іншим. Коли б я захотіла, мені було б дозволено й багато ще чого; — але, як кажуть, найгарніша жінка не може дати більш, ніж має, а те, що я мала, не дуже б придалось Розеті.

Вона простягала мені для поцілунку свою маленьку ручку; — признаюсь, що я цілювалася її не без де-якої приємності, бо вона дуже ніжна, надзвичайно біла, чудово напарфумована та мягко розніжена якоюсь свіжкою вохкістю; я почувала, як вона здрігається та стулюється під моїми устами, яких доторкання я жартовано продовжувала.

Тоді дуже схвильована Розета, з благаючим поглядом оберталася до мене свої довгі, повні жадоби та затоплені вохким і прозорим сяйвом, очі, а потім гарна голова її, яку вона трохи підносилася, щоб мене краще бачити, знов падала на подушку. — Я бачила, як під ковдрою зворушувалось її неспокійне лоно та раптом хвилювалось ціле її тіло.

Певно, хтось, хто був би взмозі сміти, міг би багато де-чого сміти зробити, і без сумніву були б раді його відвазі й дуже вдячні, коли б він вирвав кілька розділів роману.

Я лишалась так з нею годину або дві, не покидаючи її руки, яку клала знов попід ковдру; ми вели безкраї та чарівні розмови; бо,

хоч Розета й дуже займалась своїм коханням, вона була занадто певна в успіху, щоб не губити майже цілої своєї вільності та веселості розуму.

Тільки час від часу її пристрасть кидала на її веселість прозоре покривало тихої мелянхолії, яка робила її ще пікантнішою.

Справді, не можна б того зовсім зrozуміти, коли б молодий дебютант, якого зовнішність я мав, не вважав себе дуже щасливим від такого талану та не скористався б тим як найліпше. Дійсно, Розета була створена не так, щоб могла чекати великої жорстокості, — і не знаючи про мене більше, ніж що було видно, вона за браком моого кохання сподівалась на свої чарування та на мою молодість.

Між тим, коли цей стан починав трохи переходити природні межі, вона почула неспокій, і тільки подвоєння улесливих речень та гарні заяви могли, й то з трудом, знов вернути їй її попередню певність. Її дивували в мені дві речі, і вона вбачала в моїй поведінці протиріччя, яких не могла примирити: — це були палкість моїх слів та холодність моого поступовання.

Ти це знаєш краще, ніж хто, моя люба Граціозо, що моя приязнь має всі ознаки пристрасти; вона несподівана, палка, жвава, виключна, вона має кохання аж до заздрості, а до Розети я мала приязнь майже подібну до

тої, яку відчуваю до тебе. — Можна було отже помилатись. — Розета і помилилась, тим більше, що та одіж, котру я носила, зовсім не дозволяла їй мати іншої уяви.

Я ще не кохала жадного чоловіка і тому надмір моєї ніжності до певної міри розлився в моїй приязні до молодих дівчат та молодих жінок; я вклала в це мое захоплення та мою екзальтацію, яку я вношу до всього того, що роблю, бо я не всилі бути в чомусь стримана, а особливо в тому, що торкається серця. Для мене істнують виключно два роди людей: ті, котрих я дуже кохаю, й ті, котрих я ненавиджу; останні для мене немов не існують і я б гнала по них свого коня, як по шляху: в моїй уяві вони не відріжняються від стовпів та каміння.

По природі я експанзивна, та маю дуже ласкаві манери.

Іноді, забиваючи, яке значіння мали подібні виявлення, я, проходжуючися з Розетою, обіймала її стан своєю рукою, так, як це робила, коли ми з тобою проходжувались разом у самітній алеї на краю саду моого дядька; або ще, схилившись на спинку її крісла, під час коли вона вишивала, я огортала мої пальці маленькими жартовливими кучерями, котрі біліли на її округлій та пухкій потилиці, або гладила рукою її гарне натягнуте гребінцем волосся, і надавала йому знов його блеску, —

або ще проробляла щось інше з тих дрібничок, які, як ти знаєш, я звикла робити з моїми дорогими подругами.

Вона, звичайно, не вважала цих голублень простою приязнню. Приязнь, як її прийнято розуміти, ніколи не доходить аж до цього; але, бачучи, що я не йду далі, вона внутрішньо дивувалась і не знала, що їй думати; вона спинилася на тому, що це мабуть завелика моя соромливість, яка походить з моєї свіжої молодості та відсутності досвіду в справах кохання, і що мене треба підбадьорити всякою роду заохоченнями та поблажливостями.

Через це вона намагалась подарувати мені силу *tête-à-tête*'ів у таких місцях, які б мусіли зробити мене сміливішою своєю самітністю та віддаленістю від усякого шуму та від усяких завад; вона проробила зі мною кілька прогулянок по густих лісах, щоб спробувати, чи не змогли б обернутись на її користь млісна мрійність та жадоба кохання, які надав ніжним душам густа та прихильна темрява дібров.

Одного дня, змусивши мене довго блукатися по величезному парку, котрий розстилався далеко поза замком і в котрому я знала тільки сусідні до будинків частини, вона повела мене по маленькій, капризно колінкуватій та обведеній бузиною й горіхом, стежці, до сельської хатинки, якоїсь вугільні, збудованої з кругляків, накладених упоперек, з очеретовим дахом, та

з дверима, грубо зробленими з пяти чи шести ледви поструганих шматків дерева, яких щілини були законопачені мохом та дикими рослинами; зовсім поруч, між позеленілим корінням великих ясенів із срібною корою, всипаних тут і там чорними плямами, било сильне джерело, котре, в кількох кроках далі, спадало по двох мармурових уступах до басейну, зовсім повного зеленішої за смарагд жируги. — В тих місцях, де не було жируги, був помітний тонкий та білий, як сніг, пісок; ця вода була така прозора, як кришталь, а холодна, як лід; знечацька зявляючись із землі, ніколи не доторкана найслабшим промінням сонця, попід цими непрониклими тінями, вона не мала часу ані на те, щоб потепліти, ані на те, щоб помутитись.

Не зважаючи на її вохкість, я люблю цю воду з джерел, і побачивши її, таку чисту, я не змогла противитись бажанню напитись її; я схилилась над нею та набрала її кілька раз до долоні, бо не мала до вжитку жадної іншої чашки.

Розета, ніби щоб вгамувати свою згаду, висловила також бажання напитись цієї води, і попрохала мене принести їй кілька її крапель, бо сама вона, як казала, не насмілювалась так нахилитись, як це треба було, щоб її досягти.

Я впустила мої обидві, стиснуті оскільки можливо, руки до прозорого джерельця, потім,

мов чашу, піднесла їх до уст Розети та тримала їх так, аж доки вона не висушила води, яку вони в собі мали, що не довго тяглось, бо її було там дуже мало, та й те, що було, витекало крізь мої пальці, хоч як я їх стисло тримала; це уявляло з себе дуже гарну групу, і було б не зле, коли б тут був якийсь різьбяр, який передав би її.

Коли Розета майже кінчила, вона, маючи мою руку коло своїх уст, не змогла утриматись, щоб її не поцілувати, проте одначе так, аби я могла подумати, що це вдихання для вичерпання останньої перлинки, зібраної в моїй долоні води; але я не помилилась, і її досить зрадила та чарівна зашарілість, котра раптом вкрила її обличчя.

Вона знов сперлась на мою руку і ми направились до хатинки. Красуня йшла дуже близько коло мене, та, звертаючись до мене, нахилялась так, щоб її лоно зовсім спіралось на мою руку, — надзвичайно вищукане положення, яке могло б стурбувати кожного, крім мене; я чудово відчувала його міцний та чистий контур і приємну теплоту; крім того я змогла помітити прискорене хвилювання його, яке, чи було воно удаване, чи справжнє, не було від того менш лесливе та привабливе.

Ми підійшли так до дверей хатинки, які я відкрила ударом ноги; я ніяк не чекала побачити того, що впало мені до очей.

Я гадала, що стіни халупки вкриті очеретом, що на долівці лежить рогожка та що там стоїть кілька лавок для відпочинку: — нічого подібного.

Це був умебльований з усією можливою елегантністю будуар.

Над дверима та понад дзеркалами були представлені найгаянтиші сцени з Овідієвих Метаморфоз: Сальмаціс і Гермафродит, Венера й Адоніс, Апольон і Дафне, та інші мітольотічні кохання, намальовані одною ясно бузковою фарбою; — простінки були оздоблені дуже присмно вирізьбленими рожевими прикрасами та маленькими стокротками, в котрих, що виявляло тонкий смак, були позолочені тільки серця, а посріблене листя. Срібний шнур обводив усі меблі та виявляв найніжнішу, яку тільки можна побачити покрасу, що на диво добре повинна була відзначати білизну та блиск шкіри; на камінні, на консолях та на етажерках знаходилась тисяча чарівних рідких річей, тут же стояли роскішні крісла, *chaises longues* та канапи; це вистарчаюче вказувало на те, що це місце не було призначене на дуже суворі заняття, і що певно тут себе не висناжували ними.

Гарний, прикрашений мушлями годинник, поставлений на пишно інкрустовану підставку, був напроти венеціянського дзеркала та одсвічувався в нім сяючими й дивними відблисками. Проте він спинився, немов було зовсім зайвою

річчю відзначувати години в цьому місці, призначенному на те, щоб про них забувати.

Я сказала Розеті, що мені подобається ця витонченість роскоші, що я знаходжу дуже гарний смак у хованні найбільшої вишуканості під виглядом простоти й що я дуже похваляю, коли якась жінка має вишивані спідниці та вкращені мережевом сорочки під зверхнім убраним з простого полотна; це делікатна увага до коханця, якого вона має або може мати, за котру не знати як їй дякувати, і що безперечно значно ліпше покласти діамант до горіху, ніж горіх до якоїсь золотої скриньки.

Щоб довести, що вона поділяє мій погляд, Розета трохи підняла свою сукню та показала мені край своєї, дуже пишно вишиваної величими квітами та листвою, спідниці; тільки від мене залежало бути допущеною до таємниці найбільших внутрішніх роскошів; але я не мала охоти подивитися, чи величність сорочки відповідала пишності спідниці: дуже можливо, що її роскіш була не менша.

Розета спустила складку своєї сукні, сердита, що не показала більше.

Проте ця вистава прислужилася їй, бо вона змогла показати початок досконало довершених літок, які давали найкращі уяви про дальнє підімання.

Ця нога, яку вона виставляла наперед, щоб краще випростати свою спідницю, була справді

дивовижно тонка та граціозна, в своїх панчохах з перлового коліру шовку, дуже добре підібралих та натягнених, а малесенька, вкрашена бантом стрічок папська пантופля з корком, що її довершувала, нагадувала скляну пантопельку, яку взувала Сандрільон. Я зробила їй з цього приводу дуже ширі компліменти, її сказала, що ніколи не бачила гарнішої ноги її меншої ніжки, і що я не думаю, що взагалі їх можна мати кращі. На це вона мені відповіла з отвертістю та дуже чарівною її дуже дотепною ширістю:

— Це так.

Потім вона підійшла до зробленого в стіні панно, виняла звідтіль одну чи дві пляшки лікеру та кілька тарілок варення і ласощів, поклада все це на маленький круглий столик та сіла коло мене на досить вузький dormez, так що я, щоб не було дуже неизручно, була змушена покласти свою руку позаду її стану. Що вона мала вільні обидві руки, а я могла рухати тільки лівою, вона сама мені наливала пити та накладала овочі й солодощі на мою тарільку; хутко, побачивши, що я досить неизручно з тим управляюсь, вона навіть сказала мені:

— Ну ж бо, лишіть це; я вам даватиму до дьяба, мала дитинко, бо ви не вмієте, як слід, їсти сами.

І вона сама піднесла мені шматочки до уст

та змушувала ковтати їх скорше, ніж я того хотіла, штовхаючи їх своїми гарними пальчиками, зовсім так, як це роблять пташеняткам, яких відгодовують; вона дуже з цього сміялася.

Я не змогла собі заборонити повернути її пальчикам той поцілунок, котрий вона перед тим дала долоням моїх рук, і наче, щоб мені завадити, а вдійсноти, щоб надати мені можливість сильніш прикладти свій поцілунок, вона два або три рази легенько вдарила по устах відворотом своєї ручки.

Вона випила дві чи три чарочки барбандського лікеру з шклянкою канарського вина, а я приближно стільки само. Звичайно, це не було багато; але цього було досить, щоб звеселити двох жінок, звичних пити тільки ледви розведену вином воду.

Розета все більш притулялась, схиляючись на спину, та дуже закохано спіралась на мою руку.

Вона скинула свій плащик і було видко початок її напруженого та міцного, завдяки цій її зігнутій позі, лона; — його відтінок був надзвичайно ніжний та чаруючо прозорий; форма — витонченості і в той же час дивовижної міці. Я якийсь час дивилася на нього з безконечним хвилюванням та приємністю і мені прийшла ця думка, що чоловікам більш щастливо в їх коханнях, що ми даємо їм до володіння най-

кращі скарби, і що вони не мають нічого подібного, щоб могли нам запропонувати.

Яка це мусить бути насолода перебігати своїми устами по цій такій тонкій та такій блискучій шкірі, по цих так роскішно округлих контурах, які наче йдуть назустріч поцілункові та кличутъ його! по цьому атласному тілу, по цих хвилястих лініях, котрі огортають одну одну, по цьому шовковистому волоссі, якого так солодко доторкатись; які невичерпані спонуки до насолод, котрих ми не маємо в чоловіках!

Наши жіночі голублення можуть бути тільки пасивні, а між тим більша втіха давати, ніж одержувати.

Ось заміти, котрих би я певно не поробила торік, а я ж чудово могла дивитись на всі можливі лона та плечі, не турбуючись про те, чи вони гарної чи негарної форми; але від часу, як я скинула убрання моего полу й живу з молодими людьми, в мені розвинулось почуття, котре було мені невідоме: — почуття краси. Жінки звичайно позбавлені цього, не розумію чому саме, бо одразу здавалось би, що й вони всілі, навіть ліпше за чоловіків, судити про неї; — але що це як-раз вони володіють нею і що знання самого себе, це найважче знання на світі, не диво, що вони в ній нічого не тямлять.

Звичайно, коли якась жінка вважає гарною

якусь іншу, можна бути певним, що ця остання дуже погана, і що жаден чоловік не зверне на неї уваги.

Навпаки, всі ті жінки, котрих красу та ірацію вихваляють мужчини, вважаються одноголосно всією враною в спідниці отарою огидними та манірними; це безконечний крик та лемент, коли про них говорять. Коли б я була тим, чим здаюсь, то, вибіраючи собі коханку, я не брала б собі іншого критерія: осуд жінок являвся б для мене вистарчаючим посвідченням краси.

Тепер я люблю й розумію красу; одіж, котру я ношу, відділяє мене від моого полу та позбавляє мене всякого роду суперництва; я навіть встані судити краще, ніж хто інший.

Я вже не жінка, але я ще не чоловік, і жадоба не засліпить мене до того, щоб я приняла манекени за ідоли; я бачу холодно та без упереджень за або проти і мое становище таке незацікавлене, яке тільки загалом може бути.

Довжина та витонченість вій, прозорість висків, ясність сочкі, визерунки вуха, тон та якість волосся, шляхетність ніжок та ручок, більш або менш вільне приладження ніг та кистей рук, тисяча річей, на які я не звертала уваги, котрі створюють справжню красу та доводять чистоту раси, провадять мною в моїх оцінках та ніяк не дають мені помилитись.

Я гадаю, що кожен міг би з заплющеними

очима згодитись на жінку, про котру б я сказала: — Справді, вона гарненька.

В силу зовсім природного наслідку я тепер значно краще розумію картини, ніж раніш і хоч я маю тільки дуже поверхову уяву про справжніх вчителів та майстрів, було б дуже важко змусити мене приняти якийсь кепський твір за гарний; в цій науці я почуваю дивне та глибоке чарування; бо, як і всяку річ на світі, моральну й фізичну красу необхідно вивчати, їх неможна пізнати одразу ж.

Але вернемось до Розети; від цеї теми до неї, це не важкий перехід, це дві уяви, які викликають одна одну.

Як я сказала, красуня схилилась на мою руку, а голова її спіралась на мої плечі; зворушення відтінювало її гарне лице ніжним рожевим кольором, який чудово збільшував темно чорний, маленької, кокетово накладеної, мушки; її зуби сяяли крізь посмішку, подібні до краплинок дощу на пелюсточці маку, а її наполовину знижені вії ще збільшували вохкий блеск її великих очей; — промінь світла грав тисячу металевих сяйв на її шовковистому й муаровому волоссі, якого кілька кучерів розплелось та спадало, немов якісь непередбачені риси на малюнку, здовж її округлої та пухкої шиї, ще більш віданчаючи тим її теплу близну; кілька маленьких, рухливіших за інші, волосинок, відокремлювалось від усіх останніх

та згорталось у примхливі спіралі, поволочені дивними відсвітами, які, коли їх пронизувало світло, приймали всі відтінки призми: — здавалось, що це ті золоті нитки, котрі окружають голови дів на старовинних картинах.

Обидві ми лишались мовчазні і я з цікавістю слідкувала, попід перламутровою прозорістю її висків, за її маленькими синіми жилами та легкою її ледви помітною рискою пушка на кінчиках її бров.

Красуня наче замкнулась у самій собі та колихалась у mrіях безконечної насолоди; її руки висіли здовж її тіла, такі хвилясті та такі мягкі, як розпущені шарфи; її голова все більш і більш схилялась назад, так ніби мязи, що підтримували її, були кимось розрізані або заслабкі, щоб її піддерживати. Вона сковала свої обидві малесенькі ніжки під свою спідницю та нарешті цілком згорнулась у кутку канапки, на котрій я сиділа так, що, хоч ця була й дуже вузенька, але на протилежному боці лишалось ще велике порожнє місце.

Її легке та гнучке тіло розпласталось на моєму, як віск, і перейшло, оскільки можливо вірно, весь його зовнішній обрис: — вода не просякла б точніш усіх згибів ліній.

Притулена так до моого боку, вона мала вигляд тої подвійної риси, котру малярі додають до свого малюнку з боку тіни, аби зробити його гладчим та більш вгодованим.

Ці хвилювання та ці оповивання може мати тільки закохана жінка.

Плющ та лоза, — їм дуже далеко до цього.

Ніжна теплота її тіла переймала мене крізь мов убрання; навколо неї сяяли тисячі магнетичних джерел; здавалось ціле її життя перейшло до мене та цілковито її полишило. З хвилини на хвилину вона конала, вмірала, схилялась все більше й більше: на її блискучім чолі, мов перли, зявився легенький піт; її очі ставали вохкі і двічі або тричі вона робила такий рух руками, наче хотіла їх заховати; але на півдорозі її стомлені руки знов упали на коліна і вона не змогла цього досягти; — велика сльоза вийшла в берегів її вік та покотилася по її палаючій щоці, де хутко висохла.

Мое становище ставало дуже незручне та досить кумедне; — я почувала, що мабуть маю надзвичайно йолопський вигляд і це мене страшно дратувало, хоч і не в моїй силі було приняти якийсь вигляд інший, ніж цей.

Підприємчиве поступування було неможливе, а це ж було єдино пристойне. Я була занадто певна, що не матиму спротиву й тому не могла на нього рішитись і по правді я вже не знала, з якого дерева зробити мені стрілу. Говорити чесності та деклямувати якісь мадригали, це могло б придатись на початку, але ніщо не здалось би мізернішим на тому

ступні, якого ми вже досягли; — підвєстись і вийти, це було б найгірша грубість; а до того ж я не ручусь, що Розета не зробила б як Пютіфар та не утримала б мене за край моого плаща. — У мене не було б жадного доброчинного мотиву, щоб їй пояснити мій спротив; і ще, признаюсь, хоч як це соромно, ця сцена, при всім її двозначнім для мене характері, мала якусь певну чарівність, котра мене притягала до себе більш, ніж це б було слід; це палке бажання розпалювало мене своїм полулям і я справді зlostилася, що не всилі його задовольнити: я навіть жадала бути чоловіком, яким я лише здавалась, аби увінчати це кохання і я дуже жаліла, що Розета помилилася. Мій подих прискорювався, я почувала, як червонощі починали вкривати мов обличчя і я була зовсім не менш стурбована за мою бідну закохану.

Уява про схожість полу помалу зникала, й лишалась тільки неясна уява насолоди; мої погляди затуманювались, мої уста трепетали, і коли б Розета була не тим, чим вона була, а якимсь каваліром, вона б безперечно взяла мене дуже легко. Врешті, не в стані більш витримати, вона раптом встала, зробивши якийсь конвульсивний рух, і почала з великою жвавістю ходити по кімнаті; потім зупинилася перед дзеркалом і поправила кілька пасм волосся, яке втратило свою складку. Під час її прогу-

лянки я мала дуже жалюгідний вигляд і не знала, як себе поводити.

Вона зупинилася передо мною і, здавалось, розмислювала.

Вона подумала, що мене втримувала тільки скажена соромливість, що я була більшим школяром, ніж вона це зпочатку думала.

Не тямлючи, що робить, доведена до крайнього ступіння любовного роздратування, вона захтіла спробувати найвищого засобу, поставити все чисто на карту, з ризиком програти партію.

Вона підійшла до мене, і, швидче за блискавку, сіла мені на коліна, обняла своїми руками мою шию, хрестила їх позаду моєї голови і своїм устами шалено притиснулась до моїх уст; я почувала, як її напівголе та бунтливе локо стрибало біля моїх грудей, а її пальці корчились у моєму волоссі.

Тремтіння пробігло здовж усього моого тіла, кінчики моїх грудей піднеслись.

Розета не лишала моїх уст; її уста обгортали мої, її зуби штовхали мої зуби, наші подихи змішувались.

Я відхилилася на одну мить і двічі чи тричі повернула голову, щоб уникнути поцілунку; але непереможна принада · примусила мене піддатись вперед і я повернула їй поцілунок майже такий самий запальний, який вона мені дала. Я не знаю, до чого б це все довело, як би за

дверима не почулось голосне гавкання та та-
кий шорох, ніби шкрябали ноги. Двері подались
і до хати, дзвякаючи та стрибаючи, вбіг гарний
білий хорт.

Розета вненацька підвелається і одним скоком
кинулась у другий край кімнати: гарний, білий
хорт жваво та весело плигав біля неї та на-
магався досягти до її рук, щоб їх полизати;
Розета була така схильована, що з великими
труднощами поправила свій плащик на плечах.

Цей хорт був улюбленою собакою її брата
Альсібіяд; він ніколи не розлучався з ним, і
коли бачили, що пес надходить, то можна було
бути певним, що господаръ десь недалеко; ось
це і злякало так страшенно бідолашну Розету.

І справді, через хвилину війшов і сам Аль-
сібіяд у чоботях та острогах, з канчуком у руці.

— Ал ось де ви, — сказав він, — я вас шукаю
вже цілу годину, і я певно б вас не знайшов,
як би мій чудовий Снуг не винайшов вас у
вашій схованці. — І він кинув на сестру напів
серіозний, напів веселий погляд, який примусив
її почервоніти до очей. — Очевидно ви роз-
мовляєте про якісь дуже дражливі речі, що
заховались у такі глибокі самітності? — ви
певно балакали про теольгою та подвійну при-
роду душі!

— О! Боже ж мій — ні; ми займались да-
леко не такими високими річами: ми їли ті-
сточка та розмовляли про моди; ось і все.

— Ну! Цьому я зовсім не вірю; ви маєте такий вигляд, ніби глибоко занурились у якісь сентиментальні дісертації; але, щоб розвіятысь від ваших туманних розмов, вам, я гадаю, буде не зле проїхатись зо мною на конях. Я маю нову кобилу, яку хочу випробувати. Ви також погарцюєте на ній, Теодоре, і ми побачимо, чи можна що з неї зробити.

Ми вийшли всі троє разом, він узяв мене попід руку, я подала руку Розеті: вирази наших облич були дивовижно ріжні. Альсібіяд мав розмисляючий вигляд, я — цілком вільний, Розета — надзвичайно незадоволений.

Альсібіяд прийшов дуже впору для мене й дуже невпору для Розети, яка таким способом загубила, або думала, що загубила, всі плоди своїх вчених наступів та вмілої тактики. Треба було все починати знову; — ще чверть години і, чорт мене візьми, як-що я знаю розвязку, яку могла мати ця пригода, — я ж не бачу жадної можливої...

Може бути, було б краще, як би Альсібіяд не зявився як-раз у цю небезпечну хвилину, як *deus ex machina*: — тоді треба було б скінчити так чи інакше.

Під час цієї сцени я двічі чи тричі ледви було не призналася Розеті, хто я така, але острах, що мене приймуть за авантурницю та що моя таємниця стане всім відома, затримав на моїх устах слова, що готові були вже вилетіти.

Подібний стан справ не міг продовжуватись. Мій одїзд був єдиним способом, що міг цілком перервати цю безвихідну інтригу; отже за обідом я офіціяльно повідомила, що виїзжаю у найближчий день.

Розета, що сиділа біля мене, ледви не зомліла, коли почула цю новину, і впустила свою шклянку. Раптова блідість вкрила її вродливе обличчя; вона кинула на мене болісний, повний докорів погляд, який схвилював та зворушив мене майже так само, як була зворушена вона.

Тітка підняла свої старі зморщені руки з рухом тяжкого здивування, і своїм тоненьким голосом, який дріжав ще більш, ніж завжди, сказала мені:

— Ax! мій любий пане Теодоре, ви хочете нас так лишити? Це не добре; вчора ви ще зовсім не мали бажання йхати. — Курієр не приходив: отже ви не одержали листів і не маєте ніякого приводу. Ви вже подарували нам ще пятнадцять днів, а тепер ви їх знов одбираєте; справді, ви не маєте на це права: подарованої речі неможна взяти назад. — Ви бачите, яку міну робить Розета її як вона на вас гнівається; я попереджаю вас, що також буду гніватись на вас принаймні так само, як вона, і що я зроблю до вас таку саму страшну міну, а міна шестидесятивосьми років значно жахливіша, ніж міна двадцяти трьох. Бачите, на яку небезпеку ви добровільно наражаєте себе: — на злість тітки

та небоги, і все це зза — не знаю якої там примхи, яка вас зненацька зовсім невчасно вхопила.

Міцно стукаючи кулаком по столі, Алсібіяд клявся, що він скорше забарикадує двері замку та розріже жижки моєму коневі, ніж дозволить мені виїхати.

Розета кинула на мене дружий, такий сумний та благаючий погляд, що треба було мати жорстокість тигра, який нічого не їв впродовж восьми днів, щоб не бути ним зворушеним. — Я не противилась і хоч мені це було надзвичайно неприємно, але я урочисто пообіцяла лишитись.

За цю поблажливість люба Розета охоче кинулась би мені на шию та поцілуvala б в уста; Альсібіяд узяв мою руку до своєї і так міцно струснув її, що ледви не відірвав мені рамени, зробив мої перстні з округлих — овальними та досить глибоко порізав мені три пальці.

На радощах стара втягla величезну пучку табаки.

Але Розета не могла знов цілком повеселiti; — думка, що я можу поїхати й що я маю бажання це зробити, ця думка, яка перед тим не зявлялась ще ясно в її мізку, викликала в ній глибоку мрійність. Зашарлість, зігнана в її лиця вісткою про мій відїзд, не повернулась такою жувавою, як раніш; — блідість лишилась на її лиці, а турбота в глибині її

душі. Мое поводження з нею дивувало її все більше. Після підкреслених авансів, котрі вона поробила мені, вона не розуміла приводу, який примушував мене бути таким стриманим у стосунках до неї: вона хотіла до мого одізду привести мене до остаточного зобовязання, не сумніваючись, що після цього їй буде дуже легко затримати мене на так довго, як вона цього схоче.

В цьому вона мала рацію. і як би я не була жінкою, її розрахунки були б зовсім вірні; бо, хоч і кажуть про пересичення від задоволення та про огиду, яка звичайно слідує за оволодінням, але кожен чоловік, якого душа трохи добре збудована та не безповоротно, паскудно притуплена, почуває, як його кохання побільшується від його щастя, і, дуже часто, найкращий засіб утримати готового віддалитись коханця, це віддатись йому з цілковитим забуттям.

Розета мала намір привести мене перед відїздом до чогось рішучого. Знаючи, як важко знов починати пізніше звязок від точки, на котрій її припинили, та не бувши до того ж певною, що вона зможе коли небудь зустріти мене в таких сприятливих обставинах, вона не занедбувала ніодної з нагод, які б могли трапитись, щоб змусити мене ясно висловитись та покинути ці уникливі манери, за якими я укріпилася. А що я зі свого боку мала надзвичайно рішучий намір уникнути всякої зу-

стрічи, подібної до зустрічі в сельському павільйоні, але в той же час не могла, не стаючи смішною, занадто виявляти холодність до Розети, щоб не внести до наших стосунків соромливості молоденької дівчини, я зовсім не знала, який вигляд приняти і дбала, щоб з нами завжди був хтось третій.

Навпаки Розета робила все, що могла, щоб лишитись зі мною на самоті, і часто їй це вдавалось, бо замок був досить далеко від міста й мало відвідуваний шляхтою з округи. — Цей глухий спротив дивував її та викликав у неї сум. Инколи траплялось, що вона починала вагатись та сумніватись у могутності своєї краси, і бачучи, як мало я її покохала, була недалеко від того, щоб уважати себе виродливою.

Тоді вона подвоювала увагу та кокетство і, хоч жалоба не дозволяла їй використати всієї можливості убрання, вона все ж уміла так прикрашувати та мінятися його, що кожного дня, двічі чи тричі, була все чарівніша, — а цекаже немало.

Вона випробувала все: була весела, сумна, ніжна, жагуча, запобіглива, кокетлива, навіть манірна; вона одну за другою одягала ці чарівні маски, які так добре пасують до лиця жінкам, що не знаєш більше, де справжні маски, а де дійсні обличчя; вона послідовно приймала вісім чи десять індивідуальностей, протилежних одна другій, щоб побачити, яка з них більш

мені подобається, та зупинитись на ній. Вона сама зробила мені повний гарем, у якому я повинна була тільки кипути хустку; але, цілком зрозуміло, все було безуспішне.

Такий неуспіх усіх її стратегем викликав у ній глибоке здивування.

Дійсно, вона закрутила б голову Несторові та розтопила б лід самого невинного Іполіта, а я ж ніяк не була ані Нестором, ані Іполітом: я молода, маю гордовитий та рішучий вираз обличчя, відважну розмову, і всюди, за винятком *tête-à-tête*-ів, дуже свободне поводження.

Вона повинна була думати, що всі чарівниці Тракії та Тесалії накинули мені на тіло свої чари, або що я мала вузловату голку; вона мусіла б мати погану опішію про мою чоловічу силу, яка й справді була досить мала. — Але мабуть ця думка зовсім не прийшла їй до голови і цю дивовижну стриманість вона прописувала лише бракові кохання.

Дні минали, а її справи не посувались наперед; — вона була цим помітно засмучена: постійну свіжо розцвілу посмішку на її устах замінив вираз стурбованого суму; кутики її уст, так радісно вигнуті, значно знизилися й склали міцну та серіозну лінію; кілька маленьких жилок ясніше вирисувалось на її розмякшених віках; її лиця, колись такі подібні до брескви, зберегли тільки її непомітну оксамитність. З мого вікна я часто бачила, як вона

в ранішньому убраниі переходила через квітник; вона йшла, ледви підіймаючи ноги, ніби сковзаючи, з вяло скрещеними на грудях руками, із схиленою головою, зігнута більш ніж гилька верби, що занурюється у воду, з чимсь хвилястим та ослабленим у ході, наче занадто довга драпіровка, якої край торкається землі.

В ці хвилини вона мала вигляд одної з тих античних закоханих, які опинились у владі гніву Венери і на яких з люттю нападає ця немилосердна богиня; — такою, як я собі уявляю, повинна була бути Псіхея, коли вона згубила Купідона.

В дні, коли вона не намагалась побідити мою холодність та мое вагання, її кохання мало простий, примітивний характер, який чарував мене; це було мовчазне та довірливе забуття, невинна легкість у ласках, невичерпана роскіш та повнота серця, всі скарби гарної натури, що віддаються без застережень. Вона зовсім не мала цієї дрібязковості та скупости, яка бував майже у всіх, навіть у найкраще обдарованих жінок, вона не намагалась лицемірити й спокійно дозволяла мені бачити всю величину своєї пристрасти. Її самолюбство ні на одну мить не обурювалось на те, що я не відповідала на стільки авансів, бо гордість виходить із серця в той день, у який у нього входить кохання; і як-що коли-будь, хто-небудь був справді покоханий, так це я Розетою. Вона страждала,

але не скаржилася і не сердилася, приписуючи неуспіх у своїх спробах тільки собі.

Але її блідість побільшувалась що-дня і на лицех, на цім полі битви лілєї обявили велику боротьбу трояндам; ці останні були остаточно змушені утікати; це приводило мене в одчай, але, при щирому бажанні, я могла допомогти ще менш, ніж усі останні.

Чим піжніш та прихильніш я з нею розмовляла, чим більш голубляче було мое по-воження з нею, тим глибше я вstromляла до її серця гостру стрілу неможливого кохання.

Щоб утішити її сьогодня, я наготовляла їй ще більший одчай у будучині, мої ліки отруювали її рану, хоч одночасно мали вигляд, ніби її змягчують.

У де-якій мірі я каялася в усіх приємних річах, які я їй сказала, і, почуваючи до неї надзвичайну приязнь, я б хотіла знайти засоби примусити її, щоб мене зненавиділа. Але не можна продовжувати безкористливість ще далі, бо, коли б це сталось, це певно було б мені дуже неприємно; — а проте це було б краще.

Двічі чи тричі я пробувала казати їй якісь різкости, але дуже швидко переходила до мадригалів, бо я менше боюсь її посмішки, ніж її сліз.

У цих випадках, хоч мене цілком виправдує в моїм сумлінні чесність заміру, але я більш стурбована, ніж було б треба, і визнаю чогось такого, що недалеке від гризот.

Сльозу можна висушити тільки поцілунком, і непристойно полишити цю працю хусточці, хоч би вона була з найтоншого на світі батисту; — я руйную те, що зробила, сльозу дуже хутко забуто, скоріше ніж поцілунок, і від того я маю завжди подвоєння неприємності.

Розета, яка бачить, що я відійду від неї, вперто та злиденно привязується до своєї надії, і мое становище ще більш і більш затруднюється.

Дивне почуття, яке я відчула в маленькій хатинці, і непристойний недолад, у котрий мене кинула палкість голубленъ моєї гарної закоханої, ще кілька разів поновлялись у мене, хоч і не такі буйні; і часто, сидячи біля Розети, з її рукою в моїй, чуючи, як вона говорить із своїм солодким туркотінням, я уявляю собі, що я чоловік, як вона це гадає і що, коли я не відповідаю на її кохання, це з моого боку чиста жорстокість.

Одного вечора, не знаю вже, чому саме, я опинилася сама з старою панцею в зеленій кімнаті; — вона тримала в руках якесь вишивання, бо, не зважаючи на свої шістдесят вісім років, вона ніколи не лишалась без праці, бажаючи, як вона казала, докінчiti, перед тим, поки помре, якусь меблю, котру почала й над якою робила вже дуже здавна. Почуваючи себе трохи стомленою, вона покладає свою працю та лягла на своєму великому фотелі; вона поди-

вилась на мене дуже уважно, а її сірі очі блестіли крізь її окуляри з дивною жвавістю; вона два чи три рази провела по своєму поморщеному чолі своєю сухою рукою, та, здавалось, глибоко замислилась.

Спомин часів, які вже минули й за якими вона жалкувала, надавав її обличчю мелянхолійний вираз ніжності.

Я мовчала, боючись зворушити її в її думках, і мовчання тяглось кілька хвилин; врешті вона його перервала.

— Це зовсім очі Анрі, — мого дорогого Анрі, той самий вохкий та блискучий погляд та сама постава голови, те ніжне й гордовите обличчя; — можна подумати, що це він. — Ви не можете собі уявити, до чого доходить ця схожість, пане Теодоре; коли я вас бачу, я не можу більш вірити тому, що Анрі помер; я думаю, що він тільки поїхав у довгу подорож, з котрої тепер ось врешті повернувся. — Ви зробили мені велику приємність, але й велику біль, Теодоре; приємність, нагадуючи мені мого бідного Анрі; біль, показуючи мені, яку величезну втрату я перенесла; кілька разів я приймала вас за його привид. — Я не можу звикнути до думки, що ви нас покиннете; мені здається, що я ще раз втрачаю мого Анрі.

Я сказала їй, що, коли б я могла дійсно лишатись довше, я б це зробила з приємністю, але що мое перебування протяглось уже да-

леко поза ті межі, коли воно повинно було б закінчитись; до того ж, я дуже хотіла б ще вернутися сюди, бо замок лишав у мені за- надто гарні спомини, щоб я його могла хутко забути.

— Хоч як мені неприємний ваш одізд, пане Теодоре, — сказала вона знов, продовжуючи свою думку, — тут є хтось, кому він буде ще неприємніший, ніж мені. — Ви добре розумієте, кого я маю на увазі, і мені не потрібно його називати. Я не знаю, що ми робитимемо з Розетою, коли ви відідете; але цей старий замок дуже сумний. Альсібіяд завжди на полюванні, і для молодої жінки, як вона, товариство такої немічної бідолахи, як я, не дуже забавне.

— Як-що хто мусить мати жаль, це ані ви, пані, ані Розета, але певно я; ви втрачаете мало, я — багато; ви легко знайдете чарівніше товариство, ніж моб, а більш ніж сумнівне, чи я коли-будь зможу замінити товариство Розети й. ваше.

— Я не хочу сваритись з вашою скромністю, добродію, але я знаю те, що знаю, і кажу те, що є; правдоподібно, ми довго не побачимо пані Розети в гарному настрої, бо тепер це ж ви робите дощ чи гарну погоду на її лиці. Її жалоба хутко скінчиться, і буде дійсно досадно, коли б разом із своїм останнім чорним убранням вона відмовилася і від своєї веселості; це був би дуже поганий приклад, противний усім зви-

чайним законам. Ви можете, без великих труднощів, стати на заваді цьому, і ви безумовно перешкодите цьому, — сказала стара, дуже підкреслюючи свої останні слова.

— Певно, я зробив би все, що зміг би, щоб ваша люба небога зберегла свою гарну веселість, як-що ви припускаєте, що я маю на неї такий вплив. Але все ж я не дуже добре бачу, як я можу допомогти.

— О! справді ви не добре бачите! До чого ж вам служать ваші гарні очі? Я не знала, що ви такий короткозорий. Розета вільна; вона має вісімдесят тисяч фунтів ренти, з яких нікому не потребує враховуватися, і часто зустрічаєш дуже гарних жінок, які вдвічі поганіші, ніж вона. Ви молодий, добре збудований, і, як я думаю, не одруженій; справа здається мені найпростіша в світі, як-що тільки ви не почувавте до Розети непереможної огиди; а в це важко повірити...

— Цього нема й не може бути; бо її душа варта її тіла; вона одна з тих, які могли б бути виродливі, і ніхто б цього не помічав та не менш би їх бажав від того...

— Вона могла б безкарно бути виродлива, а вона чарівна. — Це двічі мати рацію; я не сумніваюсь у тому, що ви кажете, але вона вибрала розсудливішу частину. — Що ж до неї, то я охоче відповім вам, що є тисяча осіб, яких вона ненавидить більш, ніж вас і що, як

би її багато разів запитати, вона може скінчилася б признанням, що ви їй не зовсім неподобаєтесь. Ви маєте на пальці перстень, який чудесно б їй пасував, бо у вас майже такі самі маленькі руки, як і в неї, і я майже певна, що вона з задоволенням приняла б його.

Добра пані зупинилась на кілька хвилин, щоб побачити, який вплив зроблять на мене її слова, і я не знаю, чи вона була задоволена виразом моого обличчя.

Я була страшенно замішана й не знала, що відповісти. З самого початку цієї розмови я побачила, куди хилились її натяки, і, хоч я майже чекала того, що вона сказала, але була дуже здивована та збентежена; я могла тільки відмовити; але які дійсні причини дати подібній відмові? Я не мала жадної, крім тої, що була жінкою; правда, це була чудесна причина, але як-раз це та єдина, якої я б не хотіла виставити.

Я не могла послатись на лютих, кумедних батьків; усі батьки на світі із спянілістю згодились би на подібний шлюб. Чи не була Розвета тим, чим вона була, себто гарна та добра, шляхетного роду; вісімдесят тисяч фунтів ренти нищили всякі труднощі. — Сказати, що я її не любила, було б неправдиво та нечесно, бо я дійсно її дуже кохала, більш ніж жінка може кохати жінку.

Я була занадто молода, щоб запевняти, що

звязана в іншому місці: те, що я могла найкраще зробити, так це дати зрозуміти, що я була наймолодша в родині і користь фамілії вимагала, щоб я вступила до Мальтійського ордену, й те не дозволяло мені мріяти про одруження: це спричинювало мені найбільше страждання в світі від часу, як я побачила Розету.

Ця відповідь була нічого не варта, і я це чудесно відчувала. Старої пані я нею не обдурила і вона зовсім не дивилась на неї, як на остаточну; вона думала, що я кажу так, щоб дати собі час розмислити та порадитись із своїми батьками.

Дійсно, такий шлюб був остільки вигідний та несподіваний для мене, що було неможливо, щоб я відмовилася навіть тоді, коли б я мало чи зовсім не кохала Розети; це була вдача, якої не можна було зневажати.

Я не знаю, чи тітка зробила мені цю пропозицію по підкові небоги, але я схиляюсь до думки, що Розета була тут ні при чому: вона кохала мене занадто просто й жагуче, щоб думати про щось інше крім негайноговолодіння, і одруження було певно останнім засобом, який вона б вжила.

Стара вдовиця, котра теж помітила нашу інтимність, яку вона безумовно вважала більшою, ніж було справді, вигадала увесь цей плян у своїй голові, щоб примусити мене лишитись

біля неї та замінити, оскільки можливо, її дорогої сина Анрі, вбитого на війні, з котрим вона знаходила в мене велику подібність. Їй подобалась ця думка і вона використала цю мить самітності, щоб вияснити все зі мною. З її вигляду я бачила, що вона не вважає себе переможеною та обіцяла собі хутко знов повернутись до справи, яка була мені надзвичайно неприємна.

Із свого боку, Розета зробила в ніч того ж дня останню спробу, яка мала такі значні наслідки, що треба тобі про це розповісти окремо, бо я не можу описати тобі їх у цьому, вже непомірно переповненому, листі.

Ти побачиш, які дивовижні пригоди призначила мені доля і як небо зробило мене героєм роману; я не знаю, яку мораль можна вивести з усього цього, — але життя, це не байки, воно не має наприкінці кожного розділу зритмованого повчання.

Дуже часто змисл життя у тому, що воно не є смертю. Ось і все.

Прощай, моя люба, я цілую твої гарні очі. Ти негайно одержиш продовження моєї пишної біографії.

XIII.

Теодор, — Розалінда, — я не знаю, яким ім'ям вас називати, — я вас тільки-що бачив і я вам усе ж пишу. — Як би я хотів знати ваше жіноче імя! Воно повинно бути солодке, як мед, і пурхати на устах ніжніш та гармонійніш за поезію! Я б ніколи не відважився сказати вам це, і в той же час, як би я вам цього не сказав, я вмер би.

Як я страждав, про це ніхто не знає, ніхто не може знати; навіть я сам міг би дати про це слабку уяву; слова не передають подібної туги; коли б я описував ледви вистарчаючими уявами те, що я бажав, то здавалось би, що я понівечив фрази для втіхи, що я бів себе по стегнах, щоб сказати нові, чудернацькі речі, та що я вдався в дивовижні перебільшення.

О Розаліндо! я вас люблю, я вас із запалом кохаю; чому немає слів сильніших ніж ці! Я ніколи не кохав, я нікого ніколи не обожав крім вас; — япадаю ниць, я зникаю перед вами, я хотів би примусити все створіння стати на вколошки перед моїм ідолом; ви для мене більш, ніж уся природа, більш ніж я сам, більш

ніж Господь; — мені навіть здається дивовижним, що Бог не спустився з неба, щоб зробитись вашим невільником. Там, де немає вас, усе пустельне, все мертвe, все чорне; ви єдина населяєте для мене всесвіт; ви — життя, сонце; ви — все. Ваша посмішка робить день, ваш сум — ніч; сфери слідують за рухами вашого тіла, а небесні гармонії розмірковуються з вами, о моя люба королівно! о моя гарна, зреалізована мрія! Ви вдягнені в блеск і безперестанно плаваєте в сяючих проміннях вашого світла.

Тільки три місяці пройшло з того часу, як я вас пізнав, але я кохаю вас уже дуже давно.

Ще перед тим, як я вас побачив, я знесилувався від кохання до вас; я кликав вас, я вас шукав, я приходив в одчай від того, що не стрічав вас на своєму шляху, бо я зінав, що ніколи не зможу покохати іншої жінки ніж вас.

Скільки раз ви зявлялись мені, — то у вікна таємничого замку, сумно спершились на його поруччя та кидаючи на вітер пелюстки якихось квітів, або знов, у вигляді жвавої амазонки, на вашім турецькім коні, білішім за сніг, гальопуючи по темних алєях лісу! — Це безумовно були ваші гордовиті та ніжні очі, ваші прозорі руки, ваше чудове хвилясте волосся та ваша посмішка, така чарівно зневажлива.

Тільки ви не були така гарна, бо найпалкіше та найнестриманіше уявлення, уявлення

маляра та поета, не всилі досягти цієї найвищої посзії дійсності. В вас знаходиться невичерпане джерело ґрації, завжди бючий водограй інпереможних принад: ви завжди відчинена скринька найдорогоцінніших перлів і в ваших найменших рухах, у ваших найнезначніших жестах, у ваших найбільш забутих позах ви що-хвилі розкидаєте, з царською щедрістю, неоцінені скарби краси. Коли б мягкі хвилювання обрису, коли б втікаючі риси якогось руху могли задержатись та зберегтись у дзеркалі, в люстрі, перед котрим ви проходите, вони зневажали б найбожественніші полотна Рафаеля та дивились би на них, як на вивіски якогось шинку.

Кожен жест, кожен схил голови, кожен відмінний вияв вашої краси, вирізьблюється на дзеркалі моєї душі вістрям брилянту, і ніщо в світі не змогло б знищити глибокого сліду; я знаю, на якому місці була тінь, на якому було світло, неріvnість, на котрій відсвічував промінь дня і затінок, де блукаючий відтінок зливався з мягчими кольорами шиї й лица.— Я міг би намалювати вас у вашій відсутності; ваша уява мені завжди позує.

Ще дитиною, я стояв впродовж цілих годин перед картинами старих майстрів і з жадобою розглядав їх темні глибини.

Я дивився на ці чудові обличчя святих та богинь, яких біліс, як сніг або як віск, обличчя

так знаменито визначалось на тмінному фоні, що ніби обуглилось від зіпсуття фарб; я захоплювавсь роскішю та простотою їх постаті, дивною ґрацією їх рук та їх ніг, гордовитістю та гарним виразом їх рис, одночасно таких тонких та таких міцних, величчю покривал, котрі розвівались довкола їх божествених форм і котрих пурпуруваті складки здавалось здовжувались наче уста, щоб поцілувати ці гарні тіла.

Я так уперто вдивлявся в хмару згустілого від віків диму, що мій погляд затуманювався, контури річей втрачали свою ясність, і всі ці бліді замлілі красоти оживлювало своєрідне нерухоме та мертвє життя; зрештою, я починав знаходити, що ці обличчя мають якусь неясну схожість з гарною незнаною, котру я так палко кохав у глибині свого серця; я зітхав, думаючи, що та, котру я мусів кохати, була може одна з цих, і що вона вмерла вже триста років тому. Ця думка часто до того зворушувала мене, що я готовий був плакати й я страшенно зlostився сам на себе, що не народився в шіснадцятім віці, коли жили всі ці красуні.

Я вважав, що це була з моого боку невибачлива незручність та незgrabність.

Коли я постаршав, тихий привид почав мене переслідувати ще настирливіш. Я завжди бачив його між собою та тими жінками, котрі були моїми коханками; він посміхався з кепкуючим

виглядом та висміював їх людську красу виявленням всієї своєї божественної досконалості. Він змушував мене знаходити виродливими жінок справді чарівних, які могли зробити щасливим кожного, хто не був захоплений цією коханою тінню, що в істнування її тіла я не вірив і яка була тільки передчуттям вашої краси. О, Розаліндо! який я був нещасливий завдяки вам, потім, як вас пізнав! — Коли ви захочете, ви можете отворити мені рай моїх мрій. Ви стоїте на порозі, подібна до загорнутого до своїх крил янгола охоронителя, і тримаєте його золотий ключ у ваших гарних ручках.

Скажіть, Розаліндо, скажіть, чи ви згодні на це?

Щоб жити або вмерти, я чекаю тільки одного слова від вас: чи ви його промовите?

Чи ви прогнаний з неба Апольон, чи біла Афродита, що зявляється з лона моря? Де лишили ви свою дорогоцінну коляску, котру тягнуть чотири вогнясті коні? Що ви зробили з вашої перломуцевової мушлі та з ваших дельфінів з блакитним хвостом? Яка закохана німфа влила своє тіло до вашого під час поцілунку, о гарний молодий чоловіче, чарівніший, ніж Ціпарис і Адоніс, роскішніший, ніж усі жінки!

Але ж ви жінка, ми вже не в добі метаморфоз; — Адоніс і Гермафродит уже вмерли, — і такого ступня краси не всілі тепер досягти чоловік; — бо, від часу, як уже не істнують

герої та боги, ви одні заховуєте в своїх марморових тілах, наче в грецькому храмі, дорогоцінний дар тієї форми, котрій проголосив Христос анафему, та доводите, що земля не має в чому заздріти небу; ви достойно представляєте перше божество на світі, найчистіший символ вічного єства, — красу.

Як тільки я вас побачив, в мені щось роздерлось, упало якесь покривало, відчинились якісь двері, я почув себе внутрішньо затопленим хвилями світла; я зрозумів, що мое життя передо мною, і що я, врешті, дійшов до рішаючого роздоріжжя.

Раптом прояснилися ті темні та заховані частини на-пів сяючого обличчя, які я намагався розглянути в тіни; потемнілі кольори, котрі танули в глибині картини, злегка освітлилися; ніжне рожеве світло пробігло по трохи позеленілому ультрамарині далечини; дерева, котрі творили тільки неясні сілюети, почали вирисовуватись ясніш; вкриті росою квіти вколошли блескучими крапками потаємну зелень дернини. Я побачив на кінці гиляки бузини снігура з його червоними грудьми, маленького білого крілка з рожевими очима та прямими вухами, що висовувє свою голову в між двох паростів чебриця та проводить своею лапкою по своїй мордочці, і боязного оленя, який надходить напитись із джерельця та відсвічується у воді своїми рогами.

Від того ранку, коли сонце кохання піднеслось над моїм життям, все змінилось; там, де в тіні миготіли ледви означені форми, що ставали завдяки своїй непевності страшні й жахливі, там з вишуканістю вирисовуються купи розквітлих дерев, там закруглюються в ґраціозні амфітеатри пригорки, срібні палаци, з ґанками, наповненими вазами та статуями, купають свої піdnжоки в блакитних озерах і наче плавають між небесами; те, що в темряві я приймав за велітенського дракона з крилами, озброєними в кігті, який повзав поночі своїми лускуватими лапами, це тільки фелука з шовковим вітрилом, з пофарбованими та позолоченими веслами, повна жінок та музик а цей страхітний краб, який, здавалось мені, ворушить понад моєю головою своїми кліщами та клешнями, це тільки пальма в формі віяла, якої вузьке та довге листя ворував нічний вітерець.

Мої химери й мої помилки щезли: — я кохаю.

Не надіючись коли-будь вас знайти, я обвинувачував свою мрію в брехні і страшенно лаяв долю: — я казав собі, що зовсім збожеволів, коли шукаю подібного образу, або що природа дуже неплідна, а Творець дуже неспритний, що не всілі зреалізувати простої уяви моого серця. — Прометей мав цю шляхетну пиху, що хотів зробити людину та суперничати з Богом; я, я створив жінку й гадав, що в кару

за мою сміливість завжди невдоволене бажання гризтиме мою печінку, як той яструб; я чекав, що буду закутий у ланцюги з діамантів на якісь вкритій снігом скелі на березі дикого Океану, — але гарні морські німфи з довгим зеленим волоссям, підносячи понад хвилями своє біле та загострене лоно та показуючи сонцю своє зовсім вожке від сліз моря перломутрове тіло, ці німфи не зявлялись би спертись на беріг, щоб розмовляти зі мною та мене втішати у моєму горі, як це є в песі старого Есхіля.

Такого зовсім не сталося.

Ви зявилися і я мусів дорікати своїй уяві за її неміч. Моя турбота не та, котрої я боявся, коли гадав, що вічно буду здобичю уяви на безплідній скелі: але від того я не менш страждав.

Я побачив, що ви дійсно існуєте, що в цьому мене не обдурили мої передчуття; але ви зявилися мені з двозначною та страхітною красою сфінкса. Подібно до таємничої богині Ізіди, ви були огорнуті в покривало, котрого я не смів піdnяти, бо боявся впасти від того мертвим.

Коли б ви знали, з якою задиханою та неспокійною увагою, під зовнішньою розвіяністю, я пильнував та слідкував за вашими найменшими рухами! Ніщо не ховалось від мене; як палко дивився я на те, що було помітно від вашого тіла, від шиї та ручок, щоб спробувати виявити ваш пол! Ваші руки були для мене

предметом глибоких дослідів і я можу сказати, що знаю їх найменші складки, найнепомітніші жилки, найлекшу ямку; коли б ви були сховані від голови до ніг під найнепропускнішим доміно, я й тоді пізнав би вас, тільки побачивши ваші пальці. Я аналізував хвилювання вашої ходи, вашу маніру ступати, підймати своє волосся; я намагався впіймати ваш секрет у вивченні вашого тіла.

Особливо слідкував я за вами в години втоми, коли кости наче витягнуті з тіла, а члени слабіють та згинаються, немов розвязані, — щоб побачити, чи не виявиться сміливіш у цім забутті і в цій млости жіноча риса. Ніколи ніхто не вивчав кого-будь так палко, як я вас.

В цім спогляданні я забувався впродовж цілих годин. Тоді, віддалившись до якогось кутка залі, з книгою в руках, котрої я не читав, або сховавшись за франку моєї кімнати, коли ви були у своїй і жалюзі вашого вікна були підняті, я, перенятий чудовою красою, котра розповсюджується навколо вас та творить біля вас немов якусь сяючу атмосферу, я говорив сам собі: „Безперечно, це жінка“; — потім, зненацька, сміливий та різкий рух, чоловіча вимова або якийсь жест, протягом хвилини руйнував мою крихку будову можливостей, і я знов віддавався своїм первісним сумнівам.

З натягнутими вітрилами плив я по безмежному океані закоханої мрійності, а ви при-

ходили за мною, щоб піти зо мною вправлятись у фехтуванні чи грати в мяча; молода дівчина, перетворившись у молодого каваліра, наносила мені страшні ударі палицею, вибивала в мене з рук рапір так швидко і з таким хистом, як найкраще вправлений у фехтуванні задирака; кожної хвилини дня я мав якесь подібне розчарування.

Я хотів наблизитись до вас, щоб вам сказати: „Моя дорога красуне, я ж вас так палко кохаю“, — і я бачив, як ви ніжно схиляєтесь над вухом дами та казали їй крізь її волосся купу мадрігалів та компліментів. — Яке ж було мое становище? — Або якась жінка, котру я, в своїй дивній заздрості, розшматував би живу з найбільшою на світі насолодою, спіралась на вашу руку, тягла вас у бік, щоб довірити вам, не знаю які, дитинячі секрети, та цілі години тримала вас у якомусь заглибленні вікна.

Я скаженів, бачучи, що з вами розмовляють жінки, бо це змушувало мене вірити, що ви чоловік, а як би ви ним були, я переніс би це тільки з безконечним болем.

Коли до вас наблизялися вільно та дружньо чоловіки, я ставав ще більш заздрісний, бо я думав про те, що ви жінка й що може вони, як і я, запідозрюють це; я був у владі найпротилежніших пристрастей, і не здав, на чому спинитись.

Я злостиився сам на себе, я звертав до себе найтяжчі докори за те, що так збентежений

подібним коханням і що не маю сили видерти з моого серця цієї отруйної рослини, котра виросла в ньому за одну ніч, мов отруйний гриб; я вас проклинав, я називав вас моїм злим генієм; якусь хвилину я навіть гадав, що ви втілення Бельзевула, бо не міг пояснити собі того почування, що його зазнавав коло вас.

Коли я бував добре переконаний, що ви справді ніщо інше, як переодягнена жінка, мене знов занурювала в мою непевність неправдоподібність тих мотивів, якими я намагався виправдати подібну примху і я знов починав жалкувати, що та форма, про яку я так мріяв для кохання моєї душі, раптом втілилась у когось, хто належить до того самого полу, що й я; — я проклинав випадок, котрий нагородив чоловіка такою чарівною зовнішністю і, на мов вічне нещасть, дав мені його зустріти в мить, коли я вже не надіявсь побачити реалізації абсолютної ідеї чистої краси, яку я так віддавна голубив у своєму серці.

Тепер, Розаліндо, я маю глибоку певність, що ви найгарніша з жінок; я вас бачив в одіжі вашого полу, я бачив ваші плечі й ваші такі роскішні й такі чудово округлі руки. Початок вашого лона, який дозволяла злегка побачити ваша хусточка на шні, може належати тільки молодій дівчині: ні гарний мисливець Мелба́р, ні бабкуватий Бахус, обидва вони з своїми сумнівними формами ніколи не мали подібної ніж-

ности рис, такої надзвичайної тонкості шкіри, хоч вони й з Пароського мармуру та зробились блискучі від закоханих поцілунків двадцяти віків.

Я вжс не бентежуся що-до цього.

Але це не все: ви жінка й мое кохання вже не ганебне, я можу віддатись йому без гризот та здатись тій хвилі, що несе мене до вас; хоч яка велика, яка нестримана ця пристрасть, яку я відчуваю, вона дозволена й я можу в ній признаватись; але ви, Розаліндо, ви, для котрої я горів у мовчанні й що не знали величезності моего кохання, ви, котру може тільки здивує це запізнене признання, чи ж ви не ненавидите мене, чи ж ви мене любите, чи ж ви можете мене кохати? Я не знаю, — і я тримтю, і я ще нещасніший, ніж був раніш.

Хвилинками мені здавалось, що ви мене не ненавидите; — коли ми грали „Як вам подобається“, ви надавали певним частинам вашої ролі особливого вразу, який побільшував їх змисл і, так би мовити, викликав мене на пояснення.

Мені здавалось, що у ваших очах і посмішці я бачив милі обіцянки поблажливости, я почував, як ваша рука відповідала на стискання моєї.

А як-що я помилився, о Боже! ось річ, про яку я не відважуюсь думати.

Підбадьорений усім цим, спонуканий моїм коханням, я пишу вам, бо убрання, яке ви носите, мало підходить до таких признань і тисячу разів

слова спинялись на моїх устах; хоч я мав думку та тверде переконання, що розмовляв із жінкою, а все ж цей чоловічий костюм лякав мої ніжні любовні думки й заважав їм полетіти до вас.

Я благаю вас, Розаліндо, як-що ви мене ще не любите, спробуйте мене полюбити, мене, який кохав вас, не зважаючи на все, під цим покривалом, яким ви себе обгорнули без сумніву з жалю до нас; не присуджуйте решти моого життя на найстрашніший одчай та на найпохмурішу тугу; подумайте про те, що я вас із запалом люблю від часу, як перший промінь думки засяяв у моїй голові, що ви мені були призначенні заздалегідь, і що, коли я був ще зовсім маленький, ви зявлялись мені в моїх мріях з короною з крапель роси, з призматичними крилами та маленькою блакитною квіткою в руці; подумайте, що ви мета, засіб та змисл моого життя, що без вас я не більш, як порожня зовнішність, і що, коли ви загасите це полумя, яке запалили, то в глибині в мене лишиться тільки пучка пороху, тоншого та недотикального, ніж той, яким посипані самі крила смерті.

Розаліндо, ви маєте стільки рецептів, щоб вилікувати любовну хворобу; вилікуйте мене, бо я дуже хворий; дограйте вашу ролю до кінця, покиньте вбрани гарного пажа Ганімеда й простягніть вашу білу руку наймолодшому синові відважного лицаря Роулянда — з — Лісів.

XIV.

Я стояла коло мого вікна, занята тим, що дивилась, як весело розквітчувались зірки на квітниках неба; я вдихала пахощі царської борідки, які доносили до мене вміраючий вітерець.

Через відчинене вікно він згасив мою лямпу, останню, яка ще світилася в замку. Моя думка переходила в неясне маріння, і мене починала переймати якась сонливість; однаке я все ще стояла, спершись на камяні баляси; може тому, що мене зачарувала роскіш ночі, а може через лінощі та забуття.

Розета, побачивши, що у мене вже згашена лямпа, і не маючи змоги мене побачити, з огляду на велику пляму тіни, що падала як-раз на вікно, рішила мабуть що я лягла, а це й було те, чого вона чекала, щоб відважитись на останню та безнадійну спробу.

Вона тактико штовхнула двері, що я не почула, як вона увійшла й помітила її тільки тоді, коли вона вже була в двох кроках від мене. Вона була дуже здивована, що я ще не лягла; але, хутко пересиливши свій подив, вона

підійшла до мене та взяла мене за руку, назвавши мене двічі по імені:

— Теодоре, Теодоре!

— Які ви, Розето, тут, у цю годину, зовсім сами, без світла, цілком майже роздягнені!

Треба тобі сказати, що красуня мала на собі тільки нічний плащ, із надзвичайно тонкого батисту, та знамениту сорочку, обведену мере-жевами, на котру я не хотіла поглянути в день славної сцени в маленькому кіоскові парку. Її блискучі та холодні, як мармур, руки були цілковито голі, а полотно, котре вкривало її тіло — таке мяке й прозоре, що дозволяло бачити кінчики лона, подібно до цих статуй купальниць, вкритих змоченим покривалом.

— Чи це ви робите мені докір, Теодоре? чи це тільки просто ваше здивування? Так я, Розета, гарна пані, тут, у вашім власнім по-кої, а не в своєму, де повинна б бути, в одинадцять годин вечора або може в північ, без старої товаришки, без провідника, без покоївки, майже гола, в простім нічнім пенюарі; — це дуже дивно, правда? Я цим так само здивована, як і ви, і зовсім не знаю, як вам це пояснити.

Говорячи це, вона обняла мене одною з своїх рук, та тягнучи мене за собою, упала на мое ліжко.

— Розето, — сказала я їй, намагаючись виволитись, — я хочу спробувати знов запалити світло; нема нічого сумнішого, ніж темрява

в хаті; а крім того, це ж справді злочин не бачити в ній ясно, коли ви тут, та лишати себе втіхи дивитись на вашу красу. — Дозвольте мені, за помічю шматочка трута та сірничка, зробити собі маленьке сонце, яке б дало вияв усьому тому, що заховує під своїми тінями заздрісна ніч.

— Це не потрібно; я краще волію, щоб ви не бачили моїх румянців; я почуваю, що в мене зовсім палав лице, бо мені є від чого померти від сорому.

Вона притулила своє обличчя до моїх грудей; вона лишалась кілька хвилин, наче задихаючись від свого зворушення.

В цей час я машинально проводила своїми пальцями по довгих кучерях її розплетеного волосся; я підшукувала в своєму мізку який-будь порядний викрут, щоб вийти з трудного становища, але не могла його винайти, бо відступила до своїх останніх шанців, а Розета, здавалось, мала тверду постанову не виходити в кімнати такою, якою вона до неї вступила.

Її одіж мала надзвичайну невимушенність, яка не обіцяла нічого доброго. Сама я мала на собі тільки отворений халат, який дуже слабо захищав мов інкогніто, і тому була надзвичайно стурбована вислідом битви.

— Теодоре, слухайте, — сказала Розета, трохи підвівши та відслонюючи своє волосся по обох сторонах свого обличчя, оскільки я це могла

помітити при слабім свіtlі, яке зірки та дуже тоненький півмісяць, що починає сходити, кидали до кімнати, вікно котрої лишалося все ще відкрите; — спроба, яку я роблю, дивовижна; всі ганьбили б мене за те, що я її зробила. Але ви хутко відіздите, а я вас кохаю! Я не можу пустити вас так, не пояснившись із вами.

Може ви вже ніколи більш не повернетесь; може це перший і останній раз, що я вас бачу.

Хто знає, куди ви поїдете? Але куди б ви не поїхали, ви повезете з собою мою душу й мое життя.

Коли б ви тут лишались, я б не дійшла до цієї крайності. Мені б вистарчило щастя любуватись вами, чути вас, жити коло вас: я б більш нічого не вимагала. Я б заховала своє кохання у своєму серці; ви б повірили, що маєте в мені тільки добру та щиру подругу: — але цього не може бути. Ви кажете, що обовязково мусите відічати. Вам докучає, Теодоре, що я так привязана до ваших кроків, як закохана тінь, котра може тільки йти за вами й котра хотіла б злитись із вашим тілом; вам здається, не подобається завжди спостерігати за собою благаючі очі та простягнуті, щоб скопитись за вашу мантію, руки. Я це знаю, але я не можу собі заборонити робити це. — Зрештою, ви не можете на це жалітись; це ваша провінна.

Перед тим, як я вас пізнала, я була тиха, спокійна, майже щаслива. Ви приїздите гарний,

молодий, посміхнений, подібний до чарівного бога Феба. — Ви виявляєте відносно мене клопітливу турботу, найделікатніші уваги; ніколи жаден кавалір не був спритніший та галантніший. Кожної хвилини з ваших уст спадали троянди та рубіни; — для вас усе було нагодою для висловлення мадригалу, і ви вмієте найнезначніші речення обернути в чарівні компліменти.

Кожна жінка, котра б вас спочатку смертельно ненавиділа, кінчила б тим, що вас покохала б, а я, я вас полюбила від хвилини, як вас побачила. — Чому ж ви здавались потім, як були такий привітливий, таким здивованим, коли побачили, що я так вас кохаю? Чи ж це не зовсім природний наслідок? Я не якась божебільна, ані легковажна, ані маленька романтична дівчинка, котра захоплюється, коли побачить у житті першу шпагу. Я бачила світ, і знаю, що це таке — життя. Те, що я роблю, те саме зробила б кожна жінка, навіть найдоброчинніша та найсоромливіша.

Яку ви мали думку, який замір? я гадаю, що ви хотіли мені подобатись, бо нічого іншого не можу собі уявити. Так чому ж ви маєте тепер, до де-якої міри, незадоволений вигляд, що так добре в цьому встигли? Чи я може, не бажаючи того, зробила щось таке, що вам не подобалось? — Тоді прошу вас мені це вибачити. Чи ви вже не знаходите мене гарною,

чи може ви знайшли в мені якусь ваду, котра вас від мене відштовхує? Ви маєте право бути перебірливим у красі, але — або ви казали диво-вижну неправду, або я, я також гарна!

Я молода, як і ви, і люблю вас; чому тепер ви мене зневажаєте? Ви були тікі уважливі до мене, ви підтримували мене з такою незмінною дбайливістю, ви так ніжно стискали мою руку, которую я вам лишала ви підносили на мене такі тужливі повіки: як-що ви мене не любили, для чого ж було все це? Чи ж ви, може бути, мали жорстокість запалити у серці кохання, щоб зробити собі потім з нього сюжет для насміху? Ах! це було б страшне глупування, зневіря, святотатство! це могло б бути втіхою тільки для жахливої душі і я не можу подумати цього про вас, яке б непоясните не було ваше по-водження відносно мене. Яка ж причина цієї наглої зміни? Що до мене, я зовсім не бачу такої.

Яку таємницю ховає подібна холодність? — Я не можу думати, що ви почуваєте до мене огиду; те, що ви зробили, доводить протилежне, бо за жінкою до якої мають відразу, не упадають так жагучо, хоч би були найбільшими шахраями на світі. О, Теодоре, що ви маєте проти мене? що вас так змінило? що я вам зробила? — Як-що кохання, яке, здавалось, ви мали до мене, відлетіло, то мое, на жаль, лишилось, і я не можу його вирвати із свого

серця. — Пожалійте мене, Теодоре, бо я дуже нещаслива. — Зробіть хоч би вигляд, що ви мене трохи любите, й скажіть мені кілька ніжних слів; це вам не так уже буде важко, як-що тільки ви не відчуваєте до мене непереможного жаху...

В цьому патетичному місці її промови — ридання цілковито заглушило її голос; вона скрестила свої руки на моїх плечах і, в цілком відчаянній позі, притулила до них чоло. Все, що вона казала, це було зовсім справедливе, і я не могла нічого їй відповісти. Я не могла поставитись до справи — жартуючи. Це б не було пристойно. Розета не належала до тих створінь, з якими можна б поводитись так легковажно; — до того ж я була занадто зворушена, щоб змогти це зробити. Я почувала себе винною в тому, що так грава серцем чарівної жінки й відчувала найждавіші та найщиріші гризоти в світі.

Бачучи, що я нічого не відповідаю, люба дитина тяжко зітхнула й зробила рух, немов би для того, щоб підвестись, але знов упала, знесилена своїм хвилюванням; — потім вона обняла мене своїми руками, свіжість яких перейшла через мою куртку, притулила своє обличчя до моого й почала мовчки плакати.

Почуття невиснажного потоку сліз, що текли не з моїх очей, на моїй щоці, зробило на мене дивовижне вражіння.

Я не забарилась примішати до нього свої власні і це був справжній гіркий дощ, що міг спричинити новий потоп, коли б тільки продовжувався сорок день.

У цю мить місяць як-раз упав на вікно; блідий промінь впірнув до кімнати й освітив синюватим світлом нашу мовчазну ґрупу.

В своїм білім пенюарі, з голими руками, одкрытою шиєю та лоном, майже такого ж кольору як і її білизна, з своїм розвіяним волоссям та журливим виглядом Розета мала вигляд алябайстрової фігури, сидячої на могилі Мелянхолії. Що ж до мене, то я не знаю, яке я могла мати обличчя, бо поперше — себе не бачила, а друге — тут не було дзеркал, які могли б відсвітити мій образ; але я думаю, що я дуже добре змогла б позувати для статуї уособленої Нерішучості.

Я була зворушена й почала голубити Розету ніжніш, ніж звичайно; з її волосся моя рука спустилась до її оксамитової шиї, а звідсіль до її блискучих та округлих плечей, які я ніжно голубила і по тремтячій лінії яких проводила рукою. Дитина вібрувала під моїм доторканням, як клявіатура під пальцями музики; її тіло різко тремтіло та раптом підскакувало, і любовні здрігання перебігали здовж її тіла.

Я сама відчувала також якесь неясне, невиразне бажання, якого мети не могла роз-

пізнати, і велику роскіш від того, що доторкалась до цих чистих та ніжних форм.

Я лишила її плечі, та використавши розтуліну одної складки, нагло схопила в свою руку її маленьке перелякане лоно, котре шалено здрігалось, як захоплена в своєму гнізді горлиця, і від крайнього контура її лиця, до якого я доторкалась ледви чутливим поцілунком, я дійшла до її напівводчинених уст: ми лишались так де-який час.

Я не знаю, справді, чи це було дві хвилини, чи чверть години, чи годину; бо я цілком згубила розуміння часу й не знала, чи була я на небі чи на землі, тут чи де-инде, мертвa чи жива.

Міцне вино роскоші мене так спянило при першому ковткові, який я випила, що у мене зникувесь розум, який я мала.

Розета все більш і більш вязала мене своїми руками та обгортала своїм тілом; — вона конвульсивно схилилась наді мною і притискала мене до своїх голих, задихаючихся грудей; при кожнім поцілунку все життя, злавалось, скучувалось у доторкненому місці; вся ж решта тіла немов завмірала.

Дивовижні думки проходили в моїй голові; як би я не мала остраху зрадити своє інкогніто, я лишила б вільне поле для пристрасних запалів Розети, і може бути, зробила б марну та божевільну спробу надати видиму реальність

цій тіні втіхи, яку моя гарна закохана обіймала з такою жагучістю; я ще не мала коханців; і цей жвавий наступ, ці повторні ласки, зіткнення з цим гарним тілом, ці ніжні назви, розсипані в поцілунках, зворушували мене до неможливого, хоч і походили від жінки; — а потім, ця нічна візита, ця романтична пристрасть, це сяйво місяця, все це мало для мене свіжість та чарівність новини і примушувало мене забути, що, врешті, я ж не була чоловіком.

Але, зробивши велике зусилля над собою, я сказала Розеті, що вона страшенно себе компромітує, прийшовши до моєї кімнати в подібну годину й лишаючись у ній так довго, що її служниці могли помітити її відсутність та побачити, що вона провела ніч не в своїх покоях.

Я сказала це так вяло, що Розета, замісць відповіді, скинула з себе довгу, батистову мантію та черевички й сковзнула до моого ліжка як змій у чашку з молоком; бо вона уявляла собі що тільки убрання заважало мені перейти до більш певних демонстрацій і що воно було єдиною перешкодою, яка мене стримувала.

Вона думала, бідолашна дитина, що любовна година, про яку вона так старанно дбала, врешті продзвонить лля неї; але продзвонило тільки дві години ранку.

Моє становище було надзвичайно критичне, коли двері обернулися на своїх крючках й пропустили самого шевальє Альсібіяда, власною осо-

бою; він тримав в одній руці свічку, а в другій свою шпагу.

Він підійшов впрост до ліжка, відкинув ковдру і, підставляючи світло до носа спанеличеної Розети, сказав їй глузливим тоном:

— Доброго ранку, сестро.

Маленька Розета не мала сили знайти якесь слово, щоб відповісти.

— Так ось, виявляється, моя дуже люба й дуже добродіяна сестро, ви, вирішивши при вашій розсудливості, що ліжко сеньора Теодора мягше за ваше, прийшли спати до нього? чи може в вашій кімнаті ходять духи і ви подумали, що будете в більшій безпеці в цій, під охороною вище названого сеньора! — це дуже добре вигадано. — Ax! пане шевальє де Серан, ви робили ніжні очі пані моїй сестрі й думали, що на цьому справа й скінчиться! — Я вважаю, що нам не зашкодить порізати собі трохи горло, і як-що ви матимете цю гречність, я буду вам безконечно обовязаний. — Теодоре, ви зловжили приязню, яку я почував до вас, і примушуєте мене каятись у гарній опінії, яку я спершу склав про чесність вашого характеру: це зло, дуже зло.

Я не могла захищатись гідним способом; зовнішні обставини були проти мене. Хто б повірив мені, як би я сказала, як це й було в дійсності, що Розета прийшла до моєї кімнати проти моєї волі, що замісць того, щоб

хотіти їй подобатись, я робила все можливе, щоб віддалити її від себе?

Я могла сказати тільки те, що я й сказала:

— Сіньоре Альсібіяде, ми поріжемо собі все, що ви схочете.

Під час цієї розмови Розета не забарилася зомліти, згідно найсвятішим правилам патетизму; я підійшла до криштальової повної води вази, в яку була занурена стеблина великої білої троянди, що вже напів обсипалась, та кинула на її обличчя кілька крапель води, і вона дуже хутко прийшла до себе. ;

Не зпаючи, як себе поводити, вона сковалась у проході й закутала свою гарненьку голову до ковдри, мов птах, що улаштовується спати.

Вона так зібрала до себе простирадла та подушки, що дуже важко було розпізнати, що було під цією купою; тільки кілька приємних зітхань, що розносілись час від часу, могли допомогти вгадати, що це була молода розжалоблена грішниця або принаймні надзвичайно розлючена жінка, яка сердилась, що була грішницею тільки по наміру, а не справді; таке було з бідолашною Роветою.

Її брат, не турбуючись більш сестрою, знов почав діяльго і сказав мені солодким голосом:

— Власне, це не обовязково необхідне зараз же перерізати один другому горло; це крайній спосіб, який ми ще завжди встигнемо

вжити. — Слухайте: — ми маємо нерівні сили. Ви дуже молодий і значно слабший від мене; як-що ми будемо битись, я вас убю або без сумніву покалічу, — я б не хотів вас ні вбити, ні знівечити, — це шкода; Розета, яка є там під ковдрами і не каже ані слова, буде за це на мене сердитись усе життя: бо вона, ця люба маленька горлиця, коли на неї ще находить, злопамятна й зла як тигриця. Ви не знаєте цього, ви її принц Галяор і знаєте тільки її чарівних ніжностей. Розета вільна, ви також; видно, ви не непримиримі вороги; її удовство хутко кінчиться; і справа може дуже добре полагодитись. Одружітесь з нею; вона не матиме потреби повернутись спати до себе, а я таким чином буду звільнений від обовязку зробити її вас піхву для моєї шпаги, що не буде пріємне ні для вас, ні для мене... Що ви про це думаете?

Я мабуть страшенно скривилась, бо те, що він мені пропонував, було менш придатне до виконання, ніж усе останнє в світі; я б скорше пішла по стелі на чотирьох лапах, як мухи, або дістала б сонце, не беручи лавки, щоб підвістись до нього, ніж зробила б те, що він мені казав, а про те ця його остання пропозиція була безумовно пріємніша за першу.

Він, здавалось, здивувався, що я не згожуюсь із захопленням, — і ще раз повторив те, що сказав, щоб наче дати мені час відповісти.

— Бути з вами в рідні, це було б найбільшою для мене честю, на яку я б ніколи не відважився претендувати: я знаю, що побратись з Розетою надзвичайне щастя для молодого чоловіка, який ще не має ні місця, ні ваги у світі, і що найславетніші вважали б себе зовсім щасливими; а проте, я можу тільки настоювати на своїй відмові, і, коли вже я маю свободу вибору між поєдинком та шлюбом, я краще волію поєдинок. Це дивний смак і небагато людей його мали б, але все ж це мій смак.

Тут почулось найтужливіше ридання на світі й Розета висунула свою голову зпід подушки, але побачивши мій безпристрасний рішучий вигляд, зараз же знов її заховала, як слімак, якого вдарили по ріжках.

— Це не тому, що я не люблю пані Розети, я її безконечно люблю, але я маю такі причини на те, щоб неодружуватись, які ви б сами знайшли вповні вистарчаючими, як би я міг їх вам сказати. До того ж, справи зайшли зовсім не так далеко, як то можна б подумати по зовнішності; крім кількох поцілунків, які можуть бути пояснені й виправдані жвавою приязню, між нами нема нічого, в чому б не можна було признатись; доброчинність вашої сестри безумовно найнепорушніша та найчистіша в світі. — Я був обовязаний дати це свідоцтво. — А тепер, коли і де ми бємось, пане Альсісіяде?

— Тут, зараз жс, — скрикнув Альсібіяд, пяний від лютості.

— Чи ж ви подумали? Перед Розетою!

— Виймай шпагу, негіднику, або я тебе вбю, — продовжив він, витягуючи свою та вертючи нею навколо своєї голови.

— Вийдемо принаймі з кімнати.

— Як-що ти не почнеш оборонятись, я приколю тебе до стіни, як кажана, мій гарний Селядоне, і тоді, скільки б ти не бив крилами, ти не зможеш визволитись, попереджаю тебе.

— І він кинувся на мене з піднятою шпагою.

Я витягла свій рапір, бо він би зробив те, що казав, і, спершу, я тільки відбивала його напади.

Розета зробила надлюдське зусилля й кинулась між обидві шпаги, бо обидва бойці були їй рівно дорогі; але сили зрадили її і вона без памяти покотилася до ліжка.

Наші шпаги блискали та творили брязкіт ковадла, бо невелика площа, котру ми мали, змушувала схрещувати наші шпаги дуже зблизька.

Двічі або тричі Альсібіяд ледви було не зранив мене, і, коли б я не мала чудового вчителя фехтування, мое життя було б у найбільшій небезпеці; бо він мав дивний хист та величезне вміння. Щоб мене досягти, він спробував усіх хитрощів та прийомів. Скаженілий, що не може цього досягти, він двічі чи тричі був під ударом! я не захотіла цим скористатись;

але він знов вертався до нападу з таким за-пеклим та диким запалом, що я була таки змушеня використати його помилки; а крім того мене спяняли цей брязкіт та ці літаючі блискавки сталі. Я не думала про смерть, я не мала найменшого остраху; це гостре й смертельне вістря, котре що-хвилі заявлялось перед моїми очима, не робило на мене більшого враження, ніж коли б я билася рапирами з тупими кінчиками; однаке мене обурювала брутальність Альсібіяда, а почуття моєї цілковитої безвинності збільшувало це обурення. Я хотіла тільки злегка зранити йому руку або плечі, щоб змусити випустити з рук шпагу, бо я даремно намагалась її у нього вибити. — Він мав залину кістку руки, і сам чорт не зміг би цього зробити.

Нарешті він наніс мені такий різкий й такий зручний удар, що я змогла його відбити тільки на половину; він продер мій рукав, і я почула на моїй руці холод заліза; але він мене не поранив. Тоді мене охопила злість, і, замісць оборонятись, я заатакувала його в свою чергу. Я не думала більш про те, що це був брат Розети і кинулась на нього як на свого смертельного ворога. Використавши помилкове положення його шпаги, я нанесла йому такий влучний удар у бік, що він вимовив — о! — та впав на спину.

Я думала, що він мертвий, але в дійсності

він був тільки зранений, а його падіння було наслідком незручного кроку, який він зробив, пробуючи одбитись.

Я не можу тобі висловити, Граціозо, почуття, якого я зазнала; певно, не важко було догадатись, що вдаряючи тіло тонким та гострим вістрям, в ньому проколюють діру, з якої присне кров. Але тоді, коли я побачила, як по куртці Альсібіяда побігли червоні цівки, я була цілком прибита.

Безумовно, я не думала, що з нього по-сиплються висівки, як з розірваного живота ляльки; але я знаю, що ніколи в житті я не зазнавала такого великого здивування, і мені здавалось, що зі мною трапилось щось нечуване.

Нечуваним було не те, що, як мені здавалось, кров текла з рані, але те, що це рана була нанесена мною й що молода дівчина моого віку (я ледви не написала молодий чоловік, так добре я перейнялась мобю ролею) кинула на підлогу здорового, досвідченого у фехтуванні капітана, яким був сіньор Альсібіяд: — все це за злочин спокуси та відмови одружитись з надзвичайно багатою та дуже чарівною жінкою.

Я дійсно була в жахливому затрудненні, в зомлілою сестрою та братом, якого я вважала мертвим, та з самою собою, яка дуже недалеко була від того, щоб зомліти або вмерти, подібно до першої, чи до другого.

Я повисла на шнур давінка та дзвонила

так, що могла збудити мертвих, аж доти, доки він не опинився відірваний у мене в руках; лишаючи зомлілій Розеті та порізаному Аль-сібіядові клопіт пояснення справи слугам та старій тітці, я пішла просто до стайні.

Повітря зараз же заспокоїло мене; я вивела свого коня, сама осідала та загнуздала його, впевнилась, чи добре тримається підпруга, чи в гарному стані вузечка; на однакову довжину спустила стремена, підтягла трок на одну зарубку; коротко кажучи, я наділа на нього всю збрюю з увагою, в таку мить принаймні, дивовижною та після так закінченого поєдинку, з цілком незрозумілим спокоєм.

Я сіла на коня й переїхала парк по стежці, яку я знала. Гильки дерев, усі обтяжені росою, хльоскали мене та зрошували мені обличчя; можна було подумати, що старі дерева простягали руки, щоб мене затримати та зберегти для кохання їх пані.

Коли б я була в іншому настрої чи трохи забобонна, то лише від мене залежало б повірити, що це стільки примар, які хотіли мене схопити й які показували мені кулаки.

Але в дійсності, я не мала жадної думки, ні одної, ні другої; якесь оливяне приголомшення, таке сильне, що я ледви задержувала свідомість, тяжило мені на мізок, як занадто вузький шолом; мені здавалось тільки, що я тут когось убила й через це мусіла виїхати.

До того ж мені страшенно хотілось спати, може тому, що вже було дуже пізно, може тому, що після шалених хвилювань цього вечора зявилається фізична реакція й я була стомлена тілом.

Я досягла маленького підвісного ходу, який виходив на поля й який мені показала Розета під час наших прогулянок. Я злізла з коня, доторкнулась до цвяшка й штовхнула двері; знов сіла на коня, після того, як провела його через хід, і погнала його гальопом аж до великого шляху, який веде до С***, куди я й приїхала на світанку.

Ось дуже вірна та дуже докладна історія моєї першої щасливої пригоди та моого першого поєдинку.

XV.

Було п'ять годин ранку, коли я віхала до міста.

Мешканці починали висовувати свої носи у вікна; браві тубольці показували з-за своїх вікон свої добродушні обличчя, над якими підносились піраміdalні нічні ковпаки.

При ступанні моого коня, котрого підкови грюкали по нерівному та каменистому бруку, з кожної димниці вилазило товсте, на диво червоне обличчя та шия недбало вдягнених місцевих Венер, які виснажувались у згадках про це незвичайне появлення в С*** подорожнього в подібну годину та в подібному вбрани, бо я була вдягнена дуже легко та в костюм що найменш підозрілий. Я попрохала маленького хлопчика, з волоссям аж до очей, який підіймав у повітря свою голову пуделя, щоб краще мене роздивитись, — вказати мені готель; за працю я дала йому кілька су та добросовісний удар нагаєм, який змусив його втікти, заверещавши як та сойка, коли її обскubують живою. Я кинулась на ліжко й глибоко заснула. Коли я прокинулась, було вже три години

дня: цього мені ледви вистарчило, щоб цілком відпочити. Дійсно, цього не було занадто багато після безсонної ночі, щастя, дуелі, і дуже швидкої, хоч і дуже побідної втечі.

Мене дуже турбувала рана Альсібіяда; але через кілька днів я цілком заспокоїлась, бо дізналася, що вона не мала небезпечних наслідків і що він був на шляху до повного одужання. Це зняло з мене дивовижний тягар, бо думка, що я вбила людину, не давала мені спокою, хоч це й була законна оборона і хоч це трапилось проти моєї волі. Я не досягла ще вищої байдужості до життя людей, яку я маю тепер.

Я зустріла в С*** кількох молодих чоловіків, з котрими подорожувала; — це мене потішило, я заприятелювала з ними інтимніші і вони дали мені доступ до багатьох приємних родин.

Я зовсім звикла до свого вбрання, а більш важке та активне життя, яке я вела тепер, різкі вправи, яким я віддалась, зробили мене сильнішою, ніж я була. Я йшла всюди за молодими нерозсудливцями; я їздила верхи, полювала, приймала участь у їх оргіях, бо потроху привчилася пити; не досягнувши цілком німецької здібності де-яких з них, я все ж випивали сама дві чи три пляшки й не була дуже пяна, — цілком задовольняючий поступ. Я ритмувала слово Бог з надзвичайним багат-

сівом і досить вільно обіймала служниць у готелях.

Коротко кажучи, я була довершеним молодим каваліром, цілком останнього зразку моди.

Я зовсім позбавилась деяких провінціональних думок, які мала про доброчинність та інші подібні нісенітниці; натомісъ я набула надзвичайної делікатності що до чести і билася на поєдинках майже щодня: це зробилось навіть необхідністю для мене, чимсь у роді потрібної вправи, без якої я почувала себе злес цілий день. Тому, коли ніхто на мене не подивився чи не наступив мені на ногу і коли я не мала жадного приводу, щоб битись, я, щоб не марнувати часу та давати вправу рукам, бувала секундантом у моїх товаришів чи навіть у людей, яких знала тільки по прізвищу.

Хутко я набула надзвичайної слави, як дуже відважна людина і цього було цілком досить, щоб спинити жарти, які неминуче викликало б мое безбороде обличчя та жіночий вигляд. Але три чи чотири зайвих розрізи на куртках, кілька шнурків, які я дуже делікатно повирублювала на деяких впертих шкірах, змусили на загал знаходити в мене більш мужній вигляд ніж у самого Марса чи у Пріяма і можна б було зустріти людей, які б клялись, що тримали при хрещенні моїх байстрюків.

Крізь усю цю зовнішню розвіяність, у цьому розтриньканому та викинутому у вікно житті,

я не переставала переслідувати свою первісну думку, себто — добросовісне вивчення чоловіка та розвязання проблеми про досконалого закоханого, яку трохи важче рішити, ніж проблему про фільософський камінь.

Істнують де-які уяви, подібні до обрію, який певно істнує, бо його бачиш проти себе, в який би бік не повернувся, і який вперто втікає від вас, і який, чи ви їдете кроком, чи в гальоп, завжди тримається від вас на тій самій таки віддалі, бо він може показуватись тільки при умові певного віддалення; по мірі того, як ви посуваетесь наперед, він зникає, щоб сформуватись далі в своїй тікаючій та невловимій блакиті, і даремно пробувати зупинити його краєм свого розвіянного плаща.

Чим більш я пізнавала творіння, тим ясніше я бачила, до якої міри неможлива реалізація моого бажання й оскільки те, чого я жадала, щоб щасливо кохати, було поза умовами природи.

Я переконалась, що чоловік, який був би найщиріш закоханий у мене, в найкращою на світі волею знайшов би спосіб зробити з мене найнешчасливішу жінку; а між тим я вже позбавилася багатьох вимог молодої дівчини.

З найвищих хмар я знивилась, може не зовсім на вулицю або до струмка, але на приступний, хоч трохи й крутий пригорок середньої висоти.

Правда, підйом на нього був досить важкий,

але я мала пиху думати, що варто труду зробити це зусилля й що я була б вистарчаючою нагородою за труднощі, які б хтось переміг.

Я ніколи б не могла зважитись зробити ступінь наперед; я чекала терпеливо, сидячи на моєму верхіві.

Ось який був мій плян: у моєму чоловічому вбранні я зазнайомлююсь із якимсь молодим чоловіком, зовнішність якого мені подобається; я живу з ним по-приятельськи; влучними запитами, фальшованою довірливістю викликаю його на щирі виявлення, і хутко цілковито пізнаю його почуття та думки; як-що я знайшла б його таким, яким бажаю, я віддаююсь від нього, під претекстом подорожі на три чи чотири місяці, щоб дати час забути риси моого обличчя; потім повертаюсь в убранині жінки, влаштовую в самітньому передмісті чарівний маленький схований у деревах та квітах будинок, а далі, підгонюю обставини таким способом, що він мене вустріває та починає за мною упадати; як би він виявив справжнє та вірне кохання, я віддаюсь йому без застережень та без обмежень; — титул його коханки здався б мені почесним і я не прохала б у нього чого іншого.

Але певно, цей плян не буде виконаний, бо властивість плянів, які хтось має, полягає в не-виконанні, і саме в цьому головно виявляється слабість волі та чиста нікчемність людини.

Приказка: „чого хоче жінка, того хоче Бог“, — не є правдивіша за всяку іншу приказку, себ-то зовсім неправдива.

Доки я бачила чоловіків здалеку і крізь мое бажання, вони здавались мені гарними, і зовнішність зробила мені ілюзію.

Тепер я вважаю їх найжахливішими й я не розумію, як може жінка прийняти це до свого ліжка. Що до мене, то мое серце обурилось би і я не могла б на це зважитись.

Які грубі, огидні риси їх облич, без тонкості, без елегантності! Які нерівні, незgrabні лінії! Яка шершава, чорна та покреслена шкіра!

Одні з них опалені якшибеники, що висіли впродовж шести місяців, худорляві, кістляві, волохаті, з вузлами на руках, з великими, як звідний міст, ногами, з брудними вусами, завжди повними якоєсь страви, піднятими як гачки до вух, з жорстоким, як щетина щітки, волоссям, з підборіддям, що закінчується мов морда дикого кабана, з устами потрісканими та опаленими від міцних лікерів, з очима, оточеними чотирма чи п'ятью темними плямами, з шию, повною кручених жил, з великими мязами та виступаючими хрящами.

Інші набиті червоним мясом, і несуть перед собою з великим трудом, оперезані їх поясом, черево; кліпаючи, відкривають вони своє маленьке зелене, як море, запалене насолодою, око, і схожі скорше на гіпопотамів у штанях,

шіж на людські істоти. Від них завжди несе або вином, або горілкою, або тютюном, або їх природними пахощами, які безумовно найгірші з усіх.

Що ж до тих, котрих зовнішність трохи менш огидна, вони нагадують невдало створених жінок.

Ось і все.

Я не помітила всього цього. Я була в житті, мов у хмарах, мої ноги ледви доторкалися до землі.

Запах троянд та лілей весни вдаряв мені в голову, як занадто сильна парфума. Я мріяла тільки про досконалих героїв, вірних та уважливих коханців, про гідні вівтаря запали, чудесні віданості та жертви, і я сподівалась знайти все це в першому ліпшому негідникові, котрий би мене привітав.

Проте ця перша та груба спянілість не тяглась довго; мене охопили дивні сумніви, і я не мала б спокою, доки б їх не висвітила.

В перших часах огіда, котру я мала до чоловіків, досягла останнього ступня перебільшення, і я дивилась на них, як на жахливих почвар. Їх спосіб думання, їх недбало цинічне поводження та розмова, їх брутальність та зневага до жінок надзвичайно хвилювали та обурювали мене; ах, як мало відповідала уява, котру я про них собі склада, цій дійсності!

Коли хочете, це не почвари, але, бігме, ще

щось значно гірше! Це чудові хлопці з дуже веселим настроєм, які добре п'ють та їдять, які зроблять вам усякого роду прислуги, вони дотепні й сміливі, добрі мальярі й добрі музики, здатні на тисячу справ, за виключенням однієї єдиної, для котрої створені й яка полягає в служенні самцем для створіння, котре має назву жінки і з котрим вони не мають найлекшої, ані фізичної, ані моральної схожості.

Спочатку мені було важко замаскувати призвирство, яке вони в мені викликали, але по-малу я призвичайлась до їх способу життя. Я вже не почувала себе вколовотою їх глузуванням над жінками, так, наче сама належала до їх полу.

Навпаки, я й сама це робила, і дуже влучно, при чому успіх моїх жартів дивно улещував мою чванливість; безперечно, жаден з моїх товаришів не йшов так далеко, як я в сарказмах та кепкуваннях із цього приводу. Досконале знання в цій царині давало мені велику перевагу, і, крім пікантного звороту, котрий вони могли мати, мої жарти блистіли достоїнством точності, якої часто бракувало їхнім.

Бо, хоч усе те зло, що говорять про жінок, завжди на чомусь основане, тим не менш, чоловікам, аби їх добре висміювати, важко зберегти необхідну холоднокровність і в їх виявленнях раз у раз проглядав кохання.

Я помітила, що найніжніші та ті, які мали

найбільш розуміння жінок, трактували їх гірше, ніж усі інші, і повертались до цієї теми з особливою впертістю, так, ніби зберегли смертельну злобу за те, що жінки зовсім не такі, якими вони б їх бажали, і що ці обманули ту їх гарну уяву, котру вони раніш собі про них склали.

Я бажала передусім не фізичної краси, а краси душі, краси кохання; але кохання, як я його розумію, мабуть не є в людських можливостях. І все ж, мені здається, що я кохала б так, і дала б більше, ніж вимагаю.

Яке чудесне божевілля! яка вища щедрість!

Віддатись зовсім, нічого свого не зберігши, відмовитись від володіння собою та від свого свободного поступовання передати, свою волю до рук другого, не дивитись більше своїми очима, не слухати своїми вухами, бути тільки одним у двох тілах, розплавити та змішати свої душі так, щоб не знати, чи ви це ви, чи ви це той другий, безперестанно вбірати та сяяти, бути то місяцем то сонцем, бачити ввесь світ та кожне створіння в одній істоті, представити центр життя, бути готовою кожної хвилини до великих самопожертв та найабсолютнішого зれчення; страждати на грудях коханої особи, ніби, це ваші власні; о диво! подвоюватись, віддаючись: — ось кохання таке, як я його розумію.

Вірність плюща, обійми молодого винограду,

воркотіння горлиці, все це — само собою розуміється, і це перші та найпростіші умови.

Як би я лишилась вдома, в убраниі моого полу, щоб мелянхолійно вертіти свою самопрядку, або вишивати позаду шкла, в амбразурі вікна, то може б тє, чого я шукаю по всьому світі, й прийшло до мене само. Кохання так, як і щастя, воно не любить, щоб за ним ганялись. Воно відвідує переважно тих, що сплять на краю джерел, і часто поцілунки королевих та богів спускаються на заплющені очі.

Зваблива та обурююча річ думати, що всі приваби та все щастя існують тільки в тих місцях, де вас немає, і злив розрахунок загнуздати свого коня та погнати відшукувати свій ідеал. Багато людей робить цю помилку, багато інших її ще зробить.

Обрій завжди найчарівнішої блакиті, хоч, коли до нього наблизитеься, складаючі його пригорки — це звичайно тільки гола та постріскана глина, або змита дощем вихора.

Я уявляла собі, що світ повний чарівних молодих людей, та що на дорогах зустрічавши силу Еспляндіянів, Амадіс й Аянсело з Озера в погоні за їх Дульчінесю, і була дуже здивована, що світ дуже мало займався цим вищим відшукуванням та задовольнявся тим, що спав з першою ліпшою розпустицею. Я дуже покарана за свою цікавість та свою підозрілість. Я до жахливости пересичена, не мавши втіхи.

У мене знання попередило вживання; нема нічого гіршого над цей прискорений досвід, який не є плодом дії.

Найповніше незнання було б у тисячу разів краще; воно, принаймні, змусило б вас вчинити багато дурниць, які б пригодились на те, щоб вас навчити та виправити вашу уяву; бо під цією огидою, про котру я що-йно казала, завжди мається елемент жвавости та бунту, який викликає найдивовижніші непорядки: розум переконаний, тіло — ні, і не хоче підпорядкуватись цій роскішній зневазі. Молоде й міцне тіло хвилюється та повстає попід розумом, немов повний сили заводський жеребець, на котрому сидить старий слабкий їздець, якого він одначе не може вибити з сідла, бо капцуг стримує йому морду, а зубела роздирають йому рота.

Від часу, як я живу з чоловіками, я бачила стільки негідно зраджених жінок, стільки необережно розголошених таємних звязків, найчистішого кохання, яке з безжурністю тягали по багні, молодих людей, що бігли до мерзотних розпустниць, вийшовши від найчарівніших коханок, найкращі любовні інтриги, що раптом та без правдоподібної причини розривались, що я вже не всілі відважитись мати коханця.

Це було б кинутись серед білого дня з однією очима до безодні без краю.

Проте все ж таки секретне бажання моєго

серця, це мати його. Голос природи заглушує голос розуму.

Я добре почуваю, що ніколи не буду щаслива, коли не любитиму й коли мене ніхто не по-кохає: — але нещастя полягає в тому, що коханцем можна мати тільки чоловіка, а чоловіки, як-що вони не цілком чорти, дуже далекі від того, щоб бути янголами. Скільки б вони не приkleювали собі пер до лопаток та не накладали на голову корон з позолоченого паперу, я занадто їх знаю, і вони мене не зможуть одурити.

Тут не допомогли б усі ті чудові промови, котрі вони могли б до мене звернути. Я за-здалегідь знаю, що вони скажуть, і можу сама за них закінчити. Я бачила, як вони вчили та повторяли свої ролі перед тим, як вийти на сцену; я знаю їх головні ефектні тиради та ті місця з них, на котрі вони найбільш сподіваються.

Мене б не переконали ні блідість обличчя, ні зміна рис. Я знаю, що це нічого не доводить.

Ніч оргій, кілька пляшок вина та дві чи три веселі жінки, цього досить, щоб дуже порядно загримуватись. Я бачила, як цей гарний підхід використовував один молодий маркиз, дуже рожевий та дуже свіжий по своїй природі, якому це допомагало як найліпше, і який побідив у своєму запалі завдяки тільки цій, так добре утримуваній зворушуючій блідості.

Я знаю також, як найзакоханіші Селядони

втішаються після жорстокостей своїх Астре й знаходять засоби терпеливо чекати любовної години.

Я бачила помивачок, що заміщаю соромливих Аріян.

Справді, після цього чоловік не дуже мене спокушає; бо він не має краси, як жінка, краси, — цієї роскішної одежі, яка так добре ховає недосконалість душі, цієї божественної драпіровки, кинутої Богом на оголення світу, яка до де-якої міри робить вибачливим кохання до найгіршої продажної жінки, як-що вона володіє цим чудовим і царським даром.

За браком духових добродійностей я хотіла б знайти принаймні чудесну досконалість форми, мяке, як атлас, тіло, округлість контурів, ніжність ліній, тонкість шкіри, все те, що робить жінок чарівними. — Як-що я не можу мати кохання, я б хотіла мати насолоду, оскільки можливо, заступити брата сестрою.

Але всі чоловіки, яких я бачила, здаються мені жахливо почварними. Мій кінь у тисячу разів гарніший; я поцілуvala б його з меншою огидою, ніж де-яких чепурунів, котрі вважають себе чарівними.

Дійсно, всі ці галанті, яких я знаю, не були б для мене близкую канвою, на якій я змогла б вишивати визерунки втіхи.

Чоловік, що носить шпагу, не більш пасував би до мене; військові мають щось меха-

нічне в ході та звіряче в обличчі, й це приводить до того, що я ледви дивлюсь на них, як на людські творіння; цивільні також захоплюють мене не більше: вони брудні, масні, щетинисті, поношені, з аквамариновими очима, з ротом без губ; від них занадто смердить протухлістю та цвіллю й я не маю жадного бажання притулити своє обличчя до їх борсукового чи рисиного рила. Що ж до поетів, вони поважають на світі тільки кінці слів і не йдуть далі за передостаний склад, і, правду сказати, їх важко пристойно використати; вони пудніші, ніж інші, але вони такі ж почварні та не мають ані найменшої вишуканости та елегантності ні в манірах, ні в убранині, що дійсно дивне: — люди, які цілий день займаються формою та красою, не помічають, що їх чоботи зле зроблені, а капелюхи — смішні. Вони мають вигляд провінціальних аптекарів або безробітних репетиторів учених собак і на багато віків викликають огиду до поезії та до віршів.

Що до мальярів, то вони також непомірно дурні; вони не бачуть нічого поза сінома кольорами. — Один з них, з яким я провела кілька днів в Р***, дав таку мудровану відповідь, коли його запитали, що він думає про мене: — „Він досить гарячого тону, і в тінях треба б було вжити замісць білої — чисто жовтої неапольської фарби, невеликої кількості Кассельської глини й темно-червоного кольору.“ — Це була

його опінія, а до того ж він мав кривий ніс, а очі такі самі як і ніс; а це не робило справи кращою.

Кого ж я візьму? Військового з опуклим волом, крючка з горбуватими плечима, поета чи маляра з переляканою міною, маленького кволого та непостійного вітрогона? Яку клітку виберу я в цьому звіринці? Я цього зовсім не знаю, я не почиваю прихильності ні до одного з них, бо вони, оскільки це можливо, цілком однаково рівні в глупоті й почварності.

Після цього, мені лишалось би ще щось, що б я могла зробити, це взяти того, кого б я покохала, чи це був би якийсь посильний чи якийсь ліверант.

Але я не кохаю навіть посильного. О, яка ж я нещасна героїня! розлучена горлиця, присуджена на вічне елєгійне воркотіння.

О! скільки разів я бажала бути дійсно чоловіком, яким я здаюсь! Із скільки-то жінками порозумілась би я, котрих серце зрозуміло б мое серце! — Якою надзвичайно щасливою зробили б мене ця чутливість кохання, ці благородні запали чистої пристрасти, на які я могла б відповісти! Яка ніжність, яка насолода! Як вільно розквітли б усі мімози моєї душі, не змущені кожної хвилини стискатись та закриватись від грубих доторкань! Яке чарівне квітнення невидимих квітів, що ніколи не розкриються й яких таємнича парфума наповнила б ніжними

пахощами братерську душу! Мені здається, що це було б чарівне життя, безмежний екстаз із завжди випростаними крилами; взявшись за руки й ніколи їх не розлучаючи, ми робили б прогулянки по алєях, усипаних золотим піском, у гайку вічно посміхнених троянд, у парку, повному маленьких ставків, де плавають лебеді, з алябастровими вазами, що визначаються на фоні листви.

Коли б я була молодим чоловіком, як би я кохала Розету! яке б це було жагуче кохання! Наші душі дійсно були зроблені одна для другої; дві перлинини, призначенні на зєднання та на те, щоб скласти одну. Як би я вповні здійснила ті уяви, які вона склада собі про кохання! Її характер мені надзвичайно підходив, мені подобався жантр її краси. Шкода, що наше кохання було цілковито присуджене на необхідний плятонівм!

Недавно во мною трапилася пригода.

Я йшла до одного дому, де мешкала чарівна дівчинка що найбільше пятнадцяти років: я ніколи не бачила чудовішої мініятюри. Вона була білява, але такої ніжної та прозорої білявости, що звичайні бльондинки здавались би поруч неї надзвичайно темні та чорні, як кріт; її брови були такого ніжного та неясного кольору, що вони ледви помітно вимальовувались; можна було б сказати, що вона мала золоте волосся, напудрене сріблом; її блідо-блакитні

очі мали погляд з правдивого оксамиту, її вій були з чистого шовку, з найкращого, який тільки можна собі уявити; її уста такі маленькі, що в них неможна було б засунти пальця, надавали її красі ще більш дитячого та милого характеру, а м'які округlosti та ямки її лица мали чарівність невиразної простодушності.

Вся її люба, маленька особа захоплювала мене так, що я не можу цього висловити; я любила її маленькі білі крихкі руки, які пропускали крізь себе світло, її пташині ніжки, які ледви дотикалися до землі, її стан, який, здавалось, зломив би подих вітру, її перламутрові, ще мало сформовані плечі, які вигідно зраджував перівно вдягнений шарф.

Її розмова, в якій наїvnість надавала нової гостроти природному розумові, утримувала мене на цілі години, і мені надзвичайно подобалось викликати її на розмову; вона казала тисячу чарівних дурниць, інколи з надзвичайною тонкістю заміру, інколи з виглядом, ніби зовсім не розумів значіння сказаного, що робило розмову в тисячу разів більш привабною. Я давала їй цукерки та пундики, які ховала спеціально для неї до коробочки з світлої чепераки, що їй дуже подобалось, бо вона була ласуха, як справжня кицька.

Як тільки я приходила, вона бігла до мене й мацала мої кишені, щоб побачити, чи там знаходилася щаслива бонбонерка; я перекла-

дала її з руки до руки, і це викликало маленьку бійку, яка обовязково кінчалась тим, що вона мене перемагала і цілковито мене грабувала.

Однакче одного дня вона задовольнилась тим, що дуже серіозно привітала мене й не підійшла, як звичайно, подивитись, чи все ще тече водограй цукерків у моїй кишенні; вона гордо лишалась зовсім пряма, з відсунутими назад лікттями на своєму стільці.

— Ну! Нінон, — сказала я їй, — хіба ви тепер любите вже сіль, чи боїтесь, що після цукерків у вас випадуть зуби? — І, кажучи це, я вдаряла по коробці, яка під моєю курткою давала почуті найсолодший, наче сам мел, згук.

Вона напів висунула свій маленький язик на край своїх уст, ніби, щоб скоштувати ідеальну солодкість відсутнього цукерка, але не рушилась із місця.

Тоді я витягла з кишенні коробочку, одчирила її та почала добросовісно ковтати обцукрований мідгал, який вона любила більш, ніж усе інше: на одну мить інстинкт ласощів був сильніший, ніж постанова; вона простягла руку, щоб узяти їх, але зараз же її одсмикнула, кажучи:

— Я занадто велика, щоб їсти цукерки! — І вона зітхнула.

— Я не помітив, що ви дуже вирости за цей останній тиждень; отже ви, як гриби, що виростають за одну ніч? Підійдіть, я вас зміряю.

— Регочітесь, скільки хочете, — продовжу-

вала вона з чарівною Ґримасою; — я вже не маленька дівчинка; і я хочу зробитись дуже великою.

— Ось чудесна постанова, яку треба виконати; — а можна знати, моя люба панно, з якого приводу впали вам до голови ці побідоносні думки? Бо вісім днів тому, здавалось, що ви себе дуже добре почувавте маленькою, ви гризли мід'яй і не дуже турбувались про своє достойнство.

Маленька особа подивилася на мене з дивовижним виглядом, повела очима навколо себе і, коли добре впевнилась, що ніхто не може нас почути, таємниче схилилася до мене й сказала мені:

— Я маю закоханого.

— Чорт візьми! я більш не дивуюсь, що ви не хочете цукерків; а все ж ви не маєте рації, коли ви їх не берете, бо ви могли б грратись ними в обід чи виміняли б їх на забавку.

Дитина зробила зневажливий рух плечима і з виглядом жалю подивилася на мене.

Вона все ще зберігала свою позу ображеної королеви, і тому я продовжувала:

— Як на імя цій славній особі? Я думаю, що Артур чи Анрі.

Це були два маленькі хлопці, з котрими вона мала звичку грратись і яких вона називала своїми чоловіками.

— Ні, ні Артур, ні Анрі, — сказала вона, спинивши на мені свої світлі прозорі очі, — один добродій. — Щоб дати мені уяву про його згіст, вона піднесла руку вище своєї голови.

— Такий високий? Це стає серіозне. Хто ж цей такий високий закоханий?

— Пане Теодоре, я охоче вам це скажу, але про це нікому не треба казати, ні мамі, ні Поллі (її виховачка), ні вашим приятелям, які вважають, що я дитина і почали б глузувати з мене.

Я приобіцяла їй непорушну таємницю, бо була дуже цікава довідатись, хто ця галантна особа, а маленька, бачучи, що я приймаю справу за жарт, вагалась вповні мені довіритись.

Заспокоєна чесним словом, яке я їй дала, запевнивши її, що мовчатиму, як риба, вона лишила своє крісло, підійшла до мене, схилилась на спинку моого і дуже тихо прошепотіла мені на вухо ім'я любого принца.

Я була спантеличена: це був шевальє де Г***, — розпустна та груба звірюка, з мораллю шкільного вчителя й зовнішністю тамбур-majора, найбрудніш розпустна людина, яку тільки можна бачити, — справжній сатир, хоч і без цапових ніг та загострених вух. Це викликало в мене серіозний страх за любу Ніон і я пообіцяла собі привести це до ладу.

Увійшли гості й розмова на цьому перевалась.

Я відійшла у куток і шукала в голові засобів, які б завадили справі йти далі, бо це було б справжнє вбивство, коли б чарівне створіння спинилось на цьому відомому всім шахраєві.

Мати маленької була чимсь подібним до розпустної жінки, у котрої грали в карти й яка тримала бюро розумів. У неї читали погані вірші й програвали грубі екю; останнє було компенсацією.

Вона мало кохала свою дочку, яка була для неї ніби живим свідоцтвом охрещення й заважала їй фальшувати її власну хронольгію.

До того ж вона ставала вже більшенька й чари, що народжувались у неї, викликали по-рівняння, яке не було на користь прототипу, що під впливом тертя років та людей робився трохи застарий. Отже дитина була досить занедбана та полишена без оборони перед спокусами близьких до її матері негідників.

Як би її мати й занялась нею, то це правдоподібно було б для того, щоб добре використати її молодість та перетворити у хутір її красу й її невинність.

Так чи інакше, але не могло бути сумніву про ту долю, яка її чекала.

Це боляче турбувало мене, бо вона була чарівне, маленьке створіння, яке певно заслугувало кращого; вона була перлина найгарнішої води, загублена в цій смердячій калюжі;

ця думка остільки мене зворушувала, що я постановила за всяку ціну витягти її з цього страшного будинку.

Перше, що треба було зробити, це завадити шевальє переслідувати свою ціль.

Я вважала найкращим та найпростішим почати з ним сварку та змусити його битись зі мною; але це було важко, бо він страшний страхополох і боїться ударів більш, ніж хтобудь на світі. — Нарешті я наговорила йому стільки й таких образливих речей, що йому, хоч і з дуже великою неохотою, а таки довелось вийти на поле.

Проте він умів досить добре фехтуватися, але його до того охопив страх, що як тільки ми схрестили наші шпаги, я зуміла нанести йому гарний маленький удар вістрям, котрий поклав його днів на пятнадцять до ліжка.

Це мені вистарчало; я не мала охоти його вбити, я б краще воліла, щоб він жив і щоб його в майбутньому десь почепили до шибениці; зворушлива увага, за яку він повинен би бути мені більше вдячний!

Коли цей негідник опинився простертий у ліжку та добре обвиваний перевязками, лишалось тільки умовити маленьку покинути дім, що не було надзвичайно важким завданням.

Я розповіла їй цілу казку про зникнення її закоханого, бо вона була цим надзвичайно турбована. Я сказала їй, що він поїхав з одною

акторкою з трупи, котра тоді перебувала в С***: можеш собі уявити, як це її обурило.

Але я втішила її, сказавши багато злого про шевальє, — що він був почвара, пяниця й уже старий, та наприкінці спитала її, чи вона б не воліла краще, щоб я почала за нею упадати й зробилася її коханцем.

Вона відповіла, що охоче хотіла б цього, бо я гарніший, а мое убрання нове. — Я до сліз сміялась із цієї наївності, що була висловлена з величезною серіозністю.

Я закружила голову маленькій і так добре зробила це, що намовила її покинути дім.

Кілька букетів, приближно стільки ж поцілунків, та кольє в перлів, яке я їй подарувала, зачарували її до того, що це важко тобі й передати, а в присутності своїх маленьких подруг вона приймала надзвичайно кумедний вигляд поважності.

Я замовила дуже елегантне та роскішне убрання пажа, приближно відповідне до її стану, бо не могла ж її увезти в її одежі дівчинки, хіба що й сама б знову вдяглась у сукню, чого я не хотіла зробити.

Я купила маленького коня, тихого, на якому було легко їхати, а проте який вмів досить добре бігти і міг слідувати за моїм берберійським конем, коли б мені захотілось поїхати швидче. Потім я сказала красуні, щоб вона вийшла смерком до дверей і що я її там візьму; вона виконала це дуже точно.

Я побачила її на сторожі за напіводкритими дверима.

Коли я підіхала зовсім близько до будинку, вона вибігла, я простягла їй руку, вона сперлась своєю ногою на край моєї, та дуже зручно скочила до сідла, бо вона була справді диво-важко моторна. Я стиснула свого коня острогами, і повз сім-вісім окружніх та порожніх вуличок зуміла повернутись до себе так, щоб нас ніхто не побачив.

Я сказала їй скинути одіж, щоб проробити своє перевдягання, й сама прислугувала їй при цьому, як покоївка; спочатку вона цьому трохи противилася і хотіла вдягатись сама; але я дала їй зору, що це змусило б нас загаяти багато часу, і що, до того ж, у цьому не має нічого непристойного, бо вона ж моя коханка, а між коханцями це приняте.

Цього вистарчило, щоб її переконати, і вона в найбільшою приємністю згодилась на мою допомогу.

Її тіло було чарівно-ніжним твором.

Її трохи худенькі, як у кожної молодої дівчини, руки мали невимовну приємність обрису, а її лоно, що тільки що народжувалось, ховало такі чарівні обіцянки, що ні одно більш сформоване лоно не могло б витримати з ним порівняння.

Вона мала ще всю ґрацію дитини і в той же час уже й ціле чарування жінки; це був чу-

довий шоанс переходу від маленької дівчинки до молодої дівчини: тікаючий, недотикальний нюанс, роскішна доба, коли краса повна надій і коли що-дня, замісць щось відібрati від вашої принади, вона додає до неї нові приваби.

Їй надзвичайно було до лиця її убрання. Воно надавало їй якогось дуже цікавого та дуже забавного жвавого вигляду, який її страшенно розсмішив, коли я піднесла до неї дзеркало, щоб вона могла побачити, яке враження робить вона в своїм новім одязі. Потім я дала їй зісти кілька вимочених у Еспанськім вині бісквітів, щоб надати їй відважності та сили краще перенести дорожню втому.

У дворі нас чекали зовсім загнуадані коні; — вона досить легко сіла на свого, я скочила на мого і ми поїхали.

Ніч була повна і рідкі вогні, що кожної хвили згасали, доводили, що чесне місто де С*** мало те доброчинне поводження, яке повинно мати кожне провінціональне місто, коли наближається девята година.

Ми не могли дуже швидко їхати, бо Ніон не була така вправна гарцівниця, як цього було б треба, і коли її кінь починав бігти риссю, вона з усіх сил чіплялась за його гриву.

Однаке, на другий день ранком, ми були вже досить далеко, щоб нас могли здогнати, хіба що поробили б до того надзвичайних заходів; але нас не переслідували, або принаймні як-

що це й робили, то в протилежному, ніж по якому ми їхали, напрямку.

Я дивно привязалась до маленької красуні.

Ти не була вже зо мною, моя люба Граціозо, а я відчувала величезну потребу кохати когось або щось, мати коло себе чи собаку, чи дитину, яких би могла дружньо пестити.

Цим була для мене Ніон; — вона спала в моєму ліжку, і в сні обвивала мое тіло своїми маленькими руками; — вона серіозно вважала себе моєю коханкою і не мала сумнівів у тому, що я чоловік; причиною цієї помилки була її рання молодість і крайня невинність; я, звичайно, не розвіювала її незнання.

Її ілюзію цілковито стверджували мої поцілунки, бо її уява не йшла ще далі цього, а її бажання не промовляли ще досить голосно, щоб вона могла запідозріти щось інше. Зрештою, вона помилялась тільки на половину.

Справді, між нею і мною була така ж ріжниця, яка істнує між мною та чоловіками. Вона була така прозора, така струнка, така легенька, мала таку делікатну та таку вишукану вдачу, що вона є жінкою навіть для мене, хоч я теж жінка, бо я маю поруч з нею вигляд Геркулеса. Я велика й чорнява, вона маленька й білява; її риси такі ніжні, що мої здаються коло них твердими та тмяними, а її голос це таке мельодичне цвірін'якання, що мій, в порівнянні з ним, майже грубий. Чоловік, котрий би оволодів нею,

роздив би її на шматки і я завжди боюсь, щоб її не поніс якогось гарного ранку вітер.

Я хотіла б сховати її до якоєїсь коробочки з бавовни та носити її причеплену до моеї шиї.

Ти не уявляєш собі, моя люба подруженько, скільки в ній ґрації та розуму, чаруючих ласощів, дитячої ніжності, маленьких милувань та принадних манір. Це дійсно найгарніше створіння, яке тільки істнує, і було б справді жалко, як-що б вона лишилась із своєю негідною матірю.

Я вживала великої хитрости, щоб таким способом захищати цей скарб від хижактва чоловіків. Я була ґріфоном, що забажав до нього наблизитись, і, як-що я не користувалась ним сама, принаймні не користувався ним і ніхто інший: а це завжди втішаюча думка, що б про неї не казали всі дурні, що одсуджують egoїзм.

Я обіцяла собі зберігати її так довго, як можливо, в тому незнанні, в якому вона перебувала, та лишати її коло себе аж доки вона б цього вже не захотіла, або доки я б не знайшла засобу якось запевнити їй долю.

В її вбранні малого хлопця я возила її з собою в усіх моїх мандрівках, туди й сюди; цей спосіб життя на диво подобався їй, і те задоволення, котре вона в нім знаходила, допомагало їй переносити втому.

Мені всюди похваляли досконалу красу моого

пажа, і я не маю сумніву, що він у багатьох породив думку противну тому, що було справді. Кілька осіб спробували, навіть, вияснити собі справу; але я не дозволяла маленькій розмовляти з ким то будь, і цікаві були зовсім спантеличені.

Що-дня я відкривала в цій привабній дитині якесь нове чарування, яке змушувало мене ще більш нею дорожити та радіти від своєї постанови.

Певно, чоловіки не були гідні володіти нею, і було б журно, як би стільки чарувань тіла й душі було віддано їх брутальним апетитам та їх цинічній зіпсованості.

Тільки жінка могла вистарчаючи м'яко та ніжно кохати її.

Одна з рис моєї вдачі, яка не змогла б розвинутись у жаднім іншім звязку й яка зовсім ясно виявилась у цій, це потреба та жадоба когось захищати, що, звичайно, є справою чоловіків. Як-що б я взяла собі коханця, мені надзвичайно було б не до вподоби, коли б він робив вигляд, що хоче мене захищати, тому, бо це турбота, яку я люблю брати на себе відносно тих осіб, які мені подобаються, і тому ще, що моя гордість далеко краще почуває себе на перших ролях, ніж на других, хоч другі інколи й приємніші.

Не диво, що я чула себе задоволеною, коли оточувала мою дорогу дитину всіми піклу-

ваннями, які б повинна була любити сама одержувати; мені було приємно допомагати їй у важкій дорозі, тримати їй повід і стремено, прислугувати її за столом, роздягати її й укладати її до ліжка, обороняти її, як-що хтось її ображав, урешті, робити їй усе те, що робить своїй коханці найбільш пристрасний та уважний коханець.

Непомітно я втрачувала уяву про мій пол і ледви згадувала, час від часу, що я жінка; на початку мені часто траплялось припадком сказати, не думаючи про це, щось таке, що не вязалось з тою одіжю, яку я носила. Тепер цього зі мною не буває, і навіть, коли я пишу тобі, тобі, що втасманичена в мій секрет, я інколи задержу в прикметниках зайву мужеськість. Як-що в мене коли-будь зявиться знов фантазія вийняти мої спідниці з шухляди, де я їх лишила, — в чому я дуже сумніваюсь, хіба що закохаюсь у якогось молодого красуна, — мені було б важко згубити цю звичку, і, замісць перевдягненої в чоловіка жінки, я мала б вигляд перевдягненого в жінку чоловіка. По правді, ні один, ні другий з обох цих полів, не є моїм; я не маю апі дурацької покірливості, ані соромливості, ані дрібязковості жінки; я не маю хиб чоловіків, їх огидної розпусти та їх брутальних нахилів; я належу до третього своєрідного полу, котрий не має ще назви: вищого чи нижчого, менш досконалого чи кра-

щого; я маю тіло й душу жінки, розум і силу чоловіка, я маю забагато чи не досить від одної й від другого, щоб бути встані паруватись з кимсь із них.

О Граціозо! Я ніколи не зможу нікого впovні кохати, ні чоловіка, ні жінки; в мені завжди чується щось невгамоване, і коханець або по-друга відповідають тільки одній стороні моєї вдачі. Коли б я мала коханця, то те жіноче, що я маю в собі, певно на де-який час переважало б над тим, що я маю чоловічого, але це б продовжувалось не довго, і я почуваю, що була б вдоволена тільки на половину; коли я маю подругу, уява тілесної роскоші заважає мені вповні скоштувати чисту пристрасть душі; таким чином, я не знаю де спинитись і безнастінно лину від одного до другого.

Моя мрія — це мати по черзі обидва поли, щоб задовольняти цю подвійну природу: — сьогодня чоловік, завтра жінка, — я б зберігала моїм коханцям мої делікатні ніжності, моє підлегле та віддане поводження, мої наймякші голублення, мої маленькі мелянхолійно нанизані зітхання, все, що мав моя вдача кошачого та жіночого; потім з моїми коханками я була б відважна, смілива, пристрасна, мала б побідні маніри, вадирала б капелюха на вухо, прибирала б поводження капітана та авантурника. Таким способом моя природа виявлялася б уповні

й я була б цілковито щаслива, бо справжнє щастя полягає в свободному розвиткові у всіх напрямах і в тому, щоб бути тим, чим можеш бути.

Але ж це все неможливі речі, й не треба мріяти про них.

Я вкрадла маленьку з метою надати зміни своїм нахилам та звернути на когось усю цю неясну ніжність, яка носиться в моїй душі та її затоплює; я взяла її, як свого роду порятунок для моїх любовних властивостей; але хутко, не зважаючи на всю приязнь, которую я до неї відчувала, я зрозуміла, яку величезну порожнечу, яку безоднію лишала вона в моєму серці, оскільки її найніжніші голублення мало мене задовольняли!...

Я вирішила спробувати, що я зазнаю з коханцем, але довший час я не стрівала кого будь, хто б мені не був недовподоби. Я забула тобі сказати, що Розета, дізnavшись, куди я поїхала, написала мені благаючого листа, прохаючи, щоб я приїхала її відвідати; я не змогла її у цьому відмовити й поїхала зустрітись із нею на дачу, де вона перебувала. — Від тоді я верталася туди кілька разів і навіть була там зовсім недавно.

Розета в розпуці, що я не зробилася її коханцем, кинулась у вир світу та розваги, як усі ніжні душі, які не є релігійні та були зімняті в своєму першому коханні; — в короткий

час вона мала багато любовних пригод; листа її перемог була дуже численна, бо всі не мали тих причин їй противитись, які мала я.

З нею перебував молодий чоловік по імені д'Альбер, що займав саме посаду її коханця. Я зробила на нього наче якесь зовсім особливе враження і він одразу ж почув до мене дуже жваву приязнь.

Хоч він поводився з нею з надзвичайною уважністю і виявляв до неї велику піжність, він у дійсності не кохав Розети — не тому, що був пересичений або чув до неї відразу, а скорші тому, що вона не відповідала певним його уявам, вірним чи помилковим, які він склав собі про любов та красу. Між нею й ним простягалась ідеальна хмара, яка заважала йому бути щасливим, яким би він без цього повинен був бути.

Безсумніву, його мрія не здійснилась і він сумував за чимсь іншим.

Але він не шукав та лишався вірний тим звязкам, які його обтяжали; бо він має в душі трохи більше делікатности та чести, ніж їх має більшість чоловіків, а його серце далеко не таке зіпсоване, як його розум.

Не знаючи того, що Розета не була ніколи ні в кого закохана oprіч у мене, що вона, не зважаючи на всі свої інтриги та божевільства, закохана в мене ще й досі, він боявся зробити їй боляче виявленням, що вже її не кохав: це

міркування стримувало його, і він приносив себе найвеликодушніш на світі в жертву.

Йому дивовижно подобалась властивість моїх рис, бо він надає надзвичайну вагу зовнішній формі; вона йому так і до того подобалась, що він закохався в мене, не зважаючи на мое чоловіче убрання та величезний рапір, котрий я ношу при боці.

Признаюсь, що я була йому дуже вдячна за тонкість його інстинкту й почула до нього де-яку пошану, бо він розпізнав мене під цею облудною зовнішністю.

На початку йому здалось, що він наділений значно зіпсованишим смаком, ніж він його справді мав, і я внутрішньо реготала, коли бачила, який він цим збентежений.

Іноді, коли він звертався до мене, він мав надзвичайно спантелічений вигляд, який мене дуже звеселював; зовсім природний потяг, що притягував його до мене, здавався йому бісовською маною, якій неможливо противитись.

У цих випадках він знов із шаленістю кидався до Розети та знов силився віддатись чистішому коханню; потім, звичайно, вертався до мене ще більш запальний, ніж перед тим. Раптом у його мізку зявилась ця світла думка, що я може жінка. Щоб переконатись у цьому, він почав мене обсервувати та вивчати з найпильнішою увагою; він мабуть повинен знати кожен окремий мій волос, скільки я маю вій

на віках; мої ноги, мої руки, мою шию, мої щоки, найнезначніший пушок у кутку моїх уст, він усе це спостеріг, усе порівняв, усе заналізував, і з цього досліду, в котрому закоханому допомагав артист, йому стало ясно як день (коли цей буває ясний), що я таки справді й як слід — жінка, а до того ж його ідеал, взірець його краси, зреалізування його мрії; — чудесне відкриття!

Щоб остаточно констатувати мій пол, мені лишалось тільки розчулитись та милостиво подарувати йому свій дар закоханої.

Його цілковито переконала одна комедія, которую ми виставили і в котрій я зявилася жінкою. Я зробила йому кілька двозначних натяків і, щоб зробити його рішучішим та змусити його відважитись, я скористалася кількома анальточними до нашого положення місцями з моєї ролі.

Бо, коли я й не кохала його з пристрастю, він усе ж мені досить подобався й я не хотіла, щоб він висохнув від кохання; а, що від часу моого перевдягання він перший запідозрів у мені жінку, було зовсім справедливе прояснити його відносно цього важливого факту і я вирішила не лишити в нього й тіні сумніву.

Він кілька разів приходив до мене в кімнату з признанням на устах, але не насміливсь його вимовити; — бо дійсно важко говорити про кохання комусь, хто має однакову з вами

одіж, та натягує на себе чоботи для гарцювання верхи. Нарешті, не всилі на це відважитись, він написав мені довгого листа, дуже високомовного, в котрому балакливо пояснював мені те, що я знала краще за нього.

Я не дуже певна в тому, що мушу зробити.

Задовольнити його прохання чи його відкинути, — що було б безмірно добродійне; — до того ж, він був би зашадто засмучений, як-що б я йому відмовила: коли ми робимо нещасними тих, хто нас любить, що ж ми робитимемо з тими, хто нас ненавидить?

Певно, може було б пристойніш якийсь час удавати з себе жорстоку та принаймні з місяць чекати, раніш ніж скинути шкіру тигриці, щоб лишитись по-людськи в сорочці.

Але, коли я вже рішилась уступити йому, то краще зробити це вже тепер, ніж пізніше; — я не можу добре зрозуміти цих гарних спротивів, математично по ступнях розрахованих, які сьогодня віddaють одну руку, завтра — другу, потім ніжку, потім ногу та коліно аж до підвязки, та цих крутих добродійностей, що завжди готові схопити дзвіночок, коли хтось на якусь лінію переступить той терен, який вони постановили здати в цей день. — Мені стає смішно, коли я бачу, як ці методичні Люкреції йдуть задом, з руками найневиннішого жаху, та час від часу кидають тікаючий погляд повз своїх плечей, щоб упевнитись чи канапа, на котру

вони мають впости, дійсно стойти просто за ними. — Це клопіт, якого я не всилі була б мати.

Я не люблю д'Альбера, принаймні в такому змислі, який я надаю цьому слову, але, певно, я маю смак та нахил до нього; Його розум мені подобається, а його особа не відштовхує мене; не багато є людей, про яких я можу стільки сказати. Він не має всього, але має де-що; що мені подобається в ньому, так це те, що він не шукає насищення, як другі чоловіки; він має постійні запали та поривання до гарного, — правда, тільки до матеріальної краси, але все ж це благородний нахил, якого досить для того, щоб він лишався в чистих царинах.

Його поводження з Розетою доводить чесність серця, котра буває рідше, ніж усяка інша.

А потім, я мушу тобі це сказати, мною за-володіло шалене бажання, — я знемагаю й вміраю від жадоби роскоші; — бо убрання, котре я ношу, спонукаючи мене на всякі пригоди з жінками, занадто добре оберігає мене супроти посягань з боку чоловіків; думка про втіху, котра ніколи не реалізується, неясно літає в моїй голові і ця рівна, безбарвна думка, ця мрія втомляє мене й викликає нудьгу.

Стільки жінок, які знаходяться в найневиннішому оточенні, ведуть життя розпустниць! а я, по досить кумедній протилежності, я — лишаюсь чиста та непорушена, як сама холодна Діяна,

посеред найбільш розгульних розваг та між найбільшими гультяями століття.

Ця спляцілість тіла, з якою не йде в парі спляцілість розуму, це наймізерніша річ, яка тільки можлива. Щоб мое тіло не могло погорджувати моєю душою, я хочу й його забруднити так само, як-що тільки віддатись — це більший бруд, ніж пити та їсти, — в чому я сумніваюсь.

Словом, я хочу знати, що таке чоловік, я хочу пізнати ту втіху, яку він дав. Д'Альбер вгадав мене під моїм переодяганням, тому цілком справедливо винагородити його за його проникливість; він перший вгадав, що я жінка, і я, як тільки зможу найкраще, доведу йому, що його підозріння мало підставу. Було б мало милостиво лишити його при думці, що вім має почварний смак.

Отже д'Альбер буде тим, який розвяже мої сумніви та дасть мені першу лекцію кохання; тепер справа йде тільки про те, щоб усе було поетично. Я маю бажання не відповідати йому й робити холодну міну впродовж кількох днів. Коли я побачу його дуже сумним та в великому одчаї, коли він буде лаяти богів, показувати кулаки цілому світові та дивитися до криниць, щоб бачити, чи вони занадто глибокі, аби туди кинутись, я, як Ослина Шкіра, одійду в куток коридору та вдягну мою сукню кольору гасу, — цебто мое убрання Розалінди; бо моя

жіноча гардероба дуже обмежена. Потім я піду до нього, сяюча як павун, що перекидається колесом, з пихою показуючи йому те, що звичайно так дбало ховаю і маючи навколо ший тільки вимережений дуже низький та дуже свободний ковнір та скажу йому найпатетичнішим тоном, який тільки зможу прибрести:

„О, дуже елегантний та дуже проникливий молодий чоловіче! я справді молода та соромлива краса, яка вас надзвичайно запально кохася і яка не бажає нічого іншого, як тільки зробити приємність вам та собі. -- Погляньте, чи вам цього досить і коли у вас лишаються ще хоч де-які сумніви, доторкніться до цього, користайтесь ним та грішіть як найбільше.“

Скінчивши цю гарну промову, я, напів зомліла, падаю йому на руки, весь час мелянхолійно зітхаючи та зруечно розстъобуючи крючки моєї сукні так, щоб лишитись у необхідному вбранині, себто напів гола.

Д'Альбер зробить решту й я надіюсь, що завтра ранком буду знати, що думати про всі ці гарні речі, які вже давно хвилюють мій мізок. — Задовольняючи свою цікавість, я матиму ще втіху, думаючи, що зробила когось щасливим.

Я маю також охоту відвідати в такому убранині Розету, щоб показати їй, що, коли не відповіла на її кохання, то це не зза холодності або огиди. — Я не хочу, щоб вона зберегла про мене погану опінію; так само, як і д'Альбер,

вона достойна того, щоб я зрадила перед нею своє інкоїніто. — Яке обличчя зробить вона при цьому? — Її гордість буде втішена, але її кохання від цього застогне.

Прощай, моя гарна та моя добра; прохай Бога, щоб втіха не здалась мені така ж нікчемна, як і ті, що її дають. Я жартувала впродовж усього цього листа, а між тим те, що спробую зробити, це дуже поважна річ, яку я можу відчувати впродовж усього свого життя.

XVI.

Пройшло вже більше п'ятнадцяти днів від часу, як д'Альбер поклав свій любовний лист на стіл Теодора, — і все ж здавалось, що в по-водженні останнього ніщо не змінилось. Д'Альбер не знов, чому приписати це мовчання; можна було думати, що Теодор наче не ознайомився з листом; нещасний д'Альбер гадав, що лист пропав або може згубився; але це було б важко пояснити, бо Теодор через хвилину вернувся до своєї кімнати, і було б дуже дивно, як би він не помітив великого паперу, що лежав один посеред столу та повинен би був звернути на себе найрозвіяніший погляд.

А може Теодор справді був чоловіком, а зовсім не жінкою, як уявив собі це д'Альбер? — Чи в випадку, як-що вона була жінкою, вона мала до нього почуття такої огиди, такої зневаги, що навіть не захотіла завдати собі труду йому відповісти?

Бідолашний молодий чоловік, який не мав, як ми її маємо, привілеї ритись у портфелі Граціози, довірочної приятельки красуні Мопен, не був всілі вирішити позитивно чи негативно

жадного з цих важливих питань; і він сумно перебував у наймізернішій нерішучості.

Одного вечора він був у своїй кімнаті, мелянхолійно притуливши чоло до вікна та дивився, нічого не бачучи, на каштанові дерева, з котрих уже спадала почервоніла листва. Густа мряка затоплювала далечину, ніч, скорше сіра піж чорна, спускалася та осторогою ставила свої оксамітові ноги на верхівя дерев; великий лебедь закохано занурював, витягав та знов занурював свою шию та плечі до води річки, що сповилася димами; його білявість надавала йому в тіні вигляд великої сніжної зірки. — Це була єдина жива істота, що трохи оживлювала цей похмурий краєвид.

Д'Альбер марив так сумно, як тільки може марити в шість годин вечора, в осені, під час туману, обдурана в своїх надіях людина, що має за музику досить різкий вітер, а за перспективу — скелет лісу.

Він марив про те, щоб кинутись до річки, але вода здавалась йому дуже холодна та дуже чорна, а приклад лебедя переконував його тільки на половину в тому, що краще застрілитись; але він не мав ані пістоля ані пороху і був би дуже розгніваний, коли б їх мав; взяти нову коханку, а навіть і двох, згубне рішення! але він не знов нікого, хто б йому підійшов, чи навіть і не підійшов. Його відчай дійшов до того, що він хотів знов зійгись із жінками, які

були йому цілком огидні, і яких він, за допомогою свого льокая, вдарами нагая вигнав від себе. Він кінчив тим, що спинився на значно страшнішому... на писанні другого листу.

О, шість разів дурень!

Він розмислював саме про це, коли почув, що на його плечі поклали — руку, — подібну до маленької горлиці, що спускається на пальму. Порівняння трохи кульгає, бо плечі д'Альбера досить мало нагадують пальму; але все ж ми зберігаємо його завдяки його чистому орієнталізмові.

Кисть була прилагоджена до кінця руки, яка доходила до плечей, що складали частину тіла, котре було ніщо інше як Теодор-Розалінда, панна Обіньї, або Маделена де Мопен, коли вже називати її справжнім іменем.

Хто був здивований? — Ні я, ні ви, бо ви й я, ми вже давно були підготовані до цього візиту; здивований був д'Альбр, який чекав його менш за все в світі.

Він аж скрикнув від несподіванки щось наче „ол“ або „ал“ Проте я маю найліпші причини думати, що це було скорше „ал“ — не „ол“

Це була Розалінда, така гарна та така сяюча, що освітлювала цілу кімнату, — з своїми нитками перлин у волоссі, в призматичній сукні, з своїми великими мережаними жабо, в своїх черевичках з червоними закаблуками, із своїм гарним віялом з павиних пер, така врешті, якою вона була в день вистави. Тільки важка

та рішаюча ріжниця: вона не мала ні хустки на шиї, ні фрізи, ні всього того, що ховало від очей ці дві чарівні ворожі сестри, які, — гай-гай! дуже часто стремлять до примирення.

Цілком голе лоно, біле та прозоре, як античний мармур, найчистішої та найгарнішої форми, відважно виступало з дуже вирізаного корсета й, здавалось, викликало поцілунки.

Це був дуже заспокоюючий вигляд: розуміється, д'Альбер дуже швидко заспокоївся й цілком довірливо віддався найбільш схильованим зворушенням.

— Ну що ж! Орляндо; хіба ви не пізнаєте вашої Розалінди? — сказала красуня з найчарівнішою посмішкою. — А може ви лишили ваше кохання разом із сонетами, причепленими до якогось куща в лісі Арденів? Чи може ви дійсно видужали від хвороби, від якої ви з такою настирливістю прохали в мене ліків? Я дуже цього боюсь.

— О ні! Розаліндо, я більш хворий, ніж коли будь. Я агонізую, я мертвий, або майже мертвий.

— Ваше поступовання не дуже нагадує мертвого, й багато живих не має такого гарного вигляду.

— Який тиждень я провів! Ви не можете собі цього уявити, Розаліндо. Я маю надію, що завдяки йому я матиму принаймні на тисячу років менше чистилища на тому світі. Але чи смію я запитати, чому ви мені не відповіли раніш?

— Чому? Я й сама добре не знаю, як-що це може не просто — тому. Коли ця причина не здається вам вистарчаючою, то ось три інших значно гірших; вибірайте: по-перше тому, що захопившись своєю пристрастю, ви забули писати читко і я потрібувала принаймні вісім днів, щоб догадатись, про що йшла справа в вашому листі; потім тому, що моя соромливість не могла призвичайтись за коротший час до такої недоладної думки, взяти собі коханцем діфірамбічного поета; а далі ще тому, що я була б цікава побачити, чи ви застрілитеся, чи отруїтесь опіюмом, чи повіситесь на вашій підвязці. — Ось.

— О, не насміхайтесь! Я запевняю вас, що ви добре зробили, що прийшли сьогодня, бо завтра ви може бути вже б мене не знайшли.

— Правда? бідолашний хлопче! Не приймайте такого нещасного вигляду, бо я також почую себе зворушена, а це зробить мене саму дурнішою ніж усі ті створіння, які були в ковчегу з покійним Ноєм. Я вас попереджаю, що коли я одкрию шлюзу моєї чутливості, ви будете затоплені. Тільки-що я привела вам три негарні причини, тепер я пропоную вам три гарні поцілунки; чи ви згожуєтесь забути за поцілунками про причини? — Я справді винна вам це й навіть більше.

Кажучи ці слова, гарна інфантна наблизилась до нещасного закоханого й огорнула його шию

гарними голими руками. Д'Альбер з захопленням поцілував її дві щоки та уста. — Цей останній поцілунок тривав довше, ніж перші і міг би рахуватись за чотири. — Розалінда побачила, що все, що вона робила досі, було чисте дитинство. — Заплативши борг, вона сіла на коліна ще зовсім схвильованого д'Альбера і проводячи пальцями по волоссі, сказала йому:

— Всі мої жорстокости вичерпані, мій солдкий друге; я витримала ці пятнадцять днів, щоб задовольнити мою природну жорстокість; я признаюсь вам, що знайшла їх довгими. Не зробітесь фертом тому, що я щира, але це правда. Я передаю себе до ваших рук, помстіться за мої минулі суворости.

Як би ви були дурний, я б вам цього не сказала і навіть не сказала б і чогось іншого, бо я не люблю дурних.

Мені було б дуже легко примусити вас думати, що я була надзвичайно неприємно здивована вашою відважністю й що не досить усіх ваших плятонічних зіткань та квінтесенції вашої нісенітниці, щоб змусити мене вибачити річ, яка мені в дійсності дуже подобалась; я могла, як усяка інша, довго торгуватись і дати по частинам те, що я вам дарую свободіно та за один раз; але я не думаю, щоб за це ви полюбили мене хоч на одну волосину більше.

Я не прохаю ні клятви у вічному коханні, ні перебільшених обіцянок.

Кохайте мене стільки, скільки того схоче Бог. — З свого боку я зроблю те ж саме.

Я не називатиму вас віроломним та негідним, коли ви мене розлюбите.

Ви також будете мати добрість позбавити мене відповідних огидних назв, як-що трапиться, що я вас покину. Я буду всього тільки жінкою, яка перестала вас кохати і нічим іншим. Зовсім не потрібно ціле життя ненавидіти одно одного лише тому, що спали разом одну чи дві ночі.

Що б не трапилося і куди не затягне мене доля, я присягаю вам, і це обіцянка, яку можна виконати, завжди зберегти про вас чарівний спомин і, як-що я не буду більше вашою коханкою, я обіцяю бути вашим другом, як була вашим товаришом. Для вас я покинула на цю ніч мое чоловіче убрання; завтра ранком я його знов вдягну. Памятайте, що я Розалінда тільки вночі, а цілий день я є й можу бути тільки Теодором де Серан. —

Фраза, яку вона хотіла вимовити, затухла в поцілунку, за яким послідувало багато інших, яких уже не рахували й яких ми не будемо точно списувати, бо це певно буде трохи задовго і, може бути, аморально — для деяких осіб, — бо що до нас, то ми не знаходимо нічого моральнішого та святішого під небом за ласки чоловіка та жінки, коли вони обов' гарні й молоді.

Домагання д'Альбера робилось усе ніжніше та жвавіше, а гарне обличчя Теодора, замісць розцвісти та засяяти, набрало виразу гордої мелянхолії, який трохи занепокоїв її коханця.

— Чому, моя люба царице, ви маєте невинний та серіозний вигляд античної Діяни, тоді як треба було б скорше мати посміхнені уста Венери, що виходить з моря?

— Бачите, д'Альбере, річ у тому, що я більш подібна до полюючої Діяни, ніж до когось іншого.

Я дуже молодою прибрала це чоловіче убрання з причин, які було б занадто довго та які непотрібно вам казати. Ви єдиний вгадали мій пол і як-що я одержувала побіди, то тільки над жінками; цілком зайві побіди, які часто ставили мене в неприємне становище.

Хоч це й неймовірна та смішна річ, але я непорушена, непорушена як Гімалайські сніги, як місяць перед тим, як він спав з Ендіміоном, як Марія перед тим, як вона вазнайомилася з божественным голубом і я серіозна, як усяка інша особа, що зробить зараз непоправну річ. Я маю зазнати метаморфозу, перетворення.

Змінити назву дівчини на ім'я жінки, не мати можливості дати завтра те, що мала вчора; щось, чого я не знаю й що я пізнаю, це важна сторінка, перевернута в книжці життя.

Ось чому я маю сумний вигляд, мій друже,
Панна де Мопен, II.

а зовсім не в наслідок якої небудь вашої помилки. —

Кажучи це, вона розділила своїми гарними руками довге волосся молодого чоловіка і доторкнулась до його блідого чола своїми ніжно стуленими устами.

Д'Альбер дивовижно схвильований цим ніжним та урочистим тоном, яким вона сказала всю свою промову, взяв її руки й поцілував один за другим всі пальці, — потім дуже ніжно порвав шнурок її убрання так, щоб розкрився корсет, і два білі скарби зявились у всій своїй пишності: на цьому світлому та блискучому, як срібло, лоні, розцвітали дві райські рожі. Він легенько стиснув устами їх румяні вістря і так перебіг по всьому їх контуру. Розалінда дозволила йому це з невичерпаємою поблажливістю й намагалась повернути йому ласки як найточніше.

— Ви мабуть знаходите мене дуже незграбною та дуже холодною, мій бідолашний д'Альбере, але справді я не знаю, що робити; вам прийдеться багато потрудитись, щоб мене навчити, і дійсно я накладаю на вас дуже тяжке завдання.

Д'Альбер зробив найпростішу відповідь, він не відповів ї, стискаючи її в своїх руках з новою пристрастю, він вкрив поцілунками її плечі та лоно. Волосся напів зомлілої інфанті розпустилось і її убрання, як зачароване, впало

до її ніг. Вона стояла як біла примара, в простій сорочці з найпрозорішого полотна. Щасливий коханець став навколошки і хутко кинув в протилежні кутки кімнати кожний з двох гарненьких, маленьких черевичків з червоними закаблуками; панчохи з вишиваними краями зараз же полетіли за ними.

Сорочка, нагороджена щасливим духом переймання не хотіла лишатись сама, без убрання: спочатку вона зсковзнула з плечей; ніхто й не подумав її затримати; потім, використовуючи мить, коли руки були підняті вгору, вона з великою зручністю вийшла з них і покотилася до стегон, яких хвилястий контур спинив її тільки на половину.

Тоді Розалінда помітила віроломність свого останнього одягу й трохи підвела своє коліно, щоб перешкодити йому впасти зовсім.

В такому положенні вона була зовсім подібна до цих мармурових статуй богинь, яких мистецьке обрамовання, розгніване, що одкриває стільки чарівностей, нажаль обгортав гарні стегна і в наслідок щасливої зради зупиняється якраз попід тим місцем, яке їй призначено ховати.

Але, що сорочка не була мармурова й її складки не підтримували її, вона побідоносно продовжувала своє знижування, цілком притулилась до сукні й лягла навколо ніг своєї господарки, мов великий білий хорт.

Певно, був дуже простий спосіб завадити

всьому цьому неладові: треба було затримати втікачку рукою; але ця, зовсім природна думка, не зявилається у голові нашої невинної героїні.

Отже вона лишилась без усякого покривала; одіж, що впала їй до ніг, творила рід підніжжя, у всьому прозорому блиску її гарного оголення, при свіtlі алябастрової лампи, яку запалив д'Альбер.

Вражений д'Альбер з захопленням дивився на неї.

— Мені холодно, — сказала вона, схрещуючи руки на плечах.

— О! благаю! ще хвилинку!

Розалінда розвела руки, сперла кінчикового пальця на спинку крісла й лишилась нерухома, щоб виявити все багатство хвильястої лінії, вона легко колихала стегнами; вона, здавалось, ні скільки не зніякова, і на непомітній рожевості її лиця не зявилося жадного нового відтінку; тільки трохи прискорене стукання її серця примушувало тремтіти контур її лівого лона.

Молодий ентузіяст краси не міг наситити своїх очей подібною картиною: на величезну похвалу Розалінді ми повинні сказати, що на цей раз дійсність була вища за його мрії й він не зазнавав ані найменшого розчарування.

Все було зібране в цьому тілі, яке позувало перед ним: — делікатність та сила, форма та кольор, лінії грецької статуї кращих часів та тон Тіціана.

Він бачив у ній дотикальну та скристалізовану хмаристу химеру, яку стільки раз даремно пробував зупинити під час її льоту: — він не був змушений, як то гірко скаржився своєму приятелеві Сільвіо, обмежуватись певною досить добре збудованою формою та не переходити за її межі під острахом побачити щось жахливе; його закохане око обдивлялось від голови до ніг та знов підіймалось від ніг до голови, весь час ніжно голублене гармонійною та досконалою формою.

Коліна були надзвичайно чисті, щиколотки елегантні та тонкі, ноги та стегна пишної та міцної округlosti, живіт блискучий як агат, боки могутні та гнучкі, лоно таке, що примусило б богів знизитись із неба, щоб поцілувати його, руки та плечі найроскішніші на світі; — потік гарного, темного волосся, злегка кучерявого, як це буває на головах у старовинних майстрів, маленькими хвилями спадав здовж білої, як сніг, спини й чудово відтінював її білявість.

Коли маляр був задоволений, переміг коханець; бо яке б кохання не мали до мистецтва, в речі, які не можуть вас задовольнити тільки тим, що ви на них дивитесь.

Він узяв красуню на руки й поніс її до ліжка; в одну мить він також роздягся й кинувся до неї.

Дитина притиснулась до нього і міцно його

обняла, бо її лона були такі холодні, як сніг, якого кольор мали. Ця свіжість шкіри ще більш розпалювала д'Альбера і надзвичайно його хвилювала.

Хутко красуні стало так само гаряче, як і йому.

Він голубив її найшаленішими та найжагучішими ласками.

Лоно, плечі, шия, уста, руки, ноги; — він хотів би вкрити одним поцілунком усе це гарне тіло, що майже зливалось з власним його, остільки близькими були їх обійми.

В цій роскоші чарівних скарбів він не зневажався, до якого з них доторкнутись.

Вони не розлучали більше своїх поцілунків і напарфумовані уста Розалінди робили тільки одні уста з устами д'Альбера; їх груди роздувались, їх очі напів заплющувались; — їх руки, мертві від роскоші, не мали більш сили стискати їх тіла.

Божествена хвилина наближалася: — остання перешкода була перейдена, якасъ вища спазма конвульсивно зворушила обох коханців, — і цікава Розалінда стала, як тільки можливо, просвічена в тому неясному питанні, котре так сильно її турбувало.

Проте, що одна лекція, яким би розумним не бути, не може вистарчити, д'Альбер дав їй другу, потім третю... З пошани до нашого читача, якого ми не хочемо зневажати та засму-

чувати, ми не будемо продовжувати нашого опису далі...

Певно, наша гарна читачка буде сердитись на свого коханця, як-що ми одкриємо їй, до якого дуже значного числа піднялось за допомогою цікавости Розалінди кохання д'Альбера. Нехай вона згадає про найкраще наповнену та найчарівнішу з тих ночей, про ніч, коли... про цю ніч, яку згадувала б впродовж більш ніж ста тисячі днів, коли б стільки жила; нехай вона покладе книжку біля себе й вирахує на кінчиках своїх білих пальців, скільки разів кохав її той, який її найбільше кохав, і таким способом поповнить пропуск, який ми робимо в цій славній історії.

Розалінда мала надзвичайний настрій і в одну ніч зробила величезний поступ.

Ця наїvnість тіла, котре все дивувало і це розпутство розуму, котре не дивувалось нічому, творили найгостріший та найчарівніший контраст.

Д'Альбер був захоплений, схвилюваний, шалений, він хотів би, щоб ця ніч продовжувалась сорок вісім годин, як та, в яку був зароджений Геркулес.

Однаке на світанку, не зважаючи на безліч найзакоханіших у світі поцілунків, ласк та ніжностей, добре сприяючих тому, щоб не заснути після надприродніх зусиль, він змушенний був трохи спочити. Солодкий і роскішний

сон доторкнувся краєм свого крила до його очей, його голова схилилась і він заснув між обома лонами своєї коханки.

Де-який час вона зоріла на нього з мелянхолійним виглядом глибокого роздумування, — потім, коли світанок кинув крізь фіранки своє білувате проміння, вона тихенько підвелась, поклала його поруч себе, піднялась і легко перелізла через його тіло.

Вона взяла свою одіж і нашвидко вдяглась, потім повернулась до ліжка, схилилась над д'Альбером, який усе ще спав і поцілуvalа його очі та шовковисті й довгі вії. Зробивши це, вона одійшла, не обертаючись од нього, весь час дивлячись на нього.

Замісць того, щоб вернутись до своєї кімнати, вона війшла до Розети.

Що вона там казала, що вона там робила, про це я ніколи не зміг довідатись, хоч робив найсумлінніше розсліди.

Я не знайшов у паперах Граціози, д'Альбера та Сільвія нічого, що мало б відношення до цих відвідин. Тільки покоївка Розети розповіла мені про таку дивовижну обставину: хоч її господиня не спала цю ніч з коханцем, але ліжко було помняте та в непорядку, і мало відбиток двох тіл. — Більше того, вона показала мені дві перлинки цілком подібні до тих, які були в волоссі Теодора, коли він грав ролю Розалінди. Вона знайшла їх у ліжку, коли його

прибірала. Я віддаю цю примітку проникливості читача й лишаю йому волю зробити з неї всі висновки, які він схоче; що ж до мене, то я зробив тисячу припущень, усі менш правдоподібні одне за одне та такі безглазді, що справді не відважуюсь їх написати навіть у стилі найпорядніших натяків.

Був полуцення, коли Теодор вийшов з кімнати Розети. Він не зявився ні на обід, ні на вечерю. Здавалось, ні д'Альбер, ні Розета не були цим здивовані. Він дуже рано ліг спати, а на другий день ранком, як тільки розвиднилось, нікого не попередив, осідав свого та свого пажа коней та виїхав з парку, сказавши льокаві, щоб його не чекали на обід і що можливо він не вернеться кілька днів.

Д'Альбер і Розета були надзвичайно здивовані й не знали, чому приписати це дивовижне зникнення, а особливо д'Альбер, який мислив, що за вдалість першої ночі він добре послухав другу. Вкінці тижня, нещасний, обдурений у своїх надіях коханець одержав листа від Теодора, який ми перепишемо.

Я маю великий страх, що він не задовольнить ні моїх читачів, ні моїх читачок; але, справді, лист був такий, а не інакший і цей славний роман не має іншого закінчення.

XVII.

Ви певно дуже здивовані, мій любий д'Альбере, тим, що я що-йно зробила, після того, що зробила перед тим.

Я дозволяю дивуватись, від чого.

Йду на заклад, що ви вже дали мені принаймні з двадцять тих епітетів, які ми умовились викреслити з нашого словника: віроломна, зрадлива, злодійка, — правда? — Принаймні ви не називатимете мене жорстокою чи доброчинною, ну й це вже добре.

Ви мене клянете і не маєте рації. Ви бажали мене, ви мене кохали, я була вашим ідеалом; — дуже добре. Я одразу згодилася на те, що ви прохали; тільки від вас залежало мати це раніш. Я найпоблажливіш у світі служила тілом вашій мрії. Я дала вам те, що певно не дам більш ні кому, несподіванку, на яку ви не рахували й за яку ви мені повинні бути бути більш вдячний. — Тепер, коли я вас задовольнила, мені припало на думку поїхати геть. Що ж тут жахливого?

Ви мали мене цілком, без вастереження впродовж цілої ночі; — чого ви ще хочете?

Другу ніч, а потім знов ще одну; при потребі ви навіть згодились би на дні. — Ви б продовжували так доти, доки б не почули до мене огиди. — Я чую звідсіль, як ви дуже мило скрикуєте, що я не з тих, які можуть обриднути. Боже мій! я — така сама, як і всі інші.

Це тяглось би шість місяців, два роки, навіть десять років, як-що ви хочете, але все ж цьому прийшов би кінець. Ви б зберігали мене з-за свого рода почуття пристойності, або тому, що не відважувались би подати мені до відома, що я вільна. Чого чекати, доки дійде до цього?

А потім, можливо, що й я перша перестала б вас кохати. Ви мені вдалисъ чарівний; але може статись, що по мірі того, як я б приглядалась до вас, я знайшла б вас огидним. — Пробачте мені це припущення.

Живучи з вами в великій близості, я безумовно мала б нагоду бачити вас у бавовняному ковпаку чи в якомусь домашньому смішному або блазенському становищі.

Ви б необхідно згубили цю романтичну та таємничну сторону, яка приваблює мене понад усе, а ваша вдача, коли я б її краще зрозуміла, не вдалась би мені такою дивовижною. Маючи вас біля себе, я б менше вами займалась, приблизно так, як роблять з тими книжками, яких ніколи не одчиняють, бо їх мають у себе в бібліотеці.

Ваш ніс та ваш розум не здавались би вже мені такі гарні, я б помічала, що ваше вбрання вам не до лиця, а ваші панчохи зле натягнені; я б поробила тисячу помічень у такому ж дусі, які б змусили мене дивовижно страждати, а врешті спинилася би на цьому: — що ви рішучо не маєте ні серця, ні душі, і що моя доля — не бути зрозумілою в коханні.

Ви мене ревно кохаєте й я вам це повертаю. Ви не можете зробити мені ані найменшого докору, а я ніяк не можу скаржитись на вас. Я була цілком вам вірна, впродовж усього нашого кохання. Я ні в чому вас не обдурила. Я не мала ні підроблених грудей, ні фальшивої добродинності; ви мали надзвичайну доброту казати, що я ще гарніша, ніж ви собі це уявляли. Я вам дала красу, і натомісъ завдяки вам я зазнала багато втіхи; ми — сплатили одно одному довг. Я йду в один бік, ви у другий і, може бути, ми знов зустрінемось на антіподах. Живіть у цій надії.

Ви може думаєте, що я не люблю вас, бо покидаю. Пізніш ви визнаєте справедливість моєї постанови. Як би я менш вас цінила, я б лишилася і наляла б вам несмачного трунку аж до самого краю. Ваше кохання хутко вмерло б від нудьги; через якийсь час ви цілком би забули мене і, перечитуючи моє імя на листі ваших побід, ви б запитували себе: Чорт візьми, а хто ж була ця? — Я маю принаймні задово-

лення думати, що ви згадаєте мене скоріш, ніж інших.

Ваше невтихомирене бажання випростає ще свої крила, щоб полинути до мене; я завжди буду для вас чимсь бажаним, до чого з охотою буде вертатись ваша уява, і я надіюсь, що в ліжку коханок, яких ви ще можете мати, ви інколи мріятимете про ту єдину ніч, яку провели зі мною.

Ви ніколи не будете таким привітливим та милим, яким були в цей щасливий вечір, а коли навіть і будете таким самим, то й це вже буде менше; бо в коханні те ж, що в поезії: лишатись на тій самій точці, — це одступати.

Збережіть це вражіння — ви добре зробите.

Ви зробили важким обовязок тих коханців, котріх я матиму (як-що я матиму інших коханців), і ніхто не зможе стерти спомину про вас; — це будуть спадкоємці Олександра.

Як-що ви впали у велику розпуку, що мене згубили, спаліть цього листа, котрий є єдиним доказом того, що ви мене мали, і ви будете думати, що це вам приснилось у мріях. Хто заважав вам у цьому? Привид зник перед світанком, в годину, коли сні повертаються до себе через рогові чи слонової кости двері.

Скільки таких нещасних, що вмерли, не давши навіть одного поцілунку своїй химері!

Я не в ані повна примх, ані божевільна, ані дурна. Те, що я роблю, це наслідок глибо-

кого переконання. Я віддалилась з С*** вовсім не тому, що хочу більше вас розпалити, або вза кокетства; не пробуйте переслідувати чи шукати мене: ви не матимете в цьому успіху. Мої остороги, щоб заховати сліди, занадто добрі; ви завжди будете для мене чоловіком, котрий одкрив мені світ нових почувань. Це речі, які жінка не легко забуває. Хоч і відсутна, я часто думатиму про вас, частіш, ніж коли б ви були зі мною.

Втішайте краще, як тільки зможете, бідну Розету, яка повинна бути принаймні так само розгнівана моїм від'їздом, як і ви. Добре кохайтесь удвох на спомин про мене, котру й ви й вона кохали, і в поцілунку згадуйте инколи мое імя.

Кінець.

У Видавництві „Чайка“
можна замовляти також оці книжки:

- В. Винниченко: ТВОРИ, том I. Краса і сила й інші оповідання. 8⁰, 260 сторін.
- ТВОРИ, том II. Голота й інші оповідання. 8⁰, 292 сторін.
- ТВОРИ, том III. Боротьба та інші оповідання. 8⁰, 252 сторін.
- ТВОРИ, том IV. Кузь та Грицунь та інші оповідання. 8⁰, 218 сторін.
- ТВОРИ, том V. Історія Якимового будинку й інші оповідання. 8⁰, 212 сторін.
- ТВОРИ, том VI. Рівновага (роман в життя емігрантів). 8⁰, 274 сторін.
- ТВОРИ, том VII. По-свій, роман. 8⁰, 208 сторін.
- ТВОРИ, том VIII. Божки, роман. 8⁰, 356 сторін.
- ТВОРИ, том IX. Босяк і інші оповідання. 8⁰, 248 ст.
- ТВОРИ, том X. Чесність в собою, роман. 8⁰, 268 ст.
- ТВОРИ, том XI. Хочу, роман. 8⁰, 304 сторін.
- Між двох сил, драма на 4 дії. 8⁰, 136 сторін.
- Р. Кіплінг: Брати Моулі, переклад Ю. Сірого. 8⁰, 233+(5) сторін, з 27 малюнками.
- А. Крушельницький: Артистка, драма в 3 діях. 8⁰, 124 сторін.
- Буденний хліб, оповідання. 8⁰, 284 сторін.
- Іrena Оленська і інші оповідання. 8⁰, 296 сторін.
- Як пригорне земля, повість у двох частинах (I. ч.: Як промовить земля. 8⁰, 152 сторін; II. ч.: Як пригорне земля. 8⁰, 300 сторін).
- В. Павлусевич: З пісень кохання. 8⁰, 144 сторін.
- А. Паникук: Марксізм і Дарвінізм, переклад М. Гагагана. 8⁰, 70 сторін.
- Ю. Сірій: Про світ Божий (Бесіди по природознанству). 8⁰, 104 сторін, з 46 малюнками.
- До гір, до моря! (Подорож на Крим). 8⁰, 71+(1) ст., з 15 малюнками і картою Криму.
- Світова мандрівка краплині води, З. видання. 4⁰, 16 ст., з 4 малюнками й кольоровою окладинкою.
- Про горобця, славного молодця, З. видання. 4⁰, 16 ст., з 5 малюнками і кольоровою окладинкою.
- С. Черкасенко (П. Стак): Твори, том I (Поезії). 8⁰, 204 сторін з портретом автора.
- Твори, том II (Поезії). 8⁰, 198 сторін.

ВИДАВНИЦТВО „ЧАЙКА“.

Друкуються:

- Г. Бальвак: *Батько Горіо*, роман, пер. В. О'Коннор-Вілінська. 8°.
Е. Бульвер: *Останні дні Помпей*, роман, переклав Ю. Русів. 8°.
А. Доде: *Сафо*, роман, 2 томи переклав Б. Чорний. 8°.
Еберс: *Адріян і Антіної*, роман в часів римського цісарства, 3 томи, переклав М. Троцький. 8°.
Е. Золя: *Рим*, роман, переклав С. Пащенко. 8°.
І. Мопасан: *Монт Оріоль*, роман, пер. М. Шраг. 8°.
В. Скот: *Айвенго*, роман, пер. Др. Н. Суровцова. 8°.
Л. Толстой: *На кожний день*, IV—XII томи. Квітень—Грудень. 8°.
І. Тургенев: *Записки мисливця*, оповідання, пер. С. Назаренко. 8°.
Г. Фльобер: *Салямбо*, роман, 3 томи пер. В. Чорний. 8°.

Готуються до видання переклади творів таких авторів: *Андерсен, Бальзак, Гердер, Гете, Гольдсміт, Грільпарцер, Дікенс, Доде, Достоєвський, Еліот, Кінгслей, Лессінг, Меріме, Мультатулу, Такерей, Тургенев, Шерідан, Шіллер, Штіфтер, Якобсен.*

III. Бібліотека „Українській дитині“.

Досі пончились:

- Ч. 1. *Лісовий царь Ох*. Народна казка. З 5 образками і 3 коль. мал. Ю. Русова і коль. оклад. 4°, 24 сторін.
Ч. 2. *Влідні*. Народна казка. З 5 кольоровими малюнками Ю. Вовка і кольор. окладинкою. 4°, 11 + (1) ст.
Ч. 3. *Царь Лев*. Народна казка. З 29 мал (в два кольори) Олени Кульчицької і коль. оклад. 4°, 32 сторін.
Ч. 4. *Хатка в лісі*. Народна казка. З 6 кольоровими малюнками Ю. Вовка і кольор. окладинкою. 4°, 16 ст.
Ч. 6. *Царенка і вмій*. Народна казка. З 6 кольоровими малюнками Ю. Вовка і коль. окладинкою. 4°, 32 ст.
Ч. 8. *Про морського царя й його дочок*. Народна казка. З 5 коль. мал. Ю. Вовка і коль. оклад. 4°, 20 ст.
Ч. 10. *Царевич Яків*. Народна казка. З 9 кольор. малюнками Ю. Вовка і коль. окладинкою. 4°, 32 ст.

Готуються до друку дальші випуски (оповідання кіршом О. ОЛЕСЯ і народні казки) з кольоровими малюнками і кольоровою окладинкою.

Замовляти можна в кожній українській книгарні або просто у видавництві „Чайка“ у Відні
(Wien V, Nikolsdorfergasse 7—11).